

מעברים - מתוך החברה החרדית ואליה

צביקה דויטש, משה שנפלד ואדר אניסמן

2025



מעברים - מתוך החברה החרדית ואליה

צביקה דויטש, משה שנפלד ואדר אניסמן

יוצאים לשינוי

עריכת לשון: ענת פלדמן.

המחברים מבקשים להודות לשני קפלן ולד"ר איתן רגב על הערותיהם המועילות.

מחלקת המחקר של יוצאים לשינוי פועלת ליצירת בסיס ידע מקיף, מייצג, מעודכן, רלוונטי, ונגיש בנושא יוצאי החברה החרדית וההשלכות על כלל החברה הישראלית.

יוצאים לשינוי

חטיבת האסטרטגיה והמחקר

סמואל הרברט 2, ירושלים

[/https://leshinuy.org](https://leshinuy.org)

דצמבר, 2025

תקציר

המחקר הנוכחי עוסק במגמות עזיבה של החברה החרדית בישראל והצטרפות אליה, תוך התמקדות בגורמים המשפיעים על דינמיקת המעברים. המחקר מתמקד בשתי אוכלוסיות: הראשונה היא אלו הבוחרים לעזוב את החברה החרדית, מתוך הבנה שצעירות וצעירים שעוזבים את החברה החרדית מעוניינים להשתלב בצבא, בהשכלה ובתעסוקה במסגרות מעורבות עם האוכלוסייה הכללית, וזקוקים למענים שיאפשרו להם השתלבות מיטיבה. השנייה היא אלו הבוחרים להצטרף לחברה החרדית, בשל ההבנה שזיהויים עשוי לטייב את הערכות הגידול הצפוי בחברה הזו והשלכותיו גם על מוסדות המדינה וגם על שיעורי העזיבה עצמם.

בחינת המעברים במחקר מתבססת על נתונים מסקרים שונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) בין השנים 2007 ל-2023. המקור העיקרי לנתונים המוצגים במחקר זה הוא הסקר החברתי, בהשוואה גם לנתונים מתוך סקר כוח אדם (סכ"א) ולניתוחים קודמים. הסקר החברתי נבחר כמקור העיקרי במחקר זה לאחר שבניתוח מקדים השוואתי בין מקורות הנתונים השונים הראה עדיפות למקור זה לניתוח מגמות לאורך זמן. באמצעות השימוש בסקר החברתי העבודה מציעה ניתוח רב-משתני הבוחן את המגמות על פני זמן, תוך התייחסות לגיל בעת ההשבה וכן להבדלים מגדריים ומאפייני רקע נוספים.

הממצאים מצביעים ששיעורי העזיבה של החברה החרדית גבוהים יותר בקרב צעירים, ונראה כי העזיבה נמצאת במגמת עלייה בעשורים האחרונים. כתוצאה מכך – ובשילוב עם הריבוי הטבעי הגבוה בחברה החרדית – ניכרת גם מגמת עלייה משמעותית בשיעורם של היוצאים מתוך כלל היהודים הלא-חרדים. בנוגע לשיעורי ההצטרפות, הממצאים מצביעים על ירידה לאורך השנים כאשר לא מפקחים על גיל ועל יציבות כאשר מפקחים על גיל. מרבית ההצטרפות לחברה החרדית נעשית לאחר גיל 25, נתון שעלול להשפיע על האומדנים בקרב השנתונים המאוחרים שנדגמו בגיל צעיר.

מהמחקר עולה שמספר הצעירים שעוזבים את החברה החרדית צפוי להמשיך ולעלות בשל הגידול הטבעי של החברה החרדית והעלייה בשיעורי העזיבה. לעומת זאת, שיעורי המצטרפים נותרים קבועים, אך משקלם בחברה החרדית הולך ויורד בשל הריבוי הטבעי הגבוה בחברה זו. המחקר מדגיש גם את חשיבות הגדרת גיל המעבר בעת חקירת מגמות אלה: בעוד שהעזיבה מהחברה החרדית מתרחשת לרוב בגיל צעיר, ההצטרפות נמשכת עד גיל מאוחר.

רשימת מונחים

כינויי קבוצות הניתוח

קבוצות הניתוח במסמך מסווגות על בסיס השתייכות בהווה (כן או לא־חרדים בהווה) לעומת השתייכות בעבר (האם הם מבית חרדי/דתי או לא). נעשה שימוש בכינוי "כיום" לסמן השתייכות בהווה ורקע לסמן השתייכות בעבר.

- **בעל רקע (לא) חרדי** : כינוי למי שגדל בבית (לא) חרדי
- **(לא) חרדי כיום** : כינוי לכל מי ש(לא) משתייך בהווה לחברה החרדית
- **יוצאים (חרדים לשעבר)** : בעלי רקע חרדי שאינם חרדים כיום – קיצור ליוצאי החברה החרדית.
- **חרדים מבית** : בעלי רקע חרדי שהם חרדים כיום – קיצור לחרדים מבית חרדי.
- **מצטרפים ("מתחרדים")** : בעלי רקע לא חרדי שהם חרדים כיום – קיצור למצטרפים לחברה החרדית.
- **לא־חרדים** : בעלי רקע לא חרדי שאינם חרדים כיום – קיצור ליהודים לא חרדים.

מונחי מדדים

- **מעבר** : כינוי לעזיבת החברה החרדית או להצטרפות אליה.
- **שיעור העזיבה (שיעור עזיבת החברה החרדית)** : שיעור היוצאים מתוך בעלי רקע חרדי.
- **שיעור ההצטרפות (שיעור ההצטרפות לחברה החרדית)** : שיעור המצטרפים מתוך כלל בעלי רקע לא־חרדי.
- **שיעור המעבר** : העוברים מתוך קבוצת המקור – כינוי כללי לשיעור העזיבה או לשיעור ההצטרפות.
- **שיעור ההשתלבות** : העוברים מתוך קבוצת היעד – שיעור היוצאים מתוך כלל הלא־חרדים כיום או שיעור המצטרפים מתוך כלל החרדים כיום.

1. רקע

האוכלוסייה החרדית היא הקבוצה שלה קצב הגידול המהיר ביותר בישראל – כ-4% בשנה, ולפי הערכות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס) תוך כארבעה עשורים תהווה החברה החרדית כשליש מכלל האוכלוסייה בישראל וכרבע מכלל האוכלוסייה הבוגרת (פלטיאל ואחרים, 2012). כמו כן, החברה החרדית מהווה כשמינית מהאוכלוסייה היהודית בישראל, אולם שיעורם של תלמידי החינוך החרדי הוא כרבע מכלל התלמידים בחינוך העברי, ובגילי בית הספר היסודי השיעור גבוה אף יותר.¹

קצב הגידול של החברה החרדית מושפע משני גורמים עיקריים. הראשון שבהם הוא שיעור פרייה גבוה של נשים חרדיות – 6.4 ילדים בממוצע, בהשוואה ל-3 ילדים בממוצע בקרב נשים יהודיות לא-חרדיות (חליחל, 2023). הגורם השני הוא דינמיקת המעברים – אל החברה החרדית ומתוכה – כלומר, שיעור המצטרפים אליה מהאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית לעומת שיעור העוזבים אותה.

המחקר הנוכחי עוסק במגמות של עזיבת החברה החרדית בישראל מחד גיסא והצטרפות אליה מאידך גיסא, מתוך הבנה שלהתפתחות הדמוגרפית של החברה החרדית, שהיא חברה עם מאפיינים ייחודיים (למשל נטייה להתבדלות, מערכת חינוך שאינה מקנה מיומנויות בסיסיות להשתלבות בתעסוקה איכותית והשתלבות נמוכה בהשכלה גבוהה ובשוק העבודה), יש השלכות משמעותיות על הכלכלה הישראלית (בנק ישראל, 2016, 2019, 2023).

מרבית המחקרים שעסקו בעזיבת החברה החרדית התבססו על שיטות איכותניות או על סקרים קטנים שאינם מייצגים את אוכלוסיית העוזבים. כך למשל, ברבים מהם נבחנו היבטים תאולוגיים או פסיכולוגיים של התהליך (ראו לדוגמה, ברזילאי, 2004; דורון, 2013; Hakak, 2011). יוצא מן הכלל הוא מחקרו של הורוביץ (2018), אשר בחן את תהליך העזיבה ואת האתגרים הכרוכים בו והציע שורה של המלצות מדיניות להתמודדות עם אתגרים אלה. הערכת מענים קיימים ליוצאים מהחברה החרדית נעשתה גם על ידי מרכז המחקר והמידע של הכנסת (אבגר, 2018; אליהו, 2020; אלמסי, 2018).

לצד מחקרים אלה, מחקרים אחדים בחנו את היקף המעברים (עזיבה של החברה או הצטרפות אליה) על בסיס נתונים מהסקר החברתי של הלמ"ס (דויטש ושנפלד, 2023; וינרב ובלס, 2018; שנפלד, 2020; שראל וגלבווע, 2017), אך לא ניתחו מגמות ארוכות טווח שלהם.

ככל הידוע לנו, רגב וגורדון (2021) הם היחידים שניתחו מגמות של מעברים אלו, בהתבסס על נתוני סקר כוח אדם (סכ"א) של הלמ"ס (2017) בשילוב נתונים מנהליים. על סמך שינויים שנצפו בקרב השנתונים הצעירים (בני 18–24) בעת ההשבה הם הסיקו כי בשנים האחרונות חלה עלייה חדה בשיעורי העזיבה של החברה החרדית וירידה בשיעורי ההצטרפות אליה. עם זאת, כפי שנראה בהמשך (ראו פרק 2), ממצאים אלו עשויים להיות מושפעים ממגבלות של סכ"א ביחס לקבוצת גיל זו (לדוגמה אידגימה של גברים הלנים בפנימיות, שהם קבוצה גדולה באוכלוסייה החרדית הצעירה). נוסף על כך, מאחר שההצטרפות לחברה החרדית מתבצעת לרוב בגיל מבוגר יותר, ייתכן שהירידה בשיעור ההצטרפות שנמצאה במחקרם נובעת מתזמון הדגימה.

בחינת המעברים במחקר זה מבוססת על נתונים מסקרים של הלמ"ס מהשנים 2007–2023. המקור העיקרי לנתונים הוא הסקר החברתי, שבו הרקע החרדי מוזהה לפי דיווח עצמי, תוך השוואה לנתוני סכ"א, שבו הרקע החרדי מוזהה על פי לימודים בישיבות חרדיות (בקרב גברים) בשיטת דש"ת (דויטש, שנפלד ותיירוש; דויטש ואחרים, 2024), ולממצאים של רגב וגורדון (2021).

¹ שיעור התלמידים החרדים מכלל התלמידים בחינוך העברי בגיל היסודי הוא 28%, לעומת 24% בגיל התיכון ו-25% מכלל התלמידים בחטיבות הביניים (כהנר ומלאך, 2024).

הבחירה בסקר החברתי כמקור הנתונים העיקרי למחקר זה התקבלה לאחר שבניתוח מקדים שהשווה בין מקורות הנתונים השונים נמצא כי לסקר החברתי יתרון בניתוח מגמות לאורך זמן (לעומת סכ"א המציג מגמות בלתי מוסברות של הגידול הדמוגרפי החרדי; להרחבה ראו פרק 3). חשוב כאן לציין – אחת הביקורות העיקריות על הסקר החברתי היא הטיה באומדנים בעקבות שיעורי השבה נמוכים בקרב האוכלוסייה החרדית (ראו למשל וינרב ובלס, 2018). עם זאת יש עדויות ששיעורי ההשבה גבוהים יחסית וסביר להניח שהשפעה זו מוגבלת.² יתרה מכך, גם אם קיימת הטיה מסוימת, ההנחה היא שהיא נותרת קבועה יחסית לאורך זמן, ולכן אין היא משפיעה באופן מהותי על המגמות הנצפות.

אחד הגורמים שעשוי להשפיע על אומדני המגמות הוא גיל המעבר (עזיבה או הצטרפות בגיל מאוחר). כדי לנטרל את ההשפעה של גיל המעברים על האומדנים, במחקר זה ניתחנו מגמות גם על פי שנתוני לידה וגם על פי שנות הסקר, תוך חלוקה לקבוצות גיל. נוסף על כך נעשה שימוש בניתוח רב-משטני, הבוחן את המגמות לאורך זמן תוך פיקוח על הגיל ועל הבדלים מגדריים ומאפייני רקע נוספים.

הממצאים מצביעים על עלייה בשיעור העוזבים את החברה החרדית (להלן: שיעור העזיבה) בעשורים האחרונים ועל כך ששיעורי העזיבה גבוהים יותר בקרב צעירים. לאורך השנים ניכרת גם עלייה בשיעורם של היוצאים מתוך כלל אוכלוסיית היעד (האוכלוסייה הלא-חרדית), והצפי הוא ששיעור זה ילך ויגדל גם אם שיעור העזיבה עצמו לא ישתנה, וזאת בשל הגידול הטבעי של החברה החרדית (כלומר אף ששיעור העזיבה לא ישתנה, בערך מוחלט מספרם של היוצאים יעלה, ולכן גם חלקם באוכלוסיית היעד יעלה). מנגד, הממצאים מציגים ירידה לכאורה בשיעור ההצטרפות לחברה החרדית, אך כאשר מפקחים על הגיל בעת ההשבה עולה שיש יציבות. הסיבה לכך היא שמרבית ההצטרפות לחברה החרדית נעשית לאחר גיל 25, נתון שעלול להשפיע על האומדנים בקרב השנתונים המאוחרים שנדגמו בגיל צעיר. למרות היציבות, משקלם של המצטרפים מתוך כלל בחברה החרדית הולך ויורד בשל הריבוי הטבעי הגבוה בחברה זו.

בפרקים הבאים יוצגו הנתונים ששימשו במחקר זה וממצאי המחקר, בחלוקה לפרקים האלה:

הפרק השני מציג את מקורות הנתונים ואת שיטות הזיהוי של בעלי רקע חרדי ושל חרדים כיום ודן בסוגיות מתודולוגיות הנוגעות לשיטות אלו. **הפרק השלישי** מתאר את השיטות לאמידת המגמות, ומראה – על בסיס ניתוח אמפירי – את יתרונן של הסקר החברתי על פני סכ"א בניתוח מגמות. **הפרק הרביעי** מציג נתונים תיאוריים על התפלגות המעברים אל החברה החרדית ומתוכה. **הפרק החמישי** מתאר את מאפייני הרקע לפי קבוצות האוכלוסייה. **הפרק השישי** משווה את שיעורי העזיבה וההצטרפות לפי מאפיינים שונים ולפי שני מקורות המידע (הסקר החברתי וסכ"א). **הפרק השביעי** מתאר מגמות בשיעורי העזיבה וההצטרפות ובוחן את הגיל בעת המעבר על אומדני המגמות. **הפרק השמיני** מציג אמידה רב-משטנית של קצב השינוי בשיעורי המעברים. **הפרק התשיעי** מציג ניתוח רגישות לדיווח חסר בקרב נשים, ו**הפרק העשירי** מסכם את הממצאים.

² שיעור ההשבה בסקר החברתי גבוה במיוחד (כ-80%), כאשר שליש מהלא-משיבים הם רווקים, ששכיחותם נמוכה בקרב החרדים (חליחל, 2017). כמו כן, לפי דיווחי הלמ"ס החרדים השיבו בשיעורים גבוהים במפקד האוכלוסין (למ"ס, 2023). פרידמן ואחרים (2011) מצאו בנוסף ששנכון לשנים 2007-2009, רמות אי ההשבה של חרדים לסקר החברתי דומות לממוצע.

2. סקירה והשוואת שיטות

לאורך השנים פותחו שיטות שונות לזיהוי חרדים: לפי אזור גאוגרפי (גורביץ וקסטר, 2004), לפי הגדרה עצמית (פרידמן ואחרים, 2011) ולפי הגדרה מנהלית על בסיס מוסדות חינוך (פורטנוי, 2007).³ עם זאת, כמעט שלא בוצעו מחקרים העוסקים בזיהוי של העוזבים את החברה החרדית (אלו שבצעירותם השתייכו לחברה החרדית ויצאו ממנה) או של המצטרפים אליה (אלו שבצעירותם לא השתייכו לחברה החרדית והיום משתייכים אליה).

האתגר העיקרי טמון בצורך לזהות בנתונים הן את קבוצת ההשתייכות בעבר הן את קבוצת ההשתייכות בהווה, וזאת בלי שאלות ישירות של הגדרה עצמית.⁴ במחקר זה אנו עושים שימוש בשני מקורות של הלמ"ס: הסקר החברתי של הלמ"ס וסקר כוח אדם.

מקור הנתונים – הסקר החברתי וסקר כוח אדם

בסקר החברתי נשאלות שאלות מובנות בנוגע למידת הדתיות של המשיבים בהווה ובעבר. השאלה על העבר מנוסחת כהגדרה עצמית של המשפחה בגיל 15 (הבית שבו גדלה/המשיבה/ה), ואילו השאלה על ההווה מנוסחת כהגדרה עצמית ברמת הפרט.⁵ באמצעות התשובות לשתי השאלות ניתן לזהות את העבר ואת ההווה החרדיים – אלו שגדלו בבית חרדי (על פי הגדרתם) מזוהים כבעלי רקע חרדי ואלו שמגדירים עצמם כחרדים בהווה מזוהים כחרדים כיום.

בסכ"א הרקע החרדי מזוהה בשיטת דש"ת (דויטש ואחרים, 2024), בהתאם לסוג הישיבה שבה למדו המשיבים, לפי דיווח עצמי. משנת 2016 ואילך גברים יהודים נשאלים אם למדו בישיבה, לגבי כל אחת מהישיבות האלה: ישיבה קטנה, ישיבה תיכונית, ישיבה גדולה, ישיבה גבוהה, כולל וישיבת הסדר. על פי שיטת זיהוי זו, בעל רקע חרדי הוא מי שהוא "בוגר ישיבה חרדית", כלומר דיווח שלמד בישיבה קטנה או בישיבה גדולה, שהן ישיבות המאפיינות את החברה החרדית, ובמקביל לא דיווח שלמד בישיבת הסדר – המאפיינת את החברה הדתית לאומית.

לעומת זאת, השיטה המקובלת בסכ"א לזיהוי חרדים כיום היא על פי הגדרה עצמית של מידת הדתיות.⁶ יש לציין שההתייחסות היא לאורח החיים העיקרי ברמת משק הבית, המדווח באופן אחיד לכל בני משק הבית. על כן זיהוי זה עשוי לשקף לא נכונה את המצב משום שההנחה שכל בני הבית דומים בחרדיות (כן/לא) מתאימה בעיקר לגילים המבוגרים ופחות לצעירים מתחת לגיל 25, שכן אורח החיים שלהם עשוי להיות שונה מזה של יתר בני המשפחה אף שייתכן שהם עדיין מתגוררים בבית הוריהם.

מגבלה נוספת בנוגע לזיהוי חרדים כיום היא שהנתונים בסכ"א אינם כוללים לנים בפנימיות, ששיעורם בקרב גברים חרדים מתחת לגיל 25 גבוה למדי, מה שמביא לידי ייצוג חסר של גברים חרדים בקבוצת גיל זו.⁷ בשל כך בחרנו לכלול בניתוחים שמבוססים על נתוני סכ"א רק נתונים של בני 25 ומעלה.

כדי לאמוד את מגמות העזיבה וההצטרפות השתמשנו במחקר זה רק בנתוני הסקר החברתי ולא בנתוני סכ"א, שכן, כפי שיוצג בפרק הבא, נתוני סכ"א מציגים מגמות בלתי מוסברות של גודלן של אוכלוסיית החרדים כיום ובעלי רקע

³ לסקירות לדוגמה ראו פרידמן ואחרים, 2011.

⁴ לדוגמה לשאלה בדבר חרדיות לשעבר לפי הגדרה עצמית, ראו שאלון שהפיץ מכון אסקריא (2022).

⁵ נוסח שאלת ההווה: "האם אתה רואה את עצמך כ: חרדי, דתי, מסורתי-דתי, מסורתי לא כל כך דתי, לא דתי-חילוני". נוסח שאלת העבר: "כשהיית בן 15, האם הבית שבו גדלת היה: חרדי, דתי, מסורתי-דתי, מסורתי לא כל כך דתי, לא דתי-חילוני".

⁶ נציג של משק הבית מוסר מידע על אורח החיים מבחינה דתית של כל הגרים בדירה. אופניות השאלה: חילוני, מסורתי, דתי, דתי מאוד, חרדי (למשקי בית יהודיים בלבד), אורח חיים מעורב (במשקי בית שבהם יותר מנפש אחת, ושיש יותר מאורח חיים אחד מבחינה דתית); (למ"ס, 2023, עמ' 36).

⁷ כך, אף שבקבוצת הגיל 18–24 גברים מהווים כ-51% מהאוכלוסייה היהודית (פראן וקלינגר, 2018), הרי שבנתוני סכ"א בקרב החרדים בגילים אלו שיעור הגברים עומד על 40% בלבד. תופעת הפנימיות רווחת מאוד בישיבות החרדיות, למשל בגילי 20–24 כמעט שני שלישים מהלנים בפנימיות לומדים במוסדות דת, רובם ככולם הם גברים (תרשים נ-1). מעבר לכך, בקרב הקטינים, 43% מדיירי פנימיות לומדים בישיבה קטנה או גדולה ועוד חמישית הם בישיבות תיכוניות ואולפנות (למ"ס 2019), זאת אף שכיום תופעת הפנימיות בישיבות קטנות שכיחה פחות ביחס לעבר (שפיגל, 2011).

חרדי, ועולה חשש לחוסר התאמה לאומדנים של גודל אוכלוסייה. הגורם לכך קשור כפי הנראה לשיטת הדגימה של הסקר.

הגדרת הרקע החרדי: מי שגדלו במשפחה חרדית לעומת בוגרי חינוך חרדי

לצד האילוצים הנובעים ממקורות המידע ביחס לרקע החרדי עולה גם השאלה כיצד מסווגים השתייכות לחברה החרדית בעבר ולאילו צרכים. "רקע חרדי" מתייחס לזיקה לחברה החרדית בגיל הנערו והילדות, אך יש לקחת בחשבון שבגיל זה מידת הדתיות אינה נקבעת על ידי הילד, אלא נגזרת מהסביבה שבה גדל, קרי מידת הדתיות של משפחתו או של המוסדות שבהם התחנך. אומנם בדרך כלל קיימת חפיפה גבוהה בין השתיים, כלומר משפחות חרדיות שולחות את ילדיהן למוסדות לימוד חרדיים ורוב בוגרי החינוך החרדי מגיעים ממשפחות חרדיות, אך בקרב הלומדים במוסדות חרדיים יש גם כאלו שלא מגיעים ממשפחות חרדיות.⁸

במצב אידיאלי, זיהוי הרקע החרדי ייעשה לפי נושא המחקר,⁹ אך כמסבר לעיל בסיסי הנתונים נבדלים זה מזה במידע הנכלל בהם: הזיהוי בסקר החברתי הוא בהתאם למשפחה שבה גדלו המשיבים (חרדית או לא) וללא התייחסות לאופי מוסדות החינוך שבהם למדו, ואילו הזיהוי בסכ"א הוא לפי לימודים בישיבות חרדיות לפי דיווח עצמי.

הבדלים אלו בשיטות הזיהוי עשויים להשפיע על אומדני המגמות של שיעורי העזיבה וההצטרפות – אם נתייחס לבוגרי החינוך החרדי שגדלו במשפחות לא־חרדיות כאל בעלי רקע חרדי, הרי שאומדני שיעורי העזיבה בסכ"א יהיו גבוהים יותר מכפי שהם בפועל, מכיוון שסביר שרבים מהם אינם חרדים כיום. לעומת זאת, אם נתייחס אליהם כבעלי רקע לא־חרדי הרי שאומדני שיעורי ההצטרפות בסכ"א יהיו גבוהים יותר מכיוון שסביר שרבים מבוגרי החינוך החרדי שמגיעים ממשפחות על התפר הם חרדים כיום.

כאן המקום לציין כי שיעור נמוך מבין בוגרי החינוך החרדי לומדים בישיבות תיכונית חרדיות (בארט ואחרים, 2020; זוסמן וזופניק, 2024) וכי שיעור מסוים מקרב בוגרי החינוך החרדי אינם מגיעים ממשפחה חרדית. ככל שבוגרי ישיבות תיכוניות חרדיות אינם ממשיכים ללימודים בישיבה גדולה, הם לא יזוהו בסכ"א כבעלי רקע חרדי, ואם הם חרדים כיום הם יזוהו בסכ"א כמצטרפים לחברה החרדית. לעומתם, בוגרי החינוך החרדי שאינם מגיעים ממשפחות חרדיות ואינם חרדים כיום יזוהו בסכ"א כיוצאי החברה החרדית.

הטיות דיווח – בעיית הרצייה חברתית

אתגר נוסף שיש להתמודד עימו הוא הטיות דיווח שמקורן ברצייה חברתית (Social Desirability Bias) (Dufner et al., 2019; Presser & Stinton, 1998). מגבלה זו מאפיינת את כלל המקורות המתבססים על הגדרה עצמית, אך ייתכן שההטיה גבוהה יותר ביחס לשאלה על מידת דתיות הבית בגיל 15. בספרות יש עדויות על מתאם בין מידת הדתיות העצמית המדווחת לבין מידת הדתיות של הסביבה (Sedikides & Gebauer, 2010), כלומר אנשים נוטים לדווח בצורה המתאימה לסביבה הדתית שבה הם נמצאים בעת ההשבה, גם כאשר המאפיינים הדתיים שלהם שונים. הטיה כזו יכולה לבוא לידי ביטוי בקרב חרדים לשעבר ובקרב מצטרפים, מכיוון שבשני המקרים סביבתם הדתית בעת הדיווח שונה מאשר בעבר, ועלולה להשפיע על הדיווח בנוגע לעבר.

⁸ רשתות החינוך החרדית מפעילות בתי ספר 'קירוב', המיועדים לתלמידים ממשפחות לא־חרדיות, במטרה לקרבם לדת ולחרדיות (צ'רנוביצקי, 2023). רשתות כאלו הן רשת בני יוסף (מעין החינוך) של ש"ס, רשת חינוך העצמאי של יהדות התורה, בתי ספר של חב"ד. מספר התלמידים הלומדים בבתי ספר אלו אינו ידוע (וינרב ובלס, 2018).

⁹ למשל בתחום תעסוקה והשכלה חוקר יכול להעדיף לזהות רקע חרדי לפי מוסדות הלימוד בתיכון מכיוון שרמת לימודי החול (מתמטיקה, אנגלית וכדומה) נמוכה בחינוך החרדי, דבר שהוא חסם מרכזי להשתלבות בהשכלה ובתעסוקה איכותית (אניסמן ודויטש, 2025). לעומת זאת, לשאלת הקשר בין המשפחה לילד היוצא יכולה להיות עדיפות למשפחה מכיוון שמשפחה לא־חרדית כמעט שלא תנתק את הקשר עם בנה (דויטש וקפלן, 2023; הורוביץ, 2018).

נוסף על כך, מכיוון שהחברה החרדית אינה עשויה מקשה אחת והיא גם משתנה לאורך זמן, ייתכן שבקרב המשיבים יש גם כאלו שגדלו במשפחה שנמצאת על רצף (בעבר או בהווה), לדוגמה משפחה שנחשבה לחרדית בעבר, אך נורמות החיים שלה בעת הדגימה אינן תואמות עוד לחברה החרדית. משיבים אלו עשויים שלא לזהות את עצמם כמי שגדלו בבית חרדי, משום שהם מעריכים את אורח החיים בביתם בעבר לפי תפיסתם כיום. קבוצה אחרת היא של משיבים שגדלו בבית שהיה על רצף בין חרדיות ודתיות, ולכן ייתכן שידווחו על רמת דתיות שתואמת את רמת הדתיות שלהם כיום: משיבים שאינם חרדים כיום עשויים לדווח כי גדלו בבית דתי ולא־חרדי, ואילו אלה שהם חרדים כיום עשויים לדווח כי הם גדלו בבית חרדי.

לבסוף, יש לציין שבסקר החברתי קיימת תופעה מוכרת של יחס לא מאוזן בין גברים לנשים בקרב חרדים כיום ובעלי רקע חרדי, הנובע מדיווח חסר של נשים ומביא לכך ששיעור הגברים בשתי קבוצות אלה גבוה לעומת שיעורם הצפוי באוכלוסייה – תופעה שאף אילצה את הלמ"ס לבצע תיקונים סטטיסטיים לצורך חישוב תחזיות אוכלוסייה (פלטיאל ואחרים, 2012; פראן וקלינגר, 2018). ייתכן שנשים נוטות פחות מגברים להגדיר עצמן כחרדיות או כמי שגדלו בבית חרדי. ככל שתופעה זו נפוצה יותר בקרב יוצאות או מצטרפות הרי שהיא עלולה להטות את האומדנים של שיעורי העזיבה וההצטרפות (להרחבה ראו פרק 9).

בטבלה 1 מוצגים סיכום מקורות הנתונים והמגבלות של כל שיטה.

טבלה 1: סיכום השיטות: מקורות הנתונים ושיטות הזיהוי

סקר כוח אדם בשיטת דש"ת	הסקר החברתי	
בוגר ישיבות חרדיות לפי דיווח עצמי	בן למשפחה חרדית לפי הגדרה עצמית (בגיל 15)	זיהוי הרקע החרדי
חרדי לפי הגדרה עצמית (זיהוי ברמת משק הבית)	חרדי לפי הגדרה עצמית (זיהוי ברמת הפרט)	זיהוי ההווה החרדי
מאפשר זיהוי גברים בלבד מהימנות מופחתת לצעירים מתחת 25 הנתונים פחות מתאימים לאמידת מגמות לאורך זמן	הטיות דיווח – השפעת ההווה על דיווח העבר	מגבלות

לסיכום, הבדלים בשיטת הזיהוי עלולים להשפיע במידה מסוימת על האומדנים של שיעורי המעברים. בשל כך בעבודה זו אנו מציגים טווח אומדנים. מכל מקום, הנחת העבודה היא שלהבדלים בהגדרות ולהטיות הדיווח יש השפעה נמוכה על אומדני המגמות משום שהרגישות להגדרות והטיות הדיווח קבועות על פני זמן. מילים אחרות – במידה שקיים דיווח חסר, הוא דומה בין כל קבוצות הגיל.

3. שיטת האמידה

במחקר זה השתמשנו בשני מקורות נתונים עיקריים לצורך אמידת שיעורי העזיבה וההצטרפות: הסקר החברתי וסכ"א. לצורך ניתוח מגמות לאורך זמן השתמשנו בנתוני הסקר החברתי בלבד (ראו להלן), ואילו לצורך ניתוח תמונת מצב של שיעורי העזיבה וההצטרפות השתמשנו בנתוני שני הסקרים והשווינו ביניהם.

3.1 גידול האוכלוסייה: השוואת מגמות – סקר כוח אדם והסקר החברתי

כמפורט לעיל (פרק 2 וטבלה 1), בסכ"א הרקע החרדי מזוהה לפי לימודים בישיבות חרדיות (דיווח עצמי) וסטטוס חרדי כיום מזוהה לפי הגדרה עצמית (דויטש ואחרים, 2024). שיטה זו מאפשרת לזהות גברים בלבד, ובמחקר זה כללנו רק ילידי ישראל בני 25 ומעלה (להסברים על מגבלת הגיל, ראו פרק 2). נתונים אלו משמשים אותנו להצגת אומדנים של שיעורי עזיבה והצטרפות עכשוויים בלבד ולא לניתוח מגמות, והבחירה לעשות כך נבעה בשל מגמות בלתי מוסברות בסכ"א בכל האמור בחרדים כיום ובבעלי רקע חרדי, שלא תואמות את האומדנים של גודל אוכלוסייה, כפי שמוצג בניתוח שלהלן.

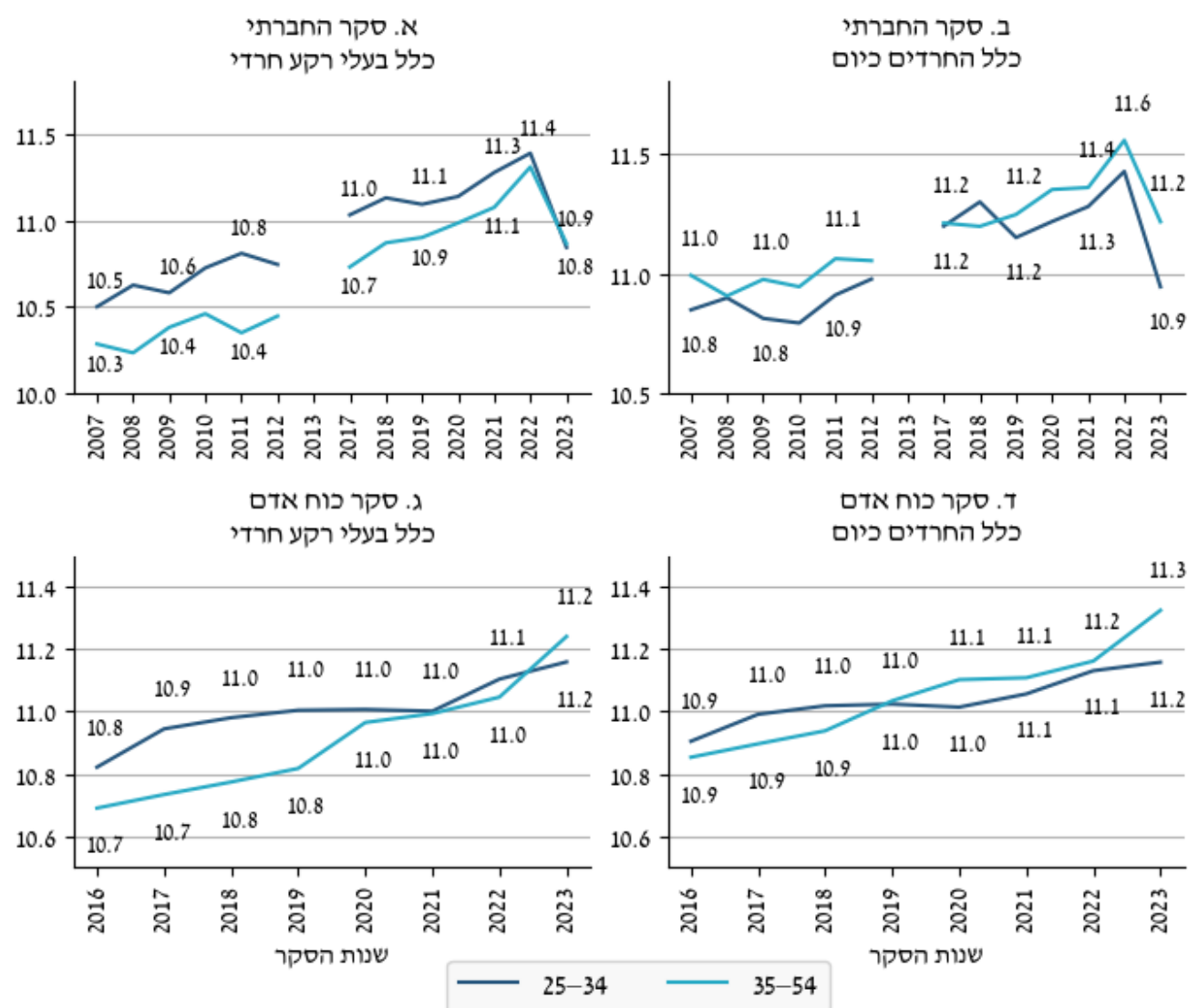
בתרשים 1 מוצגות מגמות הגידול של אוכלוסיית החרדים כיום ושל בעלי רקע חרדי – בהשוואה בין אומדנים המבוססים על נתוני הסקר החברתי לשנים 2002–2007 (תרשים 1א) לבין אומדנים המבוססים על סכ"א לשנים 2016–2022 (תרשים 1ב). האומדנים מוצגים בחלוקה לצעירים (בני 25–34) ולמבוגרים (בני 35–54). כדי שיהיה אפשר להשוות בין האומדנים, גם בניתוח זה נכללו גברים בלבד.

לפי נתוני הסקר החברתי, קצב הגידול של האוכלוסייה החרדית נשאר יציב יחסית לאורך השנים. כמו כן, קצב הגידול של שתי קבוצות הגיל דומה וגם ההבדל ביניהן נשאר דומה לאורך השנים, למעט תנודתיות זמנית הנגרמת בסבירות גבוהה מטעויות דגימה רנדומליות, כפי שאפשר לראות באוכלוסיית המבוגרים החרדים בשנת 2019. לעומת זאת, באומדנים המבוססים על נתוני סכ"א ניכרת אייציבות בקצב גידול האוכלוסייה, והקצב גם לא תואם את קצב הגידול הצפוי של החברה החרדית. בשתי הקבוצות (חרדים כיום ובעלי רקע חרדי) קצב הגידול של המבוגרים גבוה באופן ניכר משל הצעירים.

יתרה מכך, בנתוני סכ"א מגמת הגידול לא אחידה לאורך השנים: בשנים 2017–2020, ובפרט בשנים 2018–2019, חלה עלייה מתונה בגודל האוכלוסייה של הצעירים החרדים לעומת גידול חד באוכלוסיית המבוגרים. מגמה זו הובילה לכך שבעוד שבתחילת התקופה אומדן מספר הצעירים היה גבוה משל המבוגרים, בסוף התקופה היחס התהפך.

הסבר אפשרי לתנודות במגמת הגידול הוא שיטת הדגימה ואיסוף הנתונים בסכ"א. סקר זה מבוסס על שמונה פקידות חוזרות בפרק זמן של 16 חודשים, וכתוצאה מכך נוצר מתאם בירתקופתי גבוה, העלול לפגוע במהימנות של אומדני המגמות, ובייחוד עבור משתנים שצפויים להיות קבועים יחסית לאורך זמן.

תרשים 1: השוואת מגמות הגידול בין סכ"א והסקר החברתי



מקור:

נתוני הסקר החברתי לגברים – זיהוי חרדי כיום ובעלי רקע חרדי לפי הגדרה עצמית (זמין החל מ-2007 למעט בשנים 2013–2016). בשנת 2011 נעשה שינוי מתודי בסקר: לשכבות הדגימה והניפוח נוסף משתנה חרדי לפי הגדרה מנהלית של פורטנוי (2007). נתוני סכ"א לגברים ילידי ישראל – זיהוי חרדי כיום לפי הגדרה עצמית ובעלי רקע חרדי לפי לימודים בישיבות חרדיות (קטנה או גדולה, אך לא הסדר) בדיווח עצמי.

הבדלים ביחידת הדגימה בין שני הסקרים עשויים להסביר חלק מן ההבדלים. סכ"א דוגם משקי בית: יחידת הדגימה היא דירה והמשקל הייצוגי שניתן לכל אחד מבני משק הבית הדירים בה זהה ונקבע לפי המאפיינים הממוצעים של משק הבית. בניגוד לכך, הסקר החברתי הוא סקר נפשות: הדגימה היא ברמת הפרט (מתוך מרשם האוכלוסין), וכל משיב מקבל משקל בהתאם למשקלו היחסי באוכלוסייה. למשל, אם שיעור הצעירים בסקרים נמוך משיעורם בחברה, הרי שבסקר החברתי כל הצעירים יקבלו משקל ייצוג גבוה. לעומת זאת, בסכ"א יגדל המשקל המייצג של כל בני משק הבית ככל שיש יותר צעירים במשק הבית. מכיוון שמשקי בית חרדיים הם בממוצע צעירים יותר, כל שינוי בשיעור ההשבה של צעירים ישפיע על האומדנים – הן של מבוגרים הן של צעירים חרדים.

3.2 חישוב מגמות בסקר החברתי

כמצוין לעיל, לצורך חישוב המגמות השתמשנו בנתוני הסקר החברתי. הנתונים ששימשו במחקר זה הם מהשנים 2007–2012 ו-2017–2023 (עד 7 באוקטובר 2023). הבחירה בשנים אלו נבעה מאילוצים מתודולוגיים, משום שהשאלה על שיוך העבר לא נכללה בסקרים שקדמו לשנת 2007 וכן לא בסקרים שנערכו בשנים 2013–2016. הבחירה להשמיט משיבים שנדגמו לאחר 7 באוקטובר 2023 נבעה משיעור גבוה יותר של יוצאים ששירתו במילואים לעומת חרדים כיום, דבר שיכול להשפיע על מהימנות האומדנים לרבעון זה (דויטש ואניסמן, 2024).

בנתוני הסקר החברתי אין מידע מדויק על שנת לידה, אלא רק על קבוצות גיל בטווח של חמש שנים. לפיכך בעבודה זו אנו מציגים נוסף על האומדנים לפי גיל המשיבים בעת ההשבה לסקר גם חישוב מקורב של שנות הלידה כמייצג את כל הקבוצה. החישוב נעשה על בסיס גיל האמצע של כל קבוצת גיל. לדוגמה, עבור קבוצת הגיל של 20–24 נקבע גיל 22 כגיל האמצע, וכך עבור קבוצת גיל זו שהשיבה לסקר בשנת 2022 נקבעה 2000 כשנת הלידה ועבור אותה קבוצת גיל שמילאה את הסקר בשנת 2021 נקבעה שנת 1999 כשנת הלידה, וכך הלאה.

נקודה חשובה שיש לשים לב אליה היא שככל ששנתון הלידה מאוחר יותר, כך גיל המשיבים צעיר יותר, כלומר שנתונים מאוחרים נדגמו בגילים צעירים יחסית ושנתונים מוקדמים בגילים מבוגרים. כמו כן, מכיוון שמידע על מעברים זמין רק עבור השנים 2007–2012 והשנים 2017–2023, הרי שהמידע עבור השנתונים המוקדמים אינו מלא. במצב זה נוצרת תלות בין שנת הלידה לבין טווחי הגילים בעת ההשבה (ראו לוח 1). כך למשל, ילידי שנות התשעים נדגמו בעיקר בשנות ה-20 לחייהם, ילידי שנות השמונים בעיקר בשנות ה-20 וה-30 לחייהם וילידי שנות החמישים בעיקר בגילי 50 ומעלה.

לוח 1: התפלגות הגיל בעת ההשבה לפי קבוצות שנות לידה (%)

1951–1942	1961–1952	1971–1962	1981–1972	1991–1982	2001–1992	
0	0	0	0	25	60	24–20
0	0	0	8	26	40	29–25
0	0	0	24	29	0	34–30
0	0	8	23	20	0	39–35
0	0	24	28	0	0	44–40
0	6	23	17	0	0	49–45
0	21	27	0	0	0	54–50
9	20	18	0	0	0	59–55
23	23	0	0	0	0	64–60
68	30	0	0	0	0	65+
100	100	100	100	100	100	סה"כ

מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2007–2012 ולשנים 2017–2023 (שנים שבהן יש מידע על רקע דתי).

מכיוון שכך, ככל שהמעבר (עזיבה או הצטרפות) נעשה בגיל מבוגר יותר, האמידה עבור השנתונים המאוחרים עלולה להיות מוטה כלפי מטה, מכיוון שהיא כוללת צעירים רבים שהמעבר שלהם צפוי להתרחש רק בעתיד. באופן כזה השוואה על פני זמן עלולה להציג מגמות שליליות שאינן משקפות ירידה אמיתית בשיעורי המעבר, אלא נובעות מגיל צעיר יותר בעת הדגימה, לעומת שיעורים גבוהים יותר של מעברים בשנתונים המבוגרים.

מסיבה זו אומדן המגמות בעבודה זו אינו מבוסס רק על ניתוח המגמות לפי שנתוני לידה, אלא גם על ניתוח של מגמות על פני שנות הסקר לפי קבוצות גיל. אומנם גם בניתוח זה שיעור המעברים בקבוצות הצעירות הוא חלקי, אך ככל שאין שינוי משמעותי בתבנית גיל המעבר הוא יציג תמונה מהימנה יותר בנוגע לשינוי בשיעור המעבר.

נניח דוגמה מפשטת לצורך ההמחשה: לאורך השנים יש יציבות בשיעור העזיבה (או ההצטרפות), כך שהשיעור הזה בכל השנתונים. עוד נניח שכ-50% מהעוזבים (או המצטרפים) עושים זאת בגיל 25–34. במצב זה, אמידה לפי שנתוני לידה תציג מראית עין של ירידה בשיעור המעברים, משום שיתר 50% עדיין לא הגיעו לגיל שבו המעברים מתרחשים (25–34). לעומת זאת, ניתוח לפי קבוצות גיל לאורך זמן (למשל בני 25–34 בכל סקר) יציג יציבות על פני זמן, עם שיעורים נמוכים יותר בקבוצה הצעירה באופן עקבי לאורך כל שנות הסקר.

3.3 אמידה רב-משתנית של המגמות

כדי לבחון את המגמות לפי שנתוני לידה, אמדנו את הסיכוי למעבר (עזיבה או הצטרפות) כתלות בשנות לידה, תוך פיקוח על גיל המשיבים בעת ההשבה. הודות לבידוד השפעת הגיל ניתוח זה מאפשר לבחון את המגמות גם בשנתונים המאוחרים והאומדן המתקבל צפוי להיות מהימן יותר. הניתוח התבסס על מודל הסתברותי לינארי (Linear Probability Model), שבוחן את הסיכוי להיות יוצא מתוך כלל בעלי הרקע החרדי ואת הסיכוי להיות מצטרף מתוך כלל בעלי הרקע הלא-חרדי.

בבסיס הניתוח עומדת ההבנה, כפי שהוסבר לעיל, כי גיל המעבר (הגיל בעת העזיבה או ההצטרפות) עלול להטות את האומדנים המחושבים. אם המעבר מתרחש בגיל מאוחר יחסית הרי שגם במצב של יציבות בשיעורי המעברים נצפה לראות ירידה בשנתוני הלידה המאוחרים, שכן רוב האוכלוסייה בקבוצות אלו היא צעירה. לעומת זאת, ניתוח מגמות לפי שנתוני לידה תוך פיקוח על הגיל צפוי להניב אומדנים מהימנים יותר, שכן הוא מבודד את האפקט של שנות לידה בהינתן הגיל בעת ההשבה.

להלן תיאור פורמלי של המשוואות לאמידת מגמות העזיבה וההצטרפות:

$$(1) y = \delta_b birth_g + \epsilon$$

$$(2) y = \delta_b birth_g + \beta_g age_g + \epsilon$$

$$(3) y = \delta_b birth_g + \beta_g age_g + \beta_x x + \epsilon$$

$$(4) y = \delta_{y1} year * is_{20-34} + \delta_{y2} year * is_{35-49} + \beta_g age_g + \beta_x x + \epsilon$$

$$(5) y = \delta_{y0} year + \beta_g age_g + \beta_x x + \epsilon$$

המשתנים במודלים:

1. y הוא משתנה דמה (0/1) המייצג את סטטוס המעבר:

○ באמידת מגמות עזיבה: $y = 1$ אם הפרט הוא חרדי לשעבר (האמידה מתבצעת רק בקרב בעלי רקע חרדי)

○ באמידת מגמות הצטרפות: $y = 1$ אם הפרט הוא מצטרף לחברה החרדית (האמידה מתבצעת רק בקרב בעלי רקע לא-חרדי)

2. $birth_g$: וקטור של משתני דמה המייצגים קבוצות שנות לידה מקובצות (כאשר 1971–1981 הן שנות הבסיס)

3. age_g : וקטור של משתני דמה המייצגים קבוצות גיל (כל קבוצת גיל היא של חמש שנים)

4. x : וקטור של משתני פיקוח נוספים (ארץ לידה של הפרט ושל הוריו, מחוז מגורים וכד')

5. $year$: מייצג את שנת הסקר (משתנה רציף)

6. is_{20-34} : משתנה דמה המקבל ערך 1 אם הפרט בן 20–34 ו-0 אחרת

7. is_{35-49} : משתנה דמה המקבל ערך 1 אם הפרט בן 35–49 ו-0 אחרת

משוואות 1–3 אומדות מגמות על פני שנות לידה: משוואה 1 מציגה את הקשר בין שנת הלידה לבין הסיכוי למעבר, ללא פיקוח על גיל; משוואה 2 מוסיפה פיקוח על הגיל בעת ההשבה; במשוואה 3 נוספים משתני פיקוח אחרים. במשוואות אלו משתני העניין הם וקטור המקדמים δ_b (משוואות 1–3), המציגים את השינוי בשיעור המעבר על פני שנות לידה.

לעומת זאת, משוואות 4–5 אומדות את המגמות לאורך זמן (על פני שנות הסקר), אך בעוד שבמשוואה 4 האמידה היא בנפרד לבני 20–34 ולבני 35–49, במשוואה 5 האמידה היא ממוצעת לכלל בני 20–49. במשוואות אלו משתני העניין הם המקדמים δ_y , המציגים את השינוי לאורך זמן בקבוצות הגיל (δ_{y1} של בני 20–34, δ_{y2} של בני 35–49, δ_{y0} – ממוצע לבני 20–49).

השוואה בין התוצאות של משוואה 1 ומשוואה 2 מאפשרת להעריך את ההטיה המתקבלת באומדני המגמות על פני שנות לידה כתוצאה מאי-הכללת משתנה הגיל. לדוגמה, במצב של עזיבה או הצטרפות מאוחרת עם יציבות בשיעורים בכל שנתון לידה, משוואה 1 צפויה להציג ירידה בשיעורי המעבר, אך משוואה 2 תציג יציבות מכיוון שהיא מזהה שהגיל הוא גורם שמסביר את הירידה.

תוצאות הניתוח מוצגות בפרק 8.

4. תמונת על: מידת הדתיות כיום לפי הרקע הדתי

פרק זה מציג תמונת מצב מקיפה של דפוסי מעברים בקרב ישראלים בגילי 20–64 בשנים 2020–2023, באמצעות ניתוח ההתפלגות של מידת הדתיות כיום לפי הרקע הדתי (רמת דתיות המשפחה בגיל 15).¹⁰ בסקר החברתי מוצעות חמש קטגוריות למידת הדתיות: חרדי, דתי, מסורתי-דתי, מסורתי לא-דתי וחילוני. להלן בחרנו להציג את הנתונים באופן מקובץ: חרדי, דתי (דתי או מסורתי-דתי), ולא-דתי (מסורתי לא-דתי וחילוני).

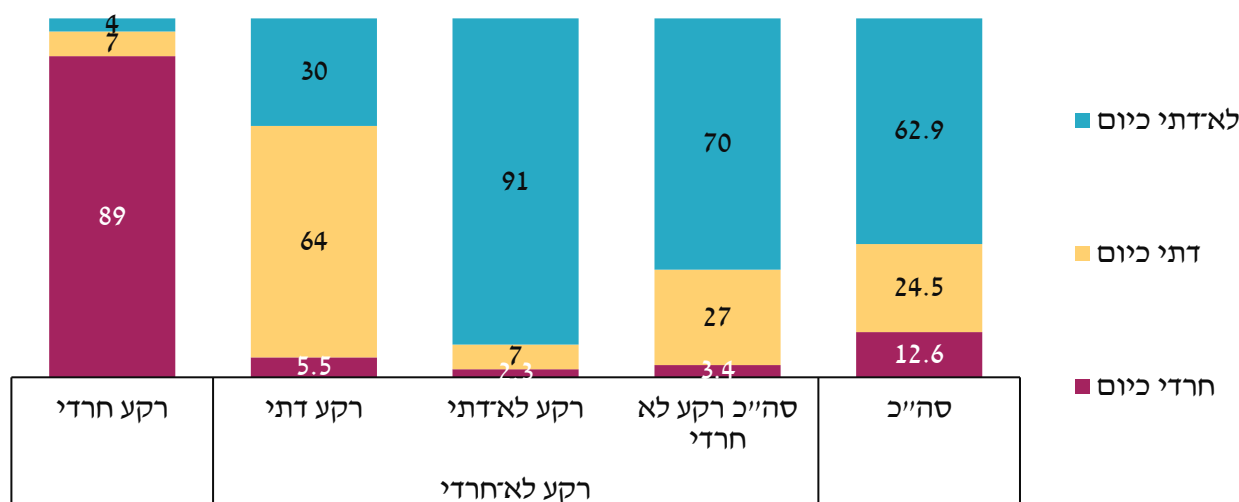
ממצאי הניתוח מלמדים על יציבות בהשתייכות הדתית במרבית הקבוצות, כלומר רוב האנשים מגדירים את מידת הדתיות בבגרותם בדומה לרקע הדתי שלהם (תרשים 2). יציבות זו בולטת במיוחד בקרב בעלי רקע חרדי ורקע לא-דתי. מבין בעלי הרקע החרדי 89% משתייכים כיום לחברה החרדית ו-11% עזבו את החברה החרדית, מהם 7% הם דתיים כיום אך לא-חרדים ו-4% אינם דתיים כיום. מבין אלו בעלי הרקע הלא-דתי, 91% נשארו לא-דתיים, 7% דתיים כיום ו-2.5% חרדים כיום, כלומר המעבר אל החברה הדתית והחרדית מהחברה הלא-דתית הוא מוגבל.

בקרב בעלי רקע דתי ניכרים מעברים בולטים יותר בין הקטגוריות, מה שהופך קבוצה זו לדינמית יותר. מן הנתונים עולה ש-64% שמרו על זהותם הדתית, לעומת 30% שהגדירו עצמם כיום כלא-דתיים ו-6% שהגדירו עצמם כחרדים. פירוט הנתונים בנספח (לוח נ-1) מספק תובנות נוספות לגבי תנועה זו, ואפשר לראות כי השינוי הוא לרוב הדרגתי.

¹⁰ נעשה שימוש בכינוי "כיום" לסמן שייכות בהווה: למשל חרדי כיום, דתי כיום, ובכינוי "רקע" לסמן שייכות בעבר: למשל מרקע דתי, מרקע חרדי. להרחבה ראו נספח ג.

ניתוח ההתפלגות המלאה של רמות הדתיות לכל חמש הקטגוריות (לוח נ-1 בנספח) חושף תמונה מורכבת בקרב הקבוצות המסורתיות. בקרב בעלי רקע מסורתי-דתי ניכר דפוס ברור של מעבר לכיוון פחות דתי. מתוך קבוצה זו, שיעור המגדירים עצמם כיום כלאדתיים (חילונים או מסורתיים לאדתיים) גבוה מאוד בהשוואה לאלו שמגדירים עצמם כדתיים או חרדים. באופן דומה, בקרב בעלי רקע מסורתי לאדתי בולט דפוס של מעבר לחילוניות, כאשר שיעור המגדירים עצמם כחילונים גבוה באופן ניכר מאלו שמגדירים עצמם דתיים או חרדים.¹¹

תרשים 2: התפלגות מידת הדתיות כיום לפי רקע דתי (בגיל 15) (%)



מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2017–2023 בקרב בני 20–64. דתי (רקע / כיום) הוא איחוד הקטגוריות דתי ומסורתי-דתי. לאדתי (רקע / כיום) הוא איחוד הקטגוריות מסורתי לאדתי וחילוני. להתפלגות המורחבת ולמספר התצפיות ראו לוח נ-1.

בהסתכלות כוללת על החברה החרדית, שיעור העזיבה הוא 11%, ואילו שיעור ההצטרפות לחברה החרדית נמוך יותר – 3.4% בממוצע.

חשוב לציין – נתונים אלה מייצגים תמונת מצב ממוצעת של האוכלוסייה בגילי 20–64 בשנים 2020–2023, אולם כמפורט לעיל, יש לתת את הדעת לשתי מגבלות: ראשית, מעברים רבים מתרחשים בגילי 25–34, ולפיכך ייתכן שבעת ההשבה מעברים של צעירים עדיין לא באים לידי ביטוי. בהמשך נראה כי עיקר עזיבת החברה החרדית נעשית לפני גיל 25 ואילו ההצטרפות אליה נמשכת עד גיל 35, כך שמגבלה זו משמעותית בעיקר ביחס לאמידת שיעור ההצטרפות. שנית, נתונים אלו אינם משקפים שינויים היסטוריים בשיעורי העזיבה וההצטרפות, אשר לא בהכרח דומים לרמות העזיבה וההצטרפות בימינו – לכך צריך לנתח את השינויים על פני זמן, כמתואר להלן.

5. מאפייני רקע

בפרק זה מוצגים מאפייני רקע, תוך השוואה בין הקבוצות המעורבות בתהליכי המעבר – חרדים לשעבר (יוצאים) ומצטרפים לחברה החרדית (מצטרפים) בהשוואה לחרדים מבית וליהודים לא-חרדים (לא-חרדים). המטרה בהשוואה היא כפולה – לבחון באיזו מידה קבוצת המצטרפים דומה לאוכלוסיית המקור הלא-חרדית ובאיזו מידה היא מאמצת את מאפייני אוכלוסיית היעד החרדית, ומן הצד השני – לבחון באיזו מידה קבוצת היוצאים דומה לאוכלוסיית

¹¹ בקרב מסורתי-דתי, כ-47% מגדירים עצמם גם כיום כמסורתיים-דתיים לעומת כ-38% המגדירים עצמם כיום כפחות דתיים (מסורתי לא-דתי-חילוני) וכ-15% כיותר דתיים (דתי-חרדי). בקרב המסורתיים הלאדתיים, כ-58% מגדירים עצמם גם כיום כך לעומת כ-27% המגדירים עצמם פחות דתיים (חילוני) וכ-14% כיותר דתיים (מסורתי דתי-חרדי).

המקור החרדית ובאיזו מידה לאוכלוסיית היעד – יהודים לא־חרדים. 12. הנתונים המוצגים מצביעים על הבדלים מהותיים במספר ממדים – דמוגרפיה, גיל, אזור מגורים, סטטוס משפחתי, השכלה וארץ מוצא – אשר מאפשרים להדגיש את ההבדלים בין הקבוצות ואת המשותף להן.

מגדר

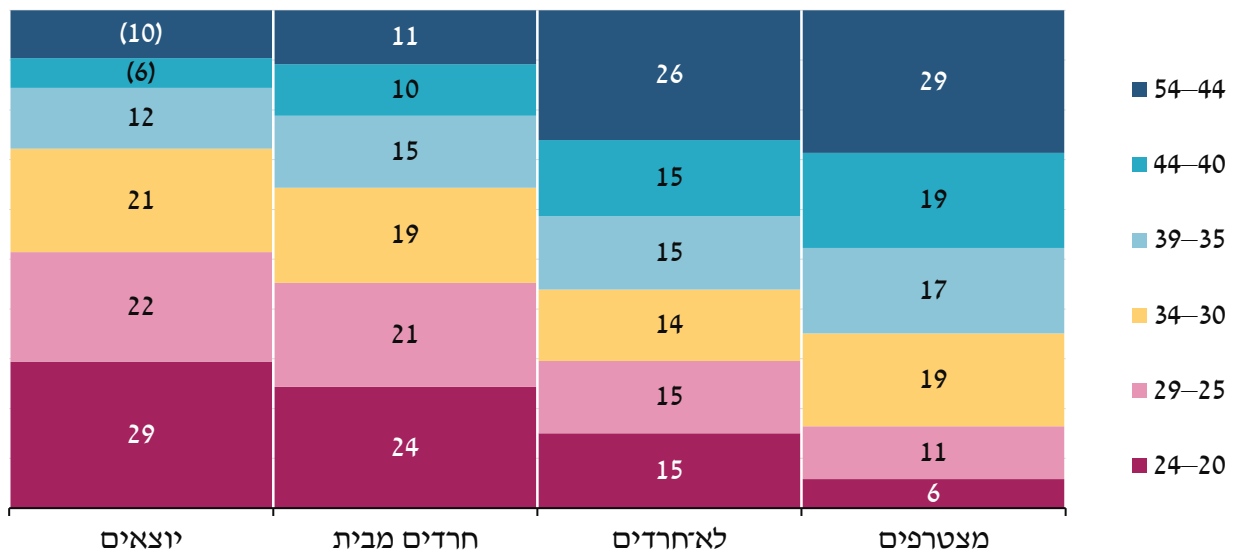
מבחינת מגדר, נמצאה שכיחות גבוהה יותר של גברים בקרב היוצאים (56%) והמצטרפים (55%) בהשוואה לקבוצות האחרות שבהן היחס המגדרי מאוזן יותר – 49% גברים בקרב הלא־חרדים ו-51% לערך בקרב החרדים מבית.

השכיחות הגבוהה יותר של גברים בקבוצות המעברים יכולה להיות תוצאה של שני גורמים: שיעורי מעבר גבוהים יותר בקרב גברים והטיות דיווח (פראן וקלינגר, 2018). ניתוח של גורמים אלו מוצג בפרק 9.

הרכב גילים

ניתוח השוואתי של הרכב הגילים בקרב בני 20–54 בין הקבוצות השונות מצביע על הבדלים ניכרים (תרשים 3). בדומה לחרדים מבית, היוצאים מתאפיינים באוכלוסייה צעירה יחסית. יתרה מכך, שיעור הצעירים בקרב היוצאים אף גבוה יותר מאשר בקרב החרדים מבית. לעומת זאת, בקבוצת המצטרפים וקבוצת הלא־חרדים שיעור גילי הביניים (35–49) והמבוגרים (50–64) גבוה יותר, אך באופן כללי הרכב הגילים מאוזן יותר מאשר בשתי הקבוצות הראשונות.

תרשים 3: התפלגות הגיל בקרב בני 20–54 – לפי קבוצות המשנה (%)



בסוגריים – ערך בקטגוריה שטעות הדגימה היחסית בה היא בין 0.15 ל-0.3.
מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2017–2023, יהודים (נשים וגברים) בני 20–54.
הנתונים אינם מסתכמים ל-100% בשל עיגול המספרים.

התפלגות הגיל בקרב הקבוצות השונות קשורה בשלושה גורמים: הגידול הדמוגרפי של האוכלוסייה החרדית, שינויים בשיעורי העזיבה וההצטרפות וגיל המעבר.

בהשוואה ללא־חרדים, שיעורם הגבוה של הצעירים בקרב חרדים מבית נובע משיעורי הפרייון הגבוהים של החברה החרדית. אולם הגידול הדמוגרפי משפיע לא רק על חרדים מבית, אלא גם על קבוצת היוצאים: גם במצב שבו שיעור

¹² לא־חרדים הוא כינוי ליהודים לא־חרדים שהגיעו מבית לא־חרדי. להרחבה ראו נספח ה.

העזיבה נותר קבוע, מספר היוצאים ילך ויגדל משום שהשנתונים החרדיים גדלים והולכים. באופן זה שיעורם הגבוה יותר של הצעירים בקרב היוצאים בהשוואה לחרדים מבית, רומז שיש עלייה בשיעור העזיבה – מה שמגדיל את שכירות היוצאים הצעירים.

תחת הנחה שההצטרפות לחברה החרדית מתרחשת בגיל הצעיר, ניתן היה לפרש את השכירות הנמוכה של צעירים בקרב המצטרפים כירידה בשיעור ההצטרפות לחברה חרדית. אולם בחינת ההתפלגות של גילי המצטרפים בקרב בני 25–54 מצביעה על דמיון רב יחסית בהתפלגות הגילים של המצטרפים והלא־חרדים, מה שרומז שמקור ההבדלים הוא בגיל הצטרפות מבוגר יותר, כפי שיוצג בהמשך (תרשים נ-6 בנספח).¹³

מאפיינים משפחתיים

דפוסי הנישואין והמשפחה של בני 25–64 שונים מאוד בין קבוצת המצטרפים וקבוצת היוצאים. הנתונים מלמדים כי המצטרפים אימצו במידה רבה את הדפוסים המשפחתיים החרדיים: הן אצל החרדים מבית הן אצל המצטרפים שיעור הנישואין גבוה במיוחד (כ־90%) ושיעור הגירושין נמוך במיוחד (2%–6%). לעומת זאת, שיעור הנישואין בקרב היוצאים (55%) דומה לשיעור הנישואין בחברה הלא־חרדית (67%), מה שיכול לשקף אימוץ של דפוסי המשפחה המקובלים בחברה הכללית. בה בעת, שיעור הגירושין אצלם גבוה יותר (18%) וייתכן שהוא משקף יוצאים שהתחתנו בעודם חרדים והתגרשו בעקבות העזיבה. הבדלים אלו משתקפים גם בדפוסי ההורות: כ־90% מהמצטרפים והחרדים מבית הם הורים לילדים, לעומת 69% מהיוצאים ו־77% מהלא־חרדים. ייתכן שהשיעור הנמוך יותר בקרב היוצאים קשור לכך שהיוצאים בממוצע צעירים יותר, ולכן שיעור ההורים בקבוצה זו נמוך משל לא־חרדים.¹⁴

השכלה

דפוסי ההשכלה משקפים מורכבות, הנובעת מהשפעת החינוך החרדי לצד תהליכי ההשתלבות בחברה הכללית. בקרב גברים חרדים מבית נמצא שיעור נמוך במיוחד של בעלי תואר אקדמי (8%), בהתאם למוכר גם בספרות (תרשים א4). אצל גברים יוצאים, למרות הרקע החרדי המשותף, נמצא שיעור גבוה יותר של השכלה אקדמית (21%), אך עדיין נמוך בהשוואה ללא־חרדים (40%). כלומר שיעור ההשכלה בקרב היוצאים מעיד על התאמות בתהליך החברות הדתי, אך כנראה גם על השפעה של החינוך החרדי שספגו בצעירותם. רמות השכלה של המצטרפים נמוכות מקבוצת המקור שלהם (לא־חרדים), אך גבוהות מאלה של חרדים מבית, מה שיכול לרמוז על התאמות בתהליך החיברות הדתי.

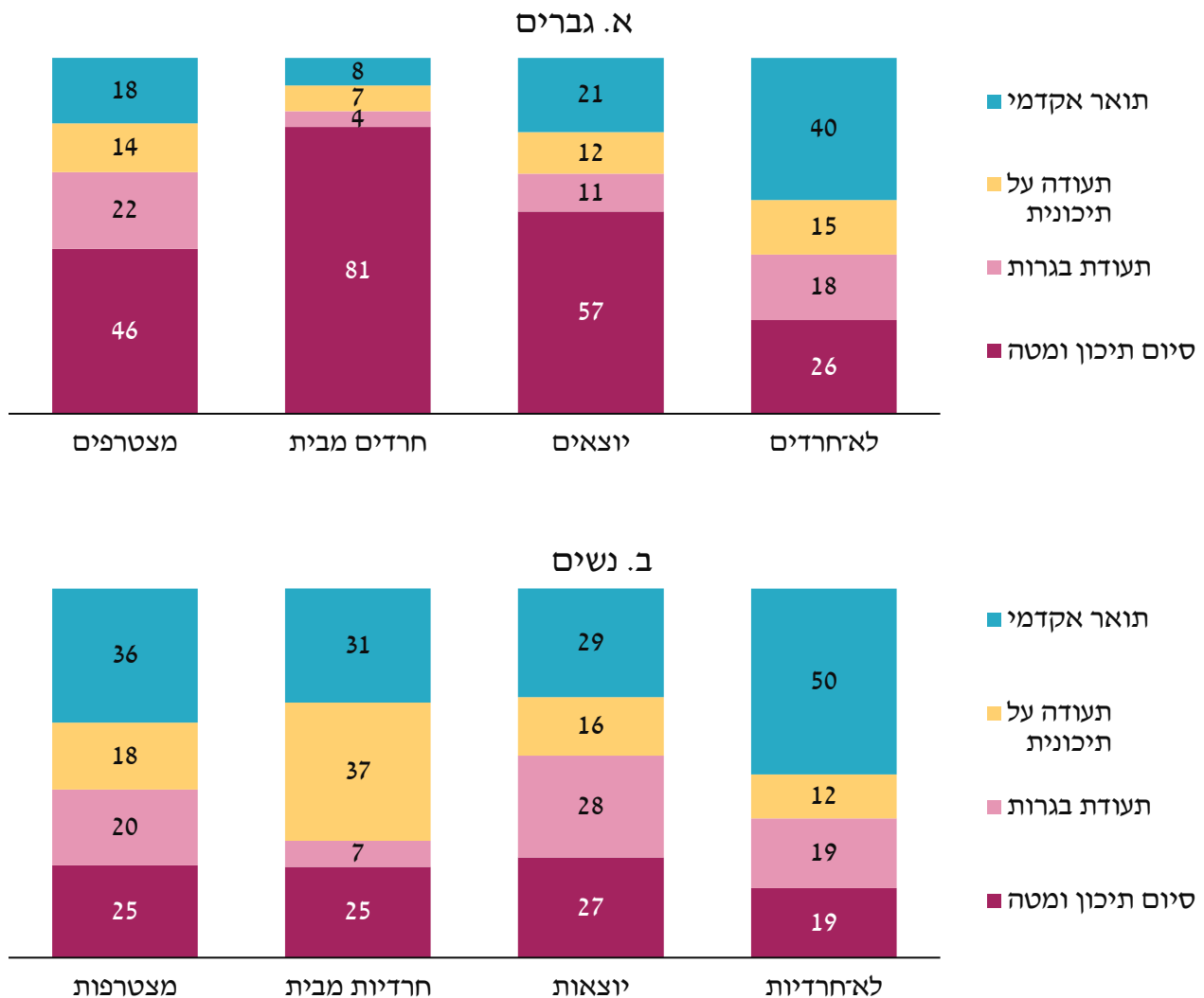
נתונים אלה דומים יחסית לנתוני סכ"א, למעט הבדלים קלים בשיעורים אלו עבור היוצאים והמצטרפים (דויטש ואניסמן, 2025). מקור אפשרי להבדלים אלו הוא ההבדל בשיטות לזיהוי הרקע החרדי.¹⁵

¹³ קיימים הבדלים בין המקורות בהתפלגות גיל היוצאים והמצטרפים (תרשים נ-7). מכיוון שסכ"א נועד לייצג בעיקר את מספר משקי הבית בישראל ולא את מספר הנפשות (כמו בסקר החברתי), להערכתנו הסקר החברתי מהימן יותר בייצוג ההתפלגות של קבוצות הגיל (להרחבה ראו סעיף 3.1).

¹⁴ יש לציין כי לפי נתוני סכ"א שיעורי הנישואים גבוהים יותר בקרב היוצאים. הגורם המרכזי לכך הוא הגיל המבוגר יותר בסכ"א (תרשים נ-7). אם מתקנים את שיעור הנישואים בכל קבוצת גיל לפי השכירות היחסית בסקר החברתי, רוב ההבדלים מצטמצמים.

¹⁵ נתוני סכ"א בשיטת דש"ת מכלילים במניין היוצאים בוגרי ישיבות חרדיות מבתי לא־חרדים אך משמיטים חלק מבוגרי הישיבות התיכוניות שמגיעים מבתי חרדיים. כתוצאה מכך, שיעור היוצאים שהם בוגרי ישיבות תיכוניות נמוך יותר בסכ"א לעומת הסקר החברתי, וזה גורם לאומדן שיעור האקדמאים בסכ"א להיות נמוך יותר. אפקט דומה אך הפוך מתקיים בקרב המצטרפים: בוגרי ישיבות חרדיות מבתי לא־חרדים מזוהים בסקר החברתי כמצטרפים אך בסכ"א כחרדים מבית, ובקבוצה זו נצפה לשיעור אקדמאים נמוך יותר.

תרשים 4: התפלגות התעודה הגבוהה לפי מגדר ולפי קבוצות אוכלוסייה (%)



מקור: נתוני הסקר החברתי, לשנים 2017–2023 בקרב בני 25–64.

בקרב הנשים התמונה מורכבת יותר (תרשים 4ב). שיעור הנשים החרדיות מבית שיש להן השכלה על-תיכונית או אקדמית הוא גבוה יחסית (37% ו-31%, בהתאמה), והוא משקף את המגמה המוכרת של עידוד השכלה בקרב נשים בחברה החרדית, בעיקר באמצעות הסמינרים (כיתות י"ג–י"ד, המקנות תעודה על-תיכונית). שיעור דומה של השכלה אקדמית נמצא גם אצל נשים יוצאות (29%), אך הוא נמוך מאוד בהשוואה לנשים לאחרדיות (50%). רק שיעור נמוך מהיוצאות הן בעלות תעודה על-תיכונית (16%), בדומה לנשים לאחרדיות (12%). בקרב המצטרפות, 36% הן בעלות השכלה אקדמית ו-18% בעלות השכלה על-תיכונית – שיעורים דומים לאלו שנמצאו בקרב היוצאות.

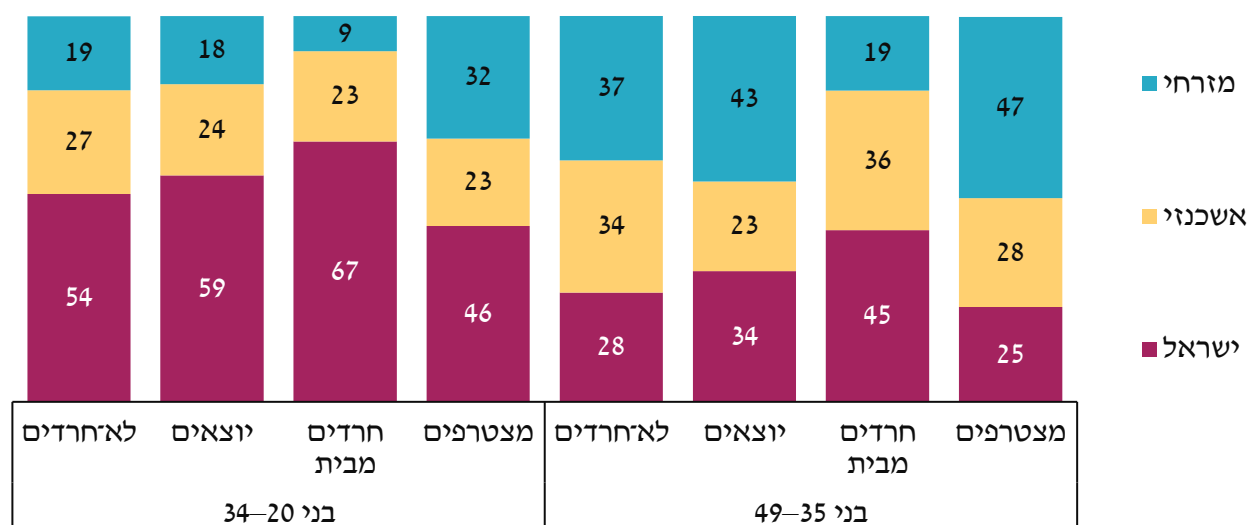
מוצא אתני

בסקר החברתי המשיב נשאל על ארץ המוצא שלו ושל הוריו, ובהתאם לתשובות פולחו הנתונים לשלוש קבוצות: מוצא ישראלי – המשיב ושני הוריו ילידי ישראל; מוצא מזרחי – לפחות אחד מהוריו יליד אסיה (לא ישראל) או

אפריקה; מוצא אשכנזי – אחד מהוריו יליד אירופה, אמריקה או אוקיאניה (מוצא מעורב, כלומר הורה אחד יליד אסיה או אפריקה והאחר יליד אירופה, אמריקה או אוקיאניה, הוגדר בניתוח זה כמוצא מזרחי).¹⁶

ניתוח המוצא האתני (של הפרט או הוריו) חושף הבדלים בין קבוצות הגיל (תרשים 5). בקבוצת הצעירים (20–34) שיעורם של ילידי ישראל גבוה, בייחוד בקרב חרדים מבית (67%). לעומת זאת, בקבוצת המבוגרים (50–64) יש שכיחות גבוהה של יוצאי ארצות המזרח בקרב היוצאים והמצטרפים (69% ו-70%, בהתאמה), ובקרב החרדים מבית יש רוב מארצות אשכנז (51%). עם זאת, אי אפשר להסיק מנתונים אלו שבחברה החרדית קיים רוב שמוצאם מארצות אשכנז, משום חוסר היכולת לזהות את המוצא האתני של אלו שהם והוריהם ילידי ישראל, אשר שכיחותם גבוהה בקרב הצעירים.

תרשים 5: התפלגות מוצא אתני לפי קבוצות אוכלוסייה ולפי קבוצות גיל (%)



מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2017–2023
מוצא ישראל – הפרט ושני הוריו ילידי ישראל; מוצא מזרחי – הפרט או אחד מהוריו יליד אסיה (לא ישראל) או אפריקה; מוצא אשכנזי – הפרט או הוריו יליד אירופה, אמריקה או אוקיאניה (בניתוח זה מוגדר כמזרחי אם מוצא אחד מההורים הוא מזרחי והאחר אשכנזי)

פיזור גאוגרפי

חרדים רבים מתגוררים באזורים מופרדים ובעלי צביון חרדי – בשכונות נפרדות או בערים שבהן רוב התושבים חרדים. שיעור גדול מבין החרדים מתגורר בירושלים, ובכך הם נבדלים מיהודים לא־חרדים, שרובם מתגוררים במחוזות תל אביב והמרכז.

אצל היוצאים והמצטרפים נמצא דפוס ביניים – ריכוז הן באזור המרכז ותל אביב (36%–40%) הן בירושלים (22%–25%). דפוס זה משקף את המתח בין הרקע לבין ההשתלבות בחברת היעד.

¹⁶ יש לציין שבקרב היוצאים שיעור גבוה יחסי הם ממצא מעורב: הורה אחד אשכנזי והאחר מזרחי. עם זאת, בשל השיעור הנמוך בקרב קבוצת הגיל הצעירה של יוצאים ומצטרפים ממוצא מעורב וממוצא מזרחי, שתי קבוצות אלו חוברו לקבוצה אחת.

סיכום

הניתוח התיאורי מצביע על שקבוצות המעברים נמצאות בתווך שבין קבוצת המקור וקבוצת היעד. למרות המעבר לחברה הכללית, היוצאים משמרים מאפיינים מסוימים מהרקע החרדי, במיוחד בתחום ההשכלה הגברית. המצטרפים מאמצים במידה רבה את הדפוסים החרדיים בתחומי המשפחה והמגורים ובמידה מסוימת גם את מאפייני ההשכלה (שהם נמוכים מאלו של יהודים לא-חרדים אך גבוהים מאלו של החרדים). הבדלים אלו משקפים, בין היתר, את ההשפעה של רקע ההשכלה והחינוך על דפוסי החיים של הקבוצות השונות.

לוח 2: מאפיינים דמוגרפיים לפי קבוצות אוכלוסייה (%)

מזרפים	חרדים מבית	יוצאים	לא-חרדים	
54.6	51.1	56.0	49.1	גברים
77.4	92.2	87.8	78.0	ילידי ישראל
				מחוז מגורים
22.4	35.6	24.5	7.1	ירושלים
6.0	4.0	8.5	10.1	צפון
9.0	3.3	8.7	11.7	חיפה
22.3	10.2	20.9	31.2	מרכז
17.7	22.0	15.0	20.6	תל אביב
15.8	10.8	12.2	15.0	דרום
6.8	14.3	10.1	4.3	יהודה והשומרון
				סטטוס משפחתי (*)
4.8	4.2	27.0	20.7	רווקים
89.9	93.7	55.3	66.8	נשואים
5.4	2.0	17.6	12.5	גרשים
88.6	79.0	51.5	67.7	הורים לילדים
45.1	59.9	29.3	23.6	מתגוררים במ"ב עם בני 0–5
59.7	59.4	42.6	39.2	מתגוררים במ"ב עם בני 6–17
912	2,685	333	25,200	N

(*) נתוני סטטוס משפחתי הם לבני 25–64. גרשים – כולל פרודים ואלמנים.
מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2017–2023 בקרב בני 20–64.
מתגוררים במ"ב – מתגוררים במשק הבית

6. שיעור העזיבה של החברה החרדית – טווחי אומדנים

בסעיף זה מוצגים באופן השוואתי אומדנים של שיעור העזיבה של החברה החרדית, כלומר שיעור היוצאים מתוך כלל בעלי רקע חרדי, ושל שיעור ההצטרפות לחברה החרדית, כלומר שיעור המצטרפים מתוך כלל בעלי רקע לא-חרדי. הנתונים מוצגים בחלוקה לקבוצת גיל ומגדר, ועבור גברים מוצגת גם השוואה לנתוני סכ"א בשיטת דש"ת (דויטש ואחרים, 2024).

6.1 שיעור העזיבה וההצטרפות לפי גיל ומגדר

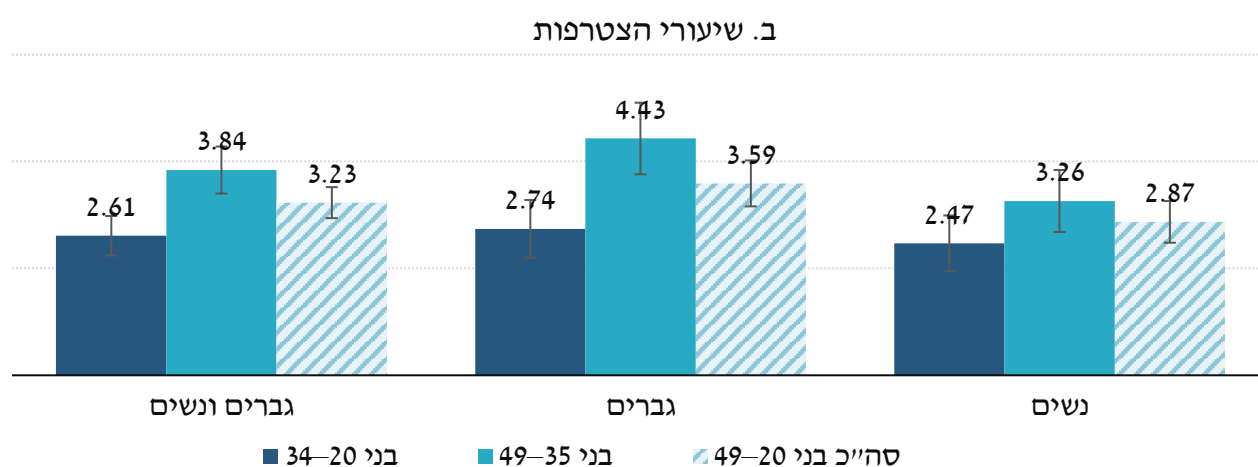
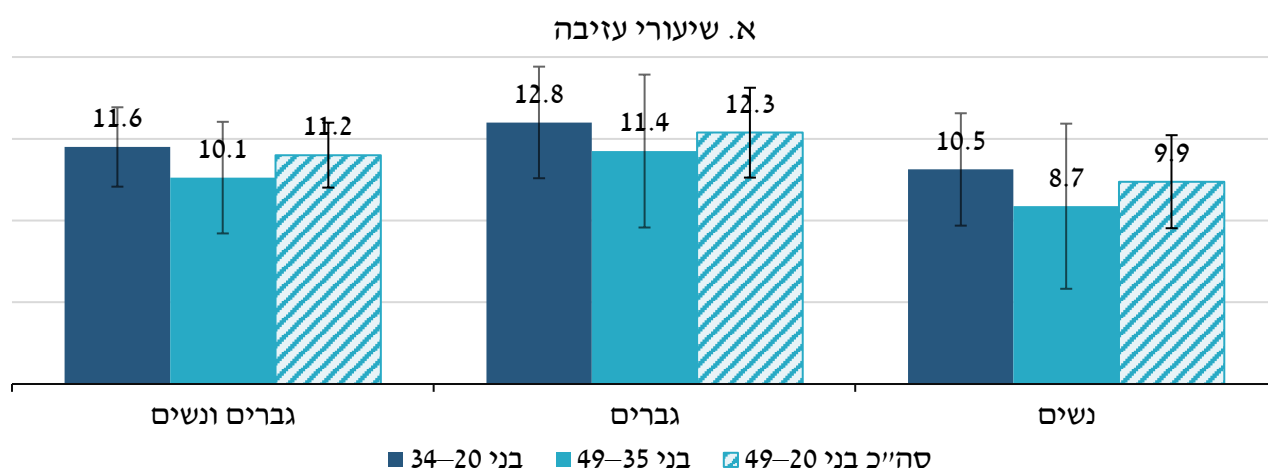
ניתוח נתוני הסקר החברתי מהשנים האחרונות לפי קבוצות גיל מצביע על שיעורי עזיבה גבוהים יותר בקבוצת הגיל הצעירה בהשוואה לקבוצת גיל הביניים.

בממוצע לשנים 2020–2023, כ-11.2% מכלל בעלי הרקע החרדי (נשים וגברים) בני 20–49 אינם משתייכים כיום לחברה החרדית (תרשים 6). ניתוח לפי קבוצות הגיל חושף הבדלים בין הקבוצות וכי בגילים הצעירים שיעורי העזיבה בתקופה שנבחנה גבוהים יותר: 11.6% בקרב הצעירים (20–34) ו-10.1% בקבוצת המבוגרים יותר (35–49). תופעה זו קיימת בקרב גברים ונשים כאחד.

השוואה בין גברים לנשים מעלה כי שיעורי העזיבה של נשים נמוכים מאלה של הגברים – גם בקרב הצעירים וגם בקרב המבוגרים. בקרב הצעירים הפער בין גברים לנשים עומד על 2.3 נקודות אחוז ובקרב המבוגרים על 2.7 נקודות אחוז.

שיעור העזיבה הגבוה יותר בקרב הצעירים רומז על עלייה כללית בתופעת העזיבה – בהנחה שאין חזרה רבה של יוצאים לחברה החרדית. אולם בחינת המגמות של העזיבה על פני זמן בשתי קבוצות הגיל (ראו להלן) מסייעת בדחיית סברה זו, שכן אם הגורם להבדלים בין הגילים הוא חזרה לחברה החרדית לאחר העזיבה, ניתוח של מגמות לפי גיל היה מציג הפרש קבוע על פני זמן, בניגוד לעלייה על פני זמן הנצפית בכל קבוצת גיל.

תרשים 6: מעברים מתוך החברה החרדית ואליה - לפי מגדר וקבוצות גיל (2020–2023)



מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2020–2023, בעלי רקע חרדי (נשים וגברים) בני 20–49. נתוני 2023 הם עד 7 באוקטובר. שיעור העזיבה – שיעור היוצאים (חרדים לשעבר) מתוך כלל בעלי רקע חרדי (חרדים מבית ויוצאים).

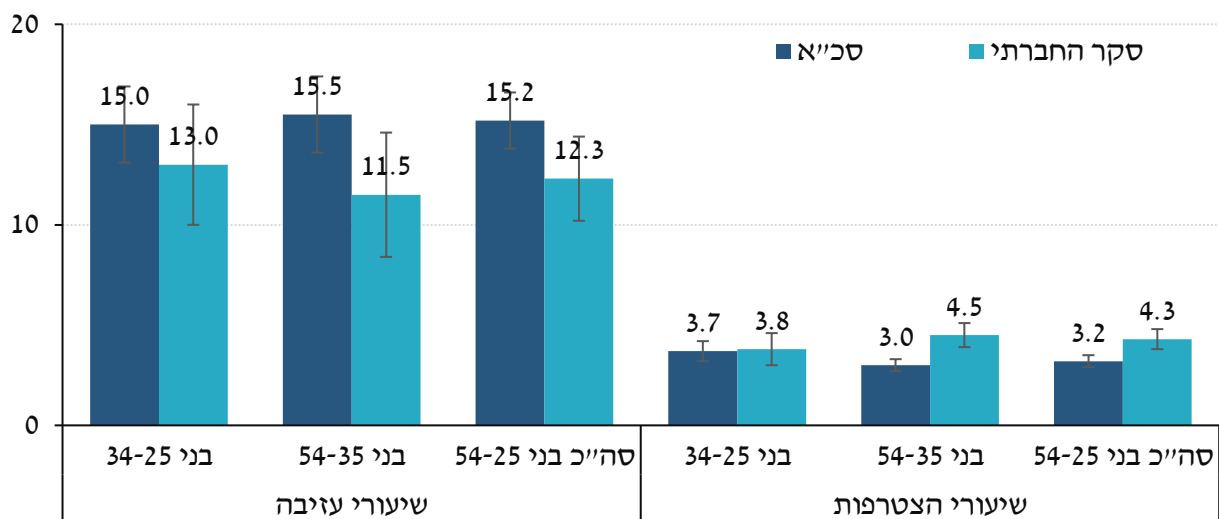
אשר להצטרפות לחברה החרדית, נמצא כי בקרב בני 20–49 שיעור ההצטרפות הוא 3% בקירוב, עם שיעור גבוה יותר בקבוצה המבוגרת (3.8%) בהשוואה לקבוצה הצעירה (2.6%). בהשוואה בין גברים לנשים נמצא כי שיעורי ההצטרפות גבוהים יותר בקרב גברים (3.6%) לעומת הנשים (2.9%), ובעיקר בקרב המבוגרים – 4.4% בקרב הגברים לעומת 3.3% בקרב הנשים. ממצא זה דומה לממצא המראה ששיעורי העזיבה של החברה החרדית גבוהים יותר בקרב הגברים, מה שיכול לרמוז כי נשים נוטות פחות לבצע מעברים בין קבוצות (ראו הרחבה בפרק 9, שבו נבחנת האפשרות שהפער באומדנים נוצר מדיווח חסר של נשים על הרקע החרדי).

מהנתונים המוצגים בתרשים 6 אי אפשר להסיק אם קיימת ירידה בשיעור ההצטרפות בקרב הצעירים בשנתונים המאוחרים. כפי שיוסבר בהמשך, ההצטרפות לחברה החרדית נעשית בגיל מבוגר יותר, ובניתוח הרלוונטי נראה שהגורם העיקרי – ואולי הבלעדי – לירידה הוא גיל ההצטרפות; ככל ששיעורי ההצטרפות יורדים, היקפיה ככל הנראה אינם משמעותיים. יש לציין כי בעוד שההבדלים יכולים להיראות קטנים, אך הם עלולים להשפיע בצורה משמעותית על ניתוחים דמוגרפיים עתידיים לטווח של עשרות שנים, ומכאן חשיבות הדיון בהם.

6.2 השוואה בין הסקר החברתי לסכ"א

השוואת האומדנים של שיעורי העזיבה וההצטרפות המבוססים על נתוני הסקר החברתי לעומת אלו המבוססים על סכ"א מצביעה על דמיון יחסי בין שני המקורות, עם הבדלים מסוימים (תרשים 7):¹⁷ שיעורי העזיבה גבוהים מעט יותר לפי סכ"א ושיעורי ההצטרפות גבוהים במעט לפי הסקר החברתי. ההבדלים קיימים בשתי קבוצות הגיל, אך בולטים יותר בקבוצת הגיל המבוגרת.

תרשים 7: מעברים – השוואת אומדני סכ"א והסקר החברתי – בקרב גברים לפי קבוצות גיל



הסקר החברתי: נתוני הסקר החברתי המזהה בעלי רקע חרדי וחרדים כיום לפי הגדרה עצמית; סכ"א: נתוני סכ"א בקרב ילידי ישראל, המזהה בעלי רקע חרדי כבוגרי ישיבות חרדיות לפי דיווח עצמי (דש"ת, 2024) וחרדים כיום לפי הגדרה עצמית. שני המקורות הם לגברים בני 25–64 ולשנים 2017–2023.

¹⁷ הנתונים המוצגים מתייחסים רק לגברים משום ששיטת דש"ת מיושמת רק על גברים. הניתוח מתייחס לגילי 25–54 ולא עד 49 משום שבסכ"א (קובצי PUF) קבוצת הגיל 45–54 מוצגת כיחידה אחת ואי אפשר להפריד את הנתונים בהתאם לגיל. לבסוף, הניתוח אינו כולל צעירים מתחת לגיל 25 בסכ"א עקב ייצוג חסר לגברים צעירים חרדים (ראו פרק 2).

ההבדלים בין המקורות קשורים כפי הנראה להבדלים בשיטות הדגימה או הזיהוי ופחות לטעויות דגימה (למרות המדגם הקטן בסקר החברתי). מסקנה זו נובעת מכך שהבדלים אלו מופיעים בעקביות גם כאשר משווים בין תקופות זמן שונות וגם כאשר נתוני הסקר החברתי מחושבים בממוצע על פני שנים רבות יותר, כלומר שולי השגיאה מצטמצמים במידה ניכרת.

כאמור בפרק 2, גורם שעשוי להסביר את ההבדל בין האומדנים הוא בניס למשפחות לא־חרדיות שהם בוגרי ישיבות חרדיות. קבוצה זו מזוהה בסכ"א כבעלת רקע חרדי, אך לא כך בסקר החברתי משום שהמשפחה לא־חרדית. כתוצאה מכך נגרמת הטיה דרכיונית: מי שאינו חרדי כיום יזוהה בסכ"א כיוצא (בוגר חינוך חרדי שאינו חרדי כיום), ואילו בסקר החברתי הוא יזוהה כלא־חרדי. מנגד, אלו מהם שהם חרדים כיום יזוהו בסכ"א כחרדים מבית, ואילו בסקר החברתי הם יזוהו כמצטרפים.

אף שקבוצה זו משפיעה הן על המכנה והן על המונה, סביר להניח שהשפעתה על אומדני העזיבה בסכ"א היא חיובית ולעומת זאת על אומדני ההצטרפות שלילית: ככל שההתייחסות למשפחות אלו היא כאל חרדיות, שיעורי העזיבה מהן יהיו גבוהים מהממוצע מכיוון שרבים מבניהם אינם חרדים; ככל שההתייחסות אליהן היא כאל לא־חרדיות, עדיין מדובר במשפחות שיש להן זיקה חזקה לחברה החרדית, ולכן ניתן לצפות ששיעור גבוה יחסית מילדיהן יבחר להשתייך לחברה החרדית, וכך שיעור ההצטרפות יעלה.

ראוי לציין כי קיימת קבוצה שלישית – כאלו שגדלו במשפחות חרדיות אך לא למדו בישיבות המזוהות בסכ"א כחרדיות (ישיבה קטנה או גדולה), אלא למשל בישיבה תיכונית. קבוצה זו צפויה להשפיע על אומדני סכ"א בכיוון הפוך: להקטין את שיעורי העזיבה המחושבים ולהגדיל את שיעורי ההצטרפות. בפועל ההשפעה של קבוצה זו קטנה ככל הנראה, בשל משקלם הנמוך ביחס למצטרפים (למעט בקרב צעירים).

נוסף על כך ניכרים הבדלים באומדנים בין קבוצות הגיל (צעירים ומבוגרים) – בעוד ששיעורי העזיבה לפי סכ"א דומים בשתי קבוצות הגיל, לפי הסקר החברתי שיעור העזיבה בקרב הצעירים גבוה יותר. כמו כן, על פי נתוני סכ"א שיעור ההצטרפות בקרב הצעירים גבוה יותר ועל פי הסקר החברתי נמוך יותר.

אחת הסיבות האפשריות לכך היא הטיית דיווח, שכפי שתואר בפרק 2 היא גבוהה יותר בקרב מבוגרים. בשל שינויים בחברה החרדית מבוגרים (יוצאים או מצטרפים) שגדלו במשפחות שהיו חרדיות במונחי העבר אך לא נחשבות לחרדיות במונחי ההווה, ידווחו פחות שגדלו בבית חרדי. ככל שהטיית הדיווח גדלה ההשפעה על האומדנים של שיעורי העזיבה של המבוגרים תהיה שלילית יותר (להרחבה ראו נספח ד').

ירידה בשיעור המשפחות הלא-חרדיות השולחות את בניהן לישיבות חרדיות יכולה לתרום אף היא להבדלים בין המקורות. אם התופעה כיום נרחבת פחות מאשר בעבר הרי שכתוצאה מכך תצטייר בסכ"א תמונה של ירידה בשיעורי העזיבה של צעירים. אם במקביל מתרחשת עלייה אמיתית בשיעורי העזיבה, זו תתקזז עם הירידה לכאורה, כך שבסכ"א תוצג תמונה של דמיון בין שתי קבוצות הגיל.

יש לציין כי הטיית הדיווח וההבדלים בהגדרות עשויים להשפיע על האומדנים, אך פחות על מגמות, וההנחה היא שהן קבועות על פני זמן. במילים אחרות, אם נמצא שינוי לאורך זמן בשיעורי העזיבה או ההצטרפות באותה קבוצת גיל מקורו לא בהטיות אלו או בשינויי ההגדרות.

לסיכום, קיימים מספר גורמים אפשריים להבדלים בין האומדנים, ובפרט אופן זיהוי בעלי הרקע החרדי בין שני הסקרים: בן למשפחה חרדית בהגדרה עצמית בסקר החברתי לעומת בוגר ישיבות חרדיות לפי דיווח עצמי בסכ"א. אלו משפיעים על ההערכה של היקף התופעה של המעברים ועל המגמות הנצפות בכל קבוצת גיל. חשוב לציין, אין לשלול את האפשרות שההבדלים נובעים גם מטעויות המדגם ושינויים בשיטת הדגימה והאמידה של הסקרים.

7. מגמות בשיעורי המעברים

בסעיפים הקודמים הוצגו אומדנים עדכניים של שיעורי העזיבה וההצטרפות. בסעיף זה יתוארו המגמות על ציר הזמן. בניתוח זה אנו מניחים כי אף שאי אפשר להכריע בין האומדנים שמתקבלים מהמקורות השונים, ניתן להסתמך על נתוני הסקר החברתי כדי לקבל תמונה מהימנה של מגמות העזיבה וההצטרפות.

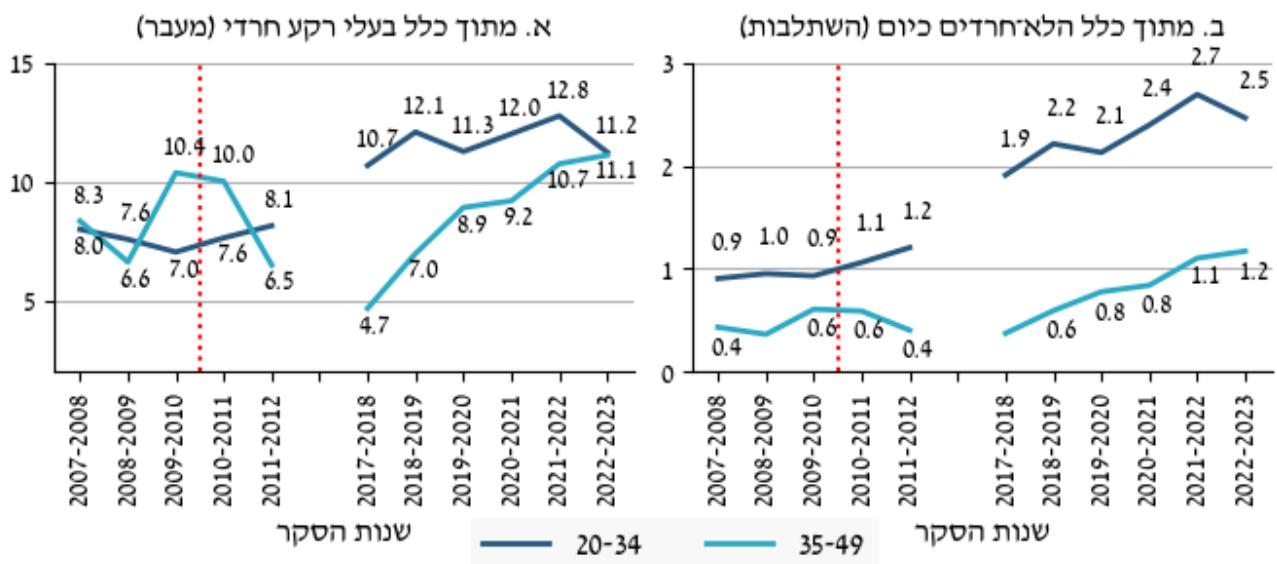
האומדנים שהוצגו בסעיפים הקודמים הם אומדני בסיס: שיעור העזיבה – שיעור היוצאים מתוך כלל בעלי רקע חרדי (יוצאים וחרדים מבית), ושיעור ההצטרפות – שיעור המצטרפים מתוך כלל בעלי רקע לא-חרדי (לא-חרדים ומצטרפים). בפרק זה מוצגים גם אומדנים של שיעורי העזיבה וההצטרפות מתוך כלל האנשים בקבוצות היעד: שיעורם של היוצאים מתוך כלל הלא-חרדים כיום (יוצאים ולא-חרדים) ושיעור המצטרפים מתוך כלל החרדים כיום (חרדים מבית ומצטרפים).

7.1 מגמות לפי גיל לאורך זמן (שנות הסקר)

תרשים 8 מציג את שיעורי העזיבה מתוך שתי קבוצות ראשיות: תרשים 8א מציג את שיעור היוצאים מתוך כלל בעלי רקע חרדי (קבוצת המקור) ותרשים 8ב מציג את שיעורם מתוך כלל הלא-חרדים כיום (קבוצת היעד), לפי שנות ההשבה לסקר. בשל מספר התצפיות הנמוך בכל שנה בחינת המגמות של שיעורי העזיבה על פני שנות הסקר נעשתה כממוצע נע בחלונות זמן של שנתיים. המגמות המוצגות הן לשנים 2007–2023, להוציא את השנים 2013–2016¹⁸, והן מוצגות בחלוקה לקבוצות הגיל הצעירה (20–34) וקבוצת גיל הביניים (35–49).

הניתוח מלמד כי באופן כללי יש עלייה בשיעור העזיבה בשתי קבוצות הגיל, וכי בכל שלב שיעור העזיבה בקבוצת הגיל הצעירה גבוה (10.7%–12.8%) מזה שבקבוצת גיל הביניים (5%–11%).

תרשים 8: שיעורי עזיבה – מגמה על פני שנות סקר לפי קבוצות גיל



מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים המצוינות בתרשים, גברים ונשים. נתוני 2023 הם עד 7 באוקטובר. המשתנה "רמת דתיות הבית בגיל 15" אינו זמין בנתונים לפני שנת 2007 ובשנים 2013–2016. הקו האנכי (אדום) מסמן שינוי מתודי בסקר החברתי ביחס לדגימת חרדים. לנתונים בחלוקה לפי מגדר ראו תרשים נ-3 בנספח א.

¹⁸ המשתנה "רמת דתיות הבית בגיל 15" אינו זמין בנתונים לפני שנת 2007 ובשנים 2013–2016.

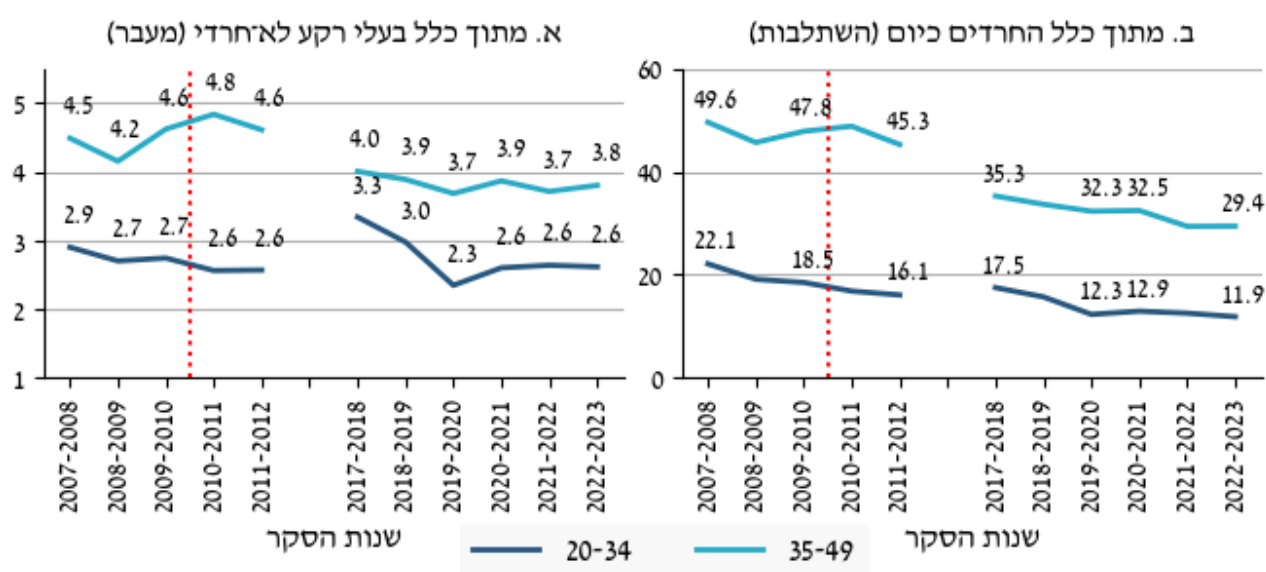
החל משנת 2017 שיעורי העזיבה בשתי קבוצות הגיל עולים, ומגמה זו בולטת במיוחד בקבוצת גיל הביניים. לפני שנת 2017, הנתונים תנודתיים ואינם מציגים מגמה עקבית. חלק מהתנודתיות מקורה במספר התצפיות הנמוך, וחלקה ככל הנראה מראה ירידה אמיתית בשיעורי העזיבה בקרב ילידי שנות השבעים.

העלייה בשיעורי העזיבה בקבוצת גיל הביניים החל משנת 2017 מצביעה על עלייה כללית בהיקף העזיבה, שכן קבוצת גיל זו השתייכה בשנים 2009–2010 לקבוצת הגיל הצעירה, ומהנתונים אפשר ללמוד ששיעור העזיבה שלה נותר דומה – כ-7%–8% בשנים 2019–2020 (בהיותה גיל הביניים) לעומת 8%–9% לאחר 2017.

בדומה לעלייה בשיעור היוצאים (גברים ונשים) מתוך כלל בעלי הרקע החרדי (כלומר מתוך אוכלוסיית המקור), ניכרת גם עלייה בשיעורם של היוצאים מתוך כלל הלאחרדים כיום, כלומר גידול בשיעור ההשתלבות באוכלוסיית היעד. בקבוצת גיל הביניים שיעור ההשתלבות הוא כ-1% ובקבוצת הגיל הצעירה שיעור ההשתלבות הוא 3% לערך. הגידול בשיעור ההשתלבות קשור קשר הדוק לגידול הדמוגרפי של האוכלוסייה, ובשל כך הוא צפוי אף לעלות.

בקרב המצטרפים היחסים בין קבוצות הגיל הפוכים: שיעורי ההצטרפות של המבוגרים גבוהים באופן ניכר ועקבי משל הצעירים (תרשים 9). באופן כללי לאורך זמן ניכרת מגמה שלילית, אם כי מתונה, בשיעור ההצטרפות.

תרשים 9: שיעורי ההצטרפות – מגמה על פני שנות סקר לפי קבוצות גיל



מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים המצוינות בתרשים, גברים ונשים. נתוני 2023 הם עד 7 באוקטובר. המשתנה "רמת דתיות הבית בגיל 15" אינו זמין בנתונים לפני שנת 2007 ובשנים 2013–2016. הקו האנכי (אדום) מסמן שינוי מתודי בסקר החברתי ביחס לדגימת חרדים. לנתונים בחלוקה לפי מגדר ראו תרשים נ-4 בנספח א.

ההבדל בשיעור ההצטרפות בין שתי קבוצות הגיל עשוי להעיד או על מגמה שלילית או על הצטרפות בגיל מאוחר. כפי שנראה בסעיף הבא אכן קיימת תופעה רחבה של הצטרפות בגיל מאוחר, ונראה כי זו הסיבה העיקרית להבדל בין שתי קבוצות הגיל. ניתן לראות זאת גם בהשוואה בין קבוצות הגיל: מי שהיו בני 25–34 בשנים 2009–2010 והשתייכו לקבוצת הגיל הצעירה (שיעור הצטרפות של כ-2.6%) השתייכו בשנים 2019–2020 לקבוצת גיל הביניים, ואצלם שיעור ההצטרפות גבוה יותר (כ-3.7%, או פי 1.4).

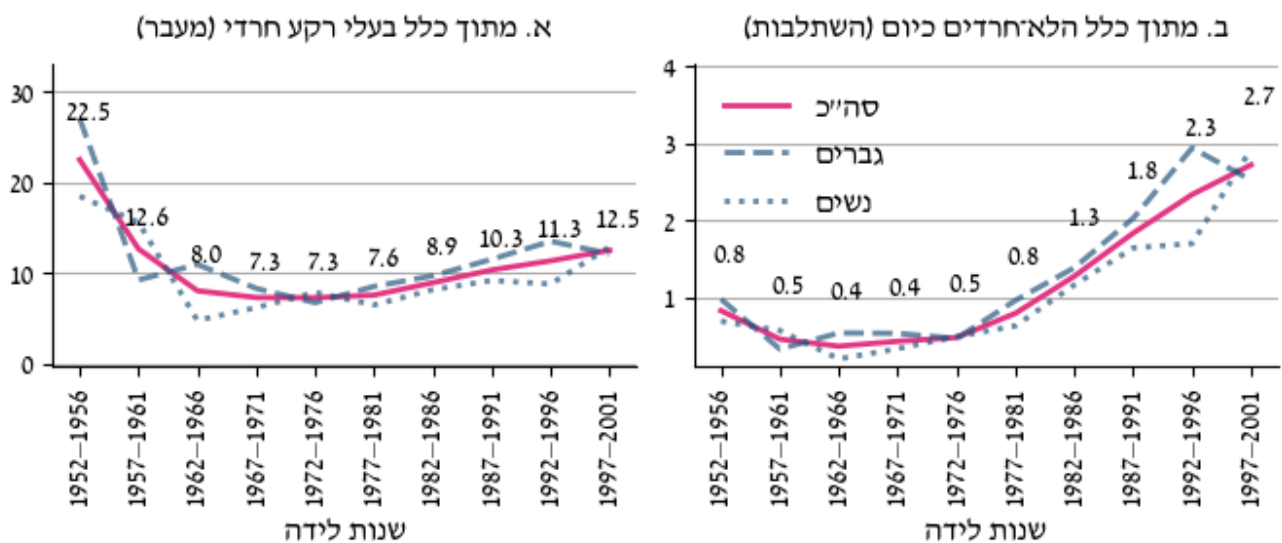
למרות שהירידה בשיעורי ההצטרפות מתונה, כאשר בוחנים את שיעור המצטרפים מתוך כלל החרדים (שיעור ההשתלבות בחברה החרדית), עולה כי בקבוצת גיל הביניים השיעור היה כ-50% בשנים 2007–2008, ובשנים 2022–2023 ירד ל-30%. מקורה של ירידה זו בגידול הדמוגרפי החרדי: שיעור החרדים מבית מתוך כלל היהודים עלה בשנים אלו מ-4.4% ל-8.3% בקבוצת גיל זו.

7.2 מגמות בשיעורי העזיבה על פני שנתוני לידה

בסעיף זה מוצגים אומדנים של שיעורי העזיבה וההצטרפות לפי שנתוני לידה עבור ילידי תחילת שנות החמישים ועד תחילת שנות האלפיים (בני 20–69). מכיוון שבנתוני הסקר אין כל מידע בנוגע לגיל המעבר, אי אפשר לזהות את גיל העזיבה או ההצטרפות באופן מדויק, אך בכל זאת אפשר להסיק בכלליות מהן התקופות שבהן מתרחשים המעברים. כפי שיוצג בסעיף הבא, מידת הדיוק של האומדנים תלויה בהיקף המעבר עד הגיל בעת ההשבה. מכיוון שעזיבת החברה החרדית נעשית לרוב עד גיל 25 ואילו ההצטרפות נמשכת עד גיל 35 ויותר, ניתוח מגמות ההצטרפות בוצע רק בקרב אלו שהיו בני 30 ומעלה במועד ההשבה (נתונים מלאים ראו בסעיף הבא).

ניתוח המגמות של שיעורי העזיבה על פני שנתוני הלידה מצביע על גידול ניכר בין שנתונים, בקרב נשים וגברים כאחד (תרשים 10א). בעוד שאצל ילידי סוף שנות השישים ושנות השבעים שיעור העזיבה עמד על כ-7%, אצל ילידי שנות השמונים והמחצית הראשונה של שנות התשעים הוא עלה לכ-10% ואצל ילידי המחצית השנייה של שנות התשעים ואילך הוא כבר מגיע ל-12.5% בקירוב.

תרשים 10: שיעורי העזיבה – מגמה על פני שנתוני לידה לפי מגדר



מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2007–2021 וכן 2017–2023, יהודים בני 20–69 (בעת ההשבה). נתוני 2023 הם עד 7 באוקטובר. בסקר החברתי נתוני הגיל מקובצים לחמישונים. לצורך חישוב שנתון הלידה שימש גיל האמצע של כל קבוצת גיל כבסיס לחישוב שנת לידה.

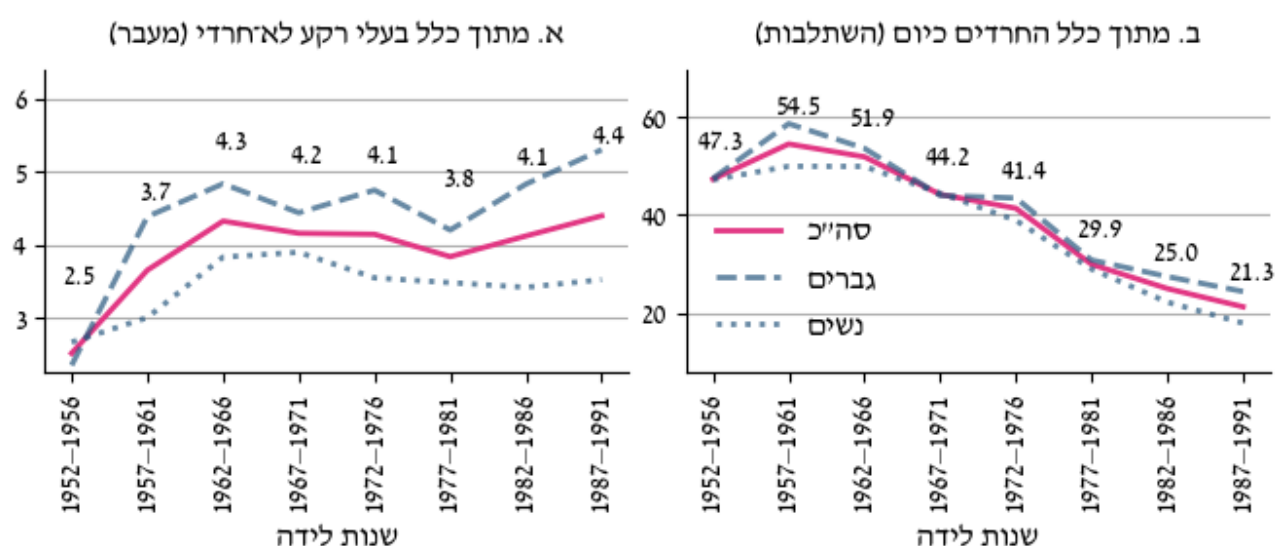
בהתאמה לעלייה בשיעורים של היוצאים מתוך אוכלוסיית המקור (כלל בעלי רקע חרדי), ניתן לראות גם עלייה בשיעור היוצאים מתוך אוכלוסיית היעד (כלל הלאחרדים כיום). בקרב ילידי שנות השבעים או מוקדם יותר היוצאים מהווים פחות מ-1% מתוך כלל הלאחרדים כיום (תרשים 10א), ובקרב ילידי שנת 1997 ומאוחר יותר הם מהווים כ-2.7% מהאוכלוסייה.

ניתוח שיעורי ההצטרפות (בקרוב בני 30 ומעלה) מצביע על תקופה של עלייה בקרב ילידי סוף שנות החמישים ותחילת שנות השישים ולאחריה ירידה קלה, והוא התייזב על כ-4% מתוך כלל בעלי הרקע הלאחרדי (תרשים 11).

בניגוד להתייזבות בשיעור ההצטרפות (מתוך אוכלוסיית המקור), ניכרת ירידה חדה בשיעור ההשתלבות של המצטרפים בחברה החרדית (מתוך אוכלוסיית היעד). מקורה של ירידה זו בקצב הגידול הגבוה של החברה החרדית. שינויים אלו מבטאים שינוי בהרכבה של החברה החרדית – שבעבר יותר ממחצית לא נולדו כחרדים ובקרוב הצעירים הם מהווים מיעוט.

יש לציין כי בסעיף 7.1 הוצגו מגמות לפי גיל בעת ההשבה לסקר רק לשתי קבוצות גיל (20–34 ו-35–49) בשל מיעוט תצפיות בשכבת הגיל המבוגרת. בניתוח הנוכחי לפי שנתוני לידה אנו מציגים את כל טווח הגילים.

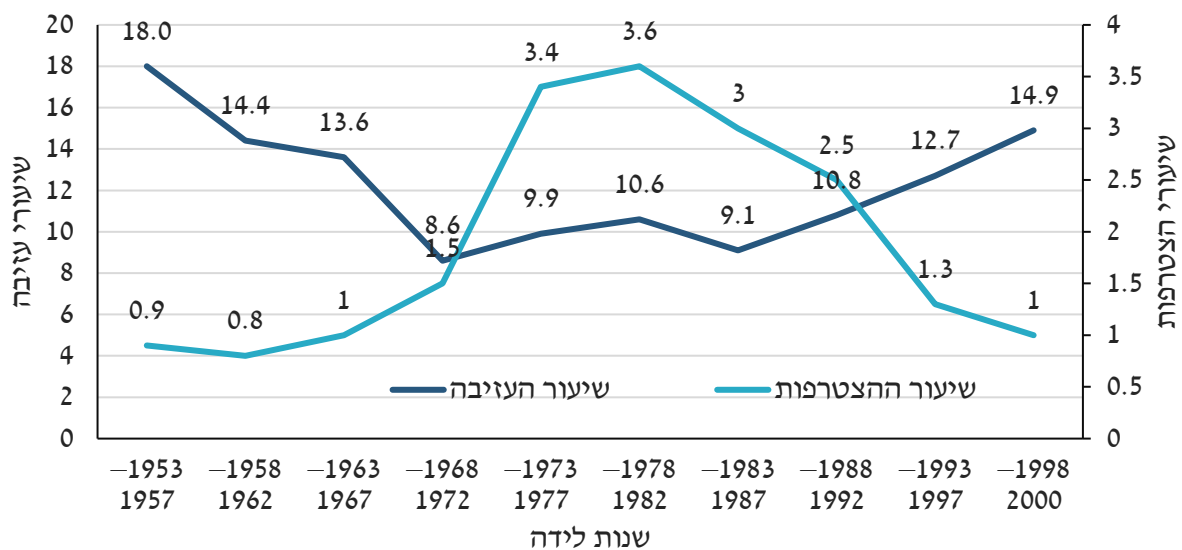
תרשים 11: שיעורי ההצטרפות – מגמה על פני שנות לידה לפי מגדר



מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2007–2021 וכן 2017–2023, יהודים בני 30–69 (בעת ההשבה). נתוני 2023 הם עד 7 באוקטובר. בסקר החברתי נתוני הגיל מקובצים לחמישונים. לצורך חישוב שנתון הלידה שימש גיל האמצע של כל קבוצת גיל כבסיס לחישוב שנת לידה.

הניתוח העדכני ביותר של שיעורי העזיבה וההצטרפות, עד למחקר זה, הוא של רגב וגורדון (2021), על בסיס שילוב של סכ"א ונתונים מנהליים (תרשים 12).¹⁹ כאמור, בסכ"א השתייכות לחברה החרדית כיום מזוהה על בסיס הגדרה עצמית, והרקע החרדי מזוהה כבן למשפחה חרדית בהגדרה מנהלית: משפחה סווגה כחרדית אם ילדיה למדו במוסדות חרדיים. השוואת המגמות לפי הסקר החברתי ולפי נתוני רגב וגורדון מציגה דמיון יחסי בשיעורי העזיבה בקרב ילידי שנות השבעים ואילך, אך ניכרים הבדלים בשיעור ההצטרפות בכל השנתונים.

¹⁹ השיטה הנוכחית שימשה גם לפרסום שיעורי ומגמות עזיבה בשנתון "יוצאים עם נתונים" (דויטש ואניסמן, 2024; דויטש ושנפלד, 2023).

תרשים 12: שיעורי העזיבה וההצטרפות – מגמות על פני שנות לידה – נתוני רגב וגורדון (2021)

מקור: רגב וגורדון (2021), עמ' 35.

הסבר אפשרי להבדלים בשיעורי העזיבה בשנתונים המוקדמים קשור בנתונים המנהליים לזיהוי מוסדות חינוך: נתוני מוסדות חינוך זמינים רק משנות התשעים ואילך, כך שהמידע לשנתונים אלו קיימים באופן חלקי בלבד. אשר להבדלים שנמצאו בשנתונים המאוחרים עבור המצטרפים, הסיבה נעוצה בכך שחלק מהשנתונים שנכללו בדיווח היו עדיין של צעירים בזמן איסוף הנתונים, ולכן רבים מהמעברים עדיין לא התרחשו בפועל. הרחבה על כך בסעיף הבא.

7.3 השפעת גיל הדגימה על אומדני העזיבה וההצטרפות

סוגיה מרכזית בהבנת הדינמיקה של השינויים בחברה החרדית היא הגיל שבו מתרחש המעבר. רגב וגורדון (2021) טוענים כי העזיבה מתרחשת בעיקר בגילי 15–24 וההצטרפות בגילי 20–34. עם זאת, הם לא הציגו נתונים או ניתוח אמפירי התומך בטענה זו. המגבלה העיקרית בניתוח הנתונים הקיימים היא שבנתוני הלמ"ס אין מידע ישיר על הגיל שבו התרחש המעבר.

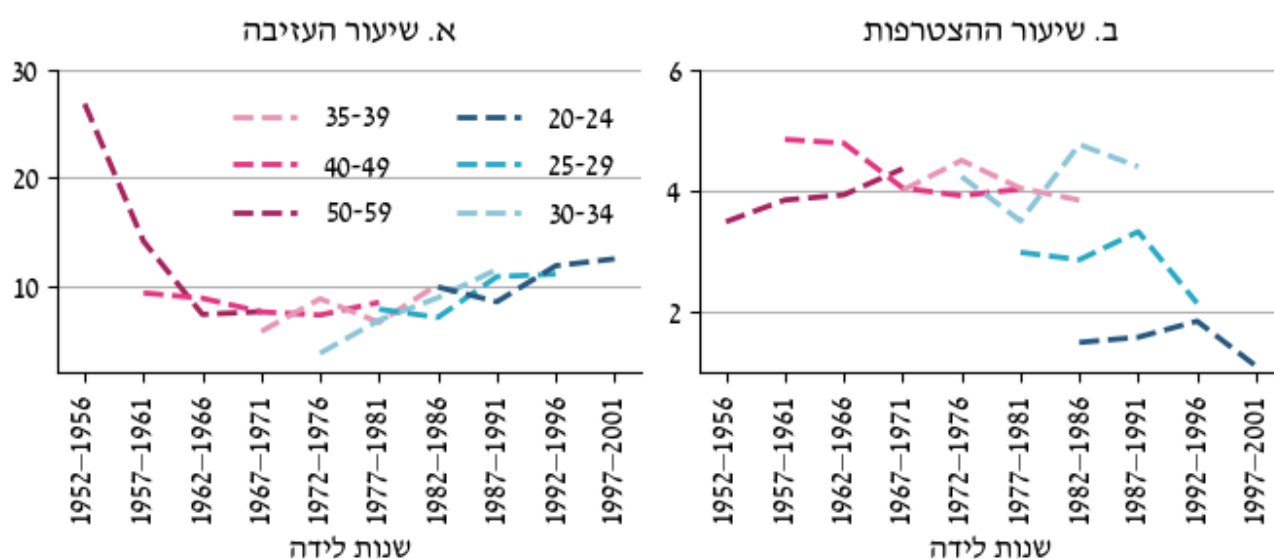
כדי להתמודד עם אתגר זה ניתחנו במחקר זה את שיעורי העזיבה וההצטרפות לפי שנתוני לידה וגיל בעת ההשבה. הניתוח מתבסס על נתוני הסקר החברתי של הלמ"ס מהשנים 2007–2012 ו-2017–2023, ומתייחס לגילי 20–64 בזמן ההשבה.²⁰ גישה זו מאפשרת לזהות עבור כל קבוצה של שנתוני לידה דפוסים בתהליכי השינוי הקשורים בגיל, למרות היעדר מידע ישיר על הגיל בעת המעבר. כך אפשר לבחון עבור כל שנתון לידה אם קיים הבדל באומדנים בין אלו שנדגמו בגיל צעיר לבין אלו שנדגמו בגיל מבוגר יותר.

ממצאי הניתוח מעלים תובנות חשובות לגבי גיל המעברים (תרשים 13). בעוד ששיעורי העזיבה דומים יחסית בכל קבוצות הגיל, שיעורי ההצטרפות עולים עם העלייה בגיל: 1%–2% בקבוצת הגיל של 20–24, 2.5%–3% בקבוצת הגיל של 25–29 ו-3.5%–4.5% בקבוצות הגיל המבוגרות יותר.²¹

²⁰ היעדר הנתונים בשנים 2013–2016 יוצר חלונות זמן מוגבלים לכל קבוצת גיל. כך למשל, ילידי 1996–2000 נדגמו רק בגילי 20–24, בעוד שילידי 1981–2000 נדגמו בטווח גילים רחב יותר.

²¹ יוצא מן הכלל הם ילידי 1965–1996 שעבורם נרשם שיעור הצטרפות בקרב בני 40–49 גבוה יחסית לבני 50–59. מהנתונים לא ברור אם זו קפיצה חד-פעמית בשל טעות דגימה או תופעה של בעלי תשובה מבוגרים העוזבים את החברה החרדית.

תרשים 13: שיעור עזיבה והצטרפות לפי קבוצות גיל בעת ההשבה



מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2007–2021 וכן 2017–2023, יהודים בני 20–59 (בעת ההשבה). נתוני 2023 הם עד 7 באוקטובר. בסקר החברתי נתוני הגיל מקובצים לחמישונים. לצורך חישוב שנתון הלידה שימש גיל האמצע של כל קבוצת גיל כבסיס לחישוב שנת לידה.

הניתוח מחזק את ההשערה כי עיקר העזיבה של החברה החרדית נעשית עד גיל 25, ולעומת זאת תהליכי ההצטרפות נמשכים עד גיל 35 ויותר. משמעות הדבר היא שמחקרים המתמקדים בקבוצות גיל צעירות (מתחת לגיל 30) עלולים להציג תמונה חלקית של תופעת ההצטרפות ולהוביל לאומדנים מוטעים כלפי מטה. לעומת זאת, האומדנים בנוגע לשיעורי העזיבה בקבוצות גיל צעירות צפויים להיות מהימנים יותר, משום שעיקר העזיבה כבר התרחשה בקבוצות גיל אלו.

בתרשימים 14–15 מוצגות מגמות לפי שנתוני לידה עבור קבוצות גיל רחבות: כלל הנדגמים (אלו שהשיבו בגיל 20–69) וקבוצה מצומצמת של בני 30–69 בעת ההשבה. קווי המגמה בתרשימים נבדלים זה מזה בגיל הצעיר ביותר בזמן ההשבה.

המגמה הכללית היא של עלייה משמעותית בהצטרפות לחברה החרדית בקרב ילידי תחילת שנות השישים לעומת ילידי שנות החמישים (מכ־2.5% לכ־4%) ויציבות יחסית לאחר מכן, בעיקר בקרב ילידי שנות השבעים והמחצית הראשונה של שנות השמונים (כ־4%).

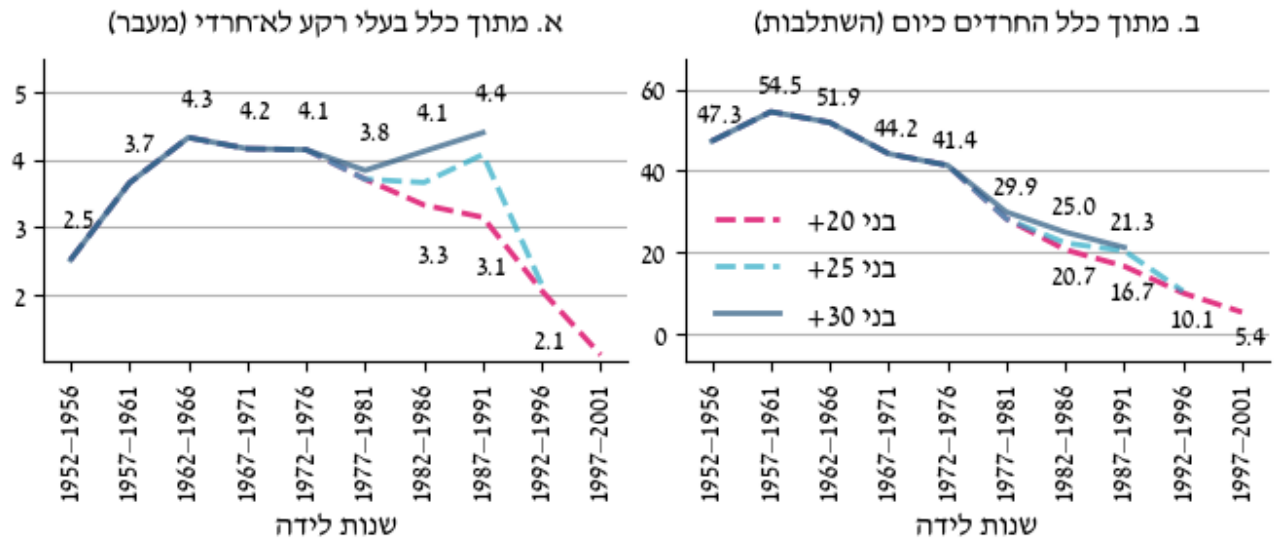
הממצא החשוב ביותר הוא המגמות אצל ילידי שנות השמונים המאוחרות ואילך. בניתוח המגמות בקרב אלו שנדגמו בגיל 20–64 ניכרת ירידה של ממש בשיעורי ההצטרפות, שיכולה להוביל למסקנה כי יש ירידה ניכרת בשיעורי ההצטרפות לחברה החרדית. אולם כאשר מגבילים את הניתוח רק לקבוצות של אלו שהיו בני 30 ומעלה בעת ההשבה מתגלה תמונה שונה: הירידה מתמתנת ואף נעלמת במקרים מסוימים.

ניתוח זה מחזק את ההשערה כי ההצטרפות לחברה החרדית נמשכת עד גיל 35, ולכן ניתוח הכולל קבוצות גיל צעירות עלול להציג אומדנים מוטעים כלפי מטה, מאחר שהם אינם כוללים את אלו שעדיין לא הצטרפו, אך עשויים לעשות זאת בעתיד.

מכל מקום, יש לציין כי לגיל בעת ההשבה אין השפעה ניכרת על אומדני המגמות של שיעורם של המצטרפים מתוך כלל החרדים כיום, המצביעות על שיעור הולך וקטן בכל קבוצות הגיל. ירידה זו מוסברת בעיקר בגידול הדמוגרפי של החברה החרדית. כמוסבר לעיל, גם אם שיעור ההצטרפות נותר קבוע, חלקם היחסי של המצטרפים מתוך כלל

האוכלוסייה החרדית הולך וקטן בשל קצב הגידול המהיר שלה. הצטרפות בגיל מאוחר עשויה למתן במקצת את הירידה, אך לא לשנות את המגמה.

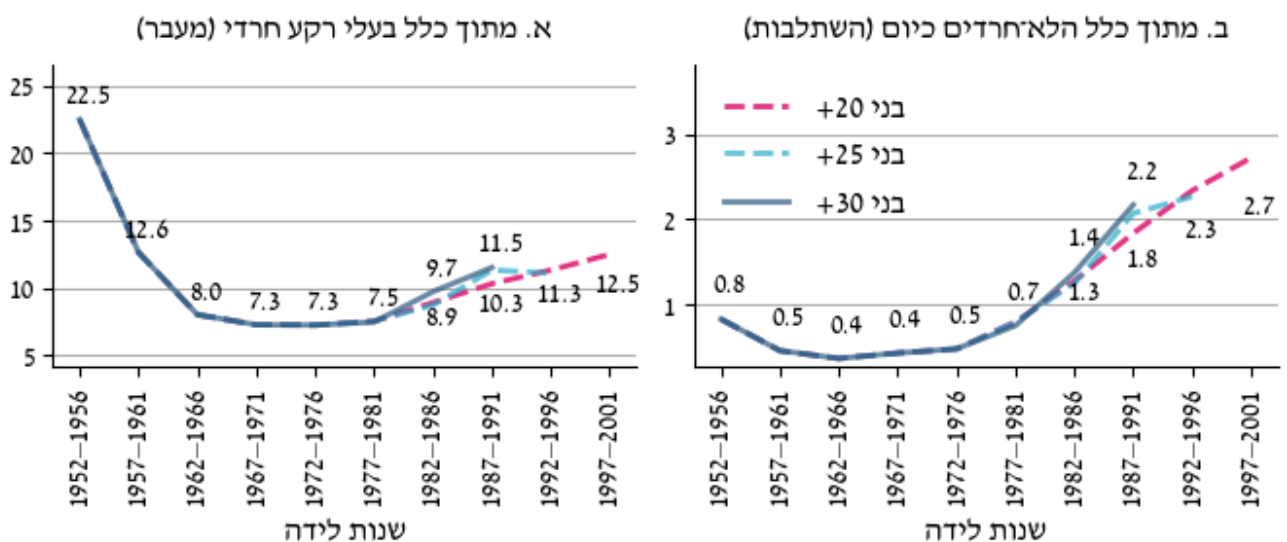
תרשים 14: מגמות בשיעורי ההצטרפות לפי גיל ההשבה



מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2007-2021 וכן 2017-2023, יהודים בני 20-69 (בעת ההשבה). נתוני 2023 הם עד 7 באוקטובר. בסקר החברתי נתוני הגיל מקובצים לחמישה עשר. לצורך חישוב שנתון הלידה שימש גיל האמצע של כל קבוצת גיל כבסיס לחישוב שנת לידה.

מניתוח דומה של מגמות בשיעורי העזיבה עולה כי לגיל בעת ההשבה אין השפעה בולטת על האומדנים (תרשים 15). כמוסבר לעיל, רוב העזיבה נעשית עד גיל 25, כך שגם אם לגיל בעת ההשבה יש השפעה על אומדן שיעור העזיבה בקרב משיבים צעירים, אין לו השפעה מהותית על אומדני המגמות.

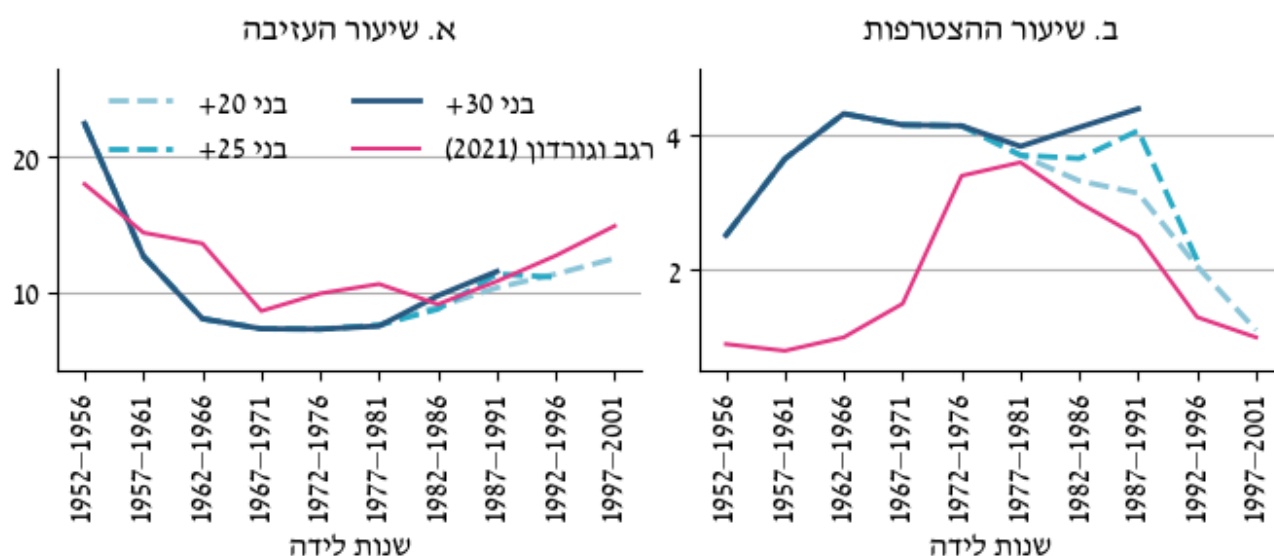
תרשים 15: מגמות בשיעורי העזיבה לפי גיל ההשבה



מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2007-2021 וכן 2017-2023, יהודים בני 20-69 (בעת ההשבה). נתוני 2023 הם עד 7 באוקטובר. בסקר החברתי נתוני הגיל מקובצים לחמישה עשר. לצורך חישוב שנתון הלידה שימש גיל האמצע של כל קבוצת גיל כבסיס לחישוב שנת לידה.

תרשים 16 מציג השוואה בין מגמות העזיבה וההצטרפות שנמצאו במחקר זה לבין המגמות שנמצאו במחקרם של רגב וגורדון (2021).²² כפי שכבר נזכר, קווי המגמות דומים יחסית לממצאים של רגב וגורדון בכל הנוגע לשיעורי העזיבה, ללא תלות בגיל בעת ההשבה. אולם בכל הנוגע לשיעורי ההצטרפות מתגלים הבדלים בין קווי המגמות בהתאם לאופי הניתוח – כאשר בניתוח נכללים כלל המשיבים בני 20 ומעלה מתקבלת עבור השנתונים המאוחרים מגמה שלילית, בדומה לממצאים של רגב וגורדון, אך כאשר בניתוח נכללים רק בני 30 ומעלה שיעורי ההצטרפות נותרים יציבים.

תרשים 16: שיעורי עזיבה והצטרפות – השוואה לרגב וגורדון



מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2007–2021 וכן 2017–2023, יהודים בני 20–69 (בעת ההשבה). נתוני 2023 הם עד 7 באוקטובר. בסקר החברתי נתוני הגיל מקובצים לחמישונים. לצורך חישוב שנתון הלידה שימש גיל האמצע של כל קבוצת גיל כבסיס לחישוב שנת לידה.
רגב וגורדון (2021), עמ' 35 עבור בני 20–64. במקור כל חמישון שנות לידה מתחיל ומסתיים שנה אחת מאוחר יותר: 1953–1957, ..., 1993–1997, 1998–2000 (ראו תרשים 11).

ניתוח זה מדגיש את החשיבות שיש למתודולוגיית מחקר המתחשבת בגילי המעברים האופייניים לכל קבוצה בעת ניתוח מגמות לאורך זמן, בעיקר בניתוח של המצטרפים. בפרק הבא נרחיב את הניתוח באמצעות אמידה רב־משתנית. אמידה זו מאפשרת לבחון את המגמות בצורה מקיפה יותר, תוך פיקוח על הגיל ומשתנים נוספים שעשויים להיות מתואמים עם תהליכי העזיבה או ההצטרפות.

8. אמידת מגמות העזיבה וההצטרפות (ניתוח רב-משתני)

בפרק זה מוצגת אמידה רב־משתנית של מגמות העזיבה וההצטרפות, בהתבסס על נתוני הסקר החברתי. הניתוח התבצע באמצעות מודל הסתברותי לינארי שבחן את ההסתברות להיות יוצא בקרב בעלי רקע חרדי ואת ההסתברות להיות מצטרף בקרב בעלי רקע לא-חרדי.

²² חמישוני הלידה של רגב וגורדון (2021) הוסטו בשנה אחת מכיוון שהם התאימו את החלוקה לנתוני סכ"א 2017–2018 ואנו התאמנו לשנה האחרונה הזמינה בסקר החברתי (ראו הערה שוליים לתרשים 15). מטרת ניתוח זה היא להמחיש את ההשפעה שיש לגיל הדגימה על האומדנים, ולכן הסטה של שנה אחת אינה משפיעה על המסקנות מהשוואה.

מכיוון שגיל המעבר (העזיבה או ההצטרפות) עשוי להטות את האומדנים, כפי שהוסבר בהרחבה בפרק הקודם, הניתוח כלל גם מודלים שבהם נעשה פיקוח על משתנה הגיל.

המסגרת המתודולוגית

אמידת המגמות נעשתה באמצעות שלושה מודלים של רגרסיה לינארית, שבכולם המשתנה המוסבר הוא משתנה דמה המציין האם הפרט הוא יוצא (בקרב בעלי רקע חרדי) או מצטרף (בקרב בעלי רקע לא־חרדי).

המודל הראשון בחן את המגמות על פני שנות לידה, ובו קבוצת ילידי 1981–1972 שימשה קבוצת בסיס להשוואה. שני המודלים האחרים התמקדו במגמות לאורך זמן (שנות הסקר), תוך הבחנה בין קבוצות גיל, ובשניהם הוכנסו משתני פיקוח: גיל במודל 2, ובמודל 3 – גיל ושני משתנים נוספים: ארץ לידה של הפרט והוריו ומחוז מגורים, זאת כדי לנטרל השפעות של גורמים דמוגרפיים וגאוגרפיים על האומדנים.

8.1 ניתוח מגמות לפי שנותי לידה

בלוח 3 מוצגות תוצאות הניתוח של שיעורי העזיבה וההצטרפות ביחס לקבוצת הבסיס (ילידי 1981–1972). התוצאות עבור כל סוג מעבר (עזיבה – עמודות 1–3, הצטרפות – עמודות 4–6) נחלקות לשלושה, בהתאם לשלושת המודלים: מודל 1 – אומדני בסיס ללא פיקוח על גיל או על משתני רקע אחרים (עמודות 1 ו-4); מודל 2 – אומדנים עם פיקוח על גיל (עמודות 2 ו-5); מודל 3 – אומדנים עם פיקוח על גיל ועל משתני רקע נוספים (עמודות 3 ו-6).

לוח 3: אמידת מגמות בשיעורי העזיבה וההצטרפות ביחס לילידי 1981–1972

	שיעור העזיבה			שיעור ההצטרפות		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
שנות לידה						
2001–1992	4.51*** (1.25)	5.48*** (1.73)	6.28*** (1.72)	-2.29*** (0.25)	-0.36 (0.39)	-0.23 (0.39)
1991–1982	2.38** (1.08)	2.90** (1.31)	3.58*** (1.30)	-0.68*** (0.25)	0.20 (0.33)	0.27 (0.33)
1981–1972						
שנות בסיס						
1971–1962	0.39 (1.43)	-0.87 (1.89)	-1.10 (1.82)	0.33 (0.27)	0.48 (0.34)	0.21 (0.34)
1961–1945	11.35*** (2.15)	8.70*** (3.24)	7.01** (3.10)	-0.81*** (0.25)	0.20 (0.48)	-0.11 (0.48)
מגדר	v	v	v	v	v	v
קבוצות גיל		v	v		v	v
משתני פיקוח			v			v
N	4,974	4,974	4,974	52,313	52,313	52,313

1. $p < .05$ * $p < .001$ ** $p < .0001$ *** בסוגריים – שגיאות תקן רובסטיות.
מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2007–2021 וכן 2017–2023, יהודים בני 20–64 (בעת ההשבה). נתוני 2023 הם עד 7 באוקטובר. בסקר החברתי נתוני הגיל מקובצים לחמישונים. לצורך חישוב שנתון הלידה שימש גיל האמצע של כל קבוצת גיל כבסיס לחישוב שנת לידה. משתנה העניין: קבוצות שנות לידה.
משתני פיקוח: יליד ישראל, משתני דמה הורים ילידי ישראל (שניהם כן, שניהם לא, אחד כן ואחד לא), מחוז מגורים (תל אביב, מרכז, ירושלים, צפון, חיפה, דרום ויו"ש). קבוצות גיל: משתנה דמה לכל חמש שנים (20–24, ..., 45–49).

עזיבה – בקרב ילידי 2001–1992, ללא פיקוח על גיל, נמצאה עלייה של 4.5 נקודות אחוז בשיעור העזיבה בהשוואה לשנות הבסיס (1982–1971). כאשר מפקחים על גיל (עמודה 2) שיעור העזיבה עולה ל-5.5 נקודות אחוז בהשוואה לשנות הבסיס, ובהוספת משתני הפיקוח האחרים (עמודה 3) אומדן השינוי הוא של 6.3 נקודות אחוז (כל השינויים

מובהקים). העלייה העקבית באומדנים עם הוספת משתני הפיקוח עשויה להעיד שההבדלים בשיעורי העזיבה בין קבוצות הגיל גדולים אף יותר ממה שנראה במבט ראשון.

הצטרפות – הממצא הבולט ביותר הוא בקרב ילידי 1992–2001: ללא פיקוח על גיל (עמודה 4) נמצאה ירידה מובהקת של 2.3 נקודות אחוז בשיעורי ההצטרפות בהשוואה לשנות הבסיס, אולם בפיקוח על גיל (עמודה 5) ועל גיל ומשתנים נוספים (עמודה 6) – הירידה מתמתנת (0.36 נקודות אחוז ו-0.23 נקודות אחוז, בהתאמה) ואינה מובהקת.

ההבדל בין המודלים ממחיש את החשיבות שיש לפיקוח על גיל בניתוח תופעת ההצטרפות לפי שנתוני לידה. מכיוון שההצטרפות לחברה החרדית נמשכת עד גיל מבוגר יחסית, הרי שהאמידה ללא פיקוח על גיל מוטה כלפי מטה.

דפוס דומה, אם כי פחות בולט, נמצא עבור ילידי 1982–1991: בהשוואה לשנות הבסיס שיעור העזיבה עולה מ-2.4 נקודות אחוז במודל ללא פיקוח לכדי 3.6 נקודות אחוז במודל המלא (מודל 3), ואילו בשיעור ההצטרפות חל שינוי מירידה של 0.7 נקודות אחוז במודל הבסיסי לעלייה של 0.27 נקודות אחוז במודל המלא.

בהסתכלות היסטורית רחבה יותר (במודל עם פיקוח על גיל) נמצא כי שיעורי העזיבה הגבוהים ביותר הם בקרב אלו שנולדו עד 1961. שיעורי העזיבה בקרב ילידי 1962–1971 דומים לאלו של ילידי שנות השבעים (שנות הבסיס), ולאחר שנות הבסיס ניכרת עלייה בשיעורי העזיבה, אך אלו נמוכים ביחס לשיעורי העזיבה בקרב ילידי השנים הראשונות לקום המדינה.

לוח 4: אמידת מגמות בשיעורי העזיבה וההצטרפות ביחס לילידי 1972–1981 – בחלוקה לפי מגדר

	שיעור העזיבה			שיעור ההצטרפות		
	גברים ונשים	גברים	נשים	גברים ונשים	גברים	נשים
שנות לידה						
2001–1992	6.28***	6.19**	6.35***	-0.23	-0.38	-0.08
	(1.72)	(2.44)	(2.43)	(0.39)	(0.58)	(0.53)
1991–1982	3.58***	4.10**	3.12*	0.27	0.47	0.08
	(1.30)	(1.83)	(1.85)	(0.33)	(0.50)	(0.42)
1981–1972						
שנות בסיס						
1971–1962	-1.1	-1.66	-0.2	0.21	0.36	0.09
	(1.82)	(2.37)	(2.84)	(0.34)	(0.52)	(0.45)
1961–1945	7.01**	5.12	9.41**	-0.11	0.24	-0.44
	(3.10)	(4.24)	(4.55)	(0.48)	(0.74)	(0.61)
N	4,974	2,527	2,447	52,313	25,581	26,462

1. $p < .05$ * $p < .001$ ** $p < .000$ *** – בסוגריים – שגיאות תקן רובסטיות. מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2007–2021 וכן 2017–2023, יהודים בני 20–64 (בעת ההשבה). נתוני 2023 הם עד 7 באוקטובר. בסקר החברתי נתוני הגיל מקובצים לחמישונים. לצורך חישוב שנתון הלידה שימש גיל האמצע של כל קבוצת גיל כבסיס לחישוב שנת לידה.

משתנה העניין: קבוצות שנות לידה. משתני פיקוח: יליד ישראל, משתני דמה הורים ילידי ישראל (שניהם כן, שניהם לא, אחד כן ואחד לא), מחוז מגורים (תל אביב, מרכז, ירושלים, צפון, חיפה, דרום ויו"ש). קבוצות גיל: משתנה דמה לכל חמש שנים (20–24, ..., 45–49). פיקוח למגדר באמידה לנשים וגברים יחד.

בניתוח לפי מגדר לא נמצאו הבדלים בין גברים לנשים – בשתי הקבוצות יש עלייה מובהקת בשיעורי העזיבה עם השנים (לוח 4) ושינויים קטנים ולא מובהקים בשיעורי ההצטרפות. יש לציין כי ניתוחים אלו מלמדים על דמיון בשינויים בקצב העזיבה, אך אינם מלמדים על שיעורי העזיבה עצמם, שכאמור גבוהים יותר בקרב הגברים.

8.2 מוגמות לאורך זמן – ניתוח לפי שנות סקר

בלוח 5 מוצגות תוצאות הניתוח לפי שנות סקר (כלומר במעבר משנת סקר אחת לאחרת) ולא לפי שנתוני לידה. ניתוח זה נעשה מתוך הבנה שדפוסי המעבר עשויים להשתנות לא רק לאורך זמן, אלא גם בין קבוצות גיל. לכן נבחנו המוגמה הממוצעת בגילי 20–49 ובקבוצות המשנה: צעירים בני 20–34 ומבוגרים בני 35–49.

המוגמה הממוצעת נאמדה עבור שלוש תקופות זמן:²³

○ תקופה מלאה – השנים 2007–2023 (13 שנים, ללא 2013–2016)

○ תקופה חלקית – השנים 2011–2023 (9 שנים)

○ תקופה אחרונה – השנים 2017–2023 (7 שנים)

לוח 5: אמידת מוגמות בשיעורי העזיבה וההצטרפות לפי קבוצות גיל ובחלוקה לפי מגדר

שיעור ההצטרפות			שיעור העזיבה			
נשים	גברים	גברים ונשים	נשים	גברים	גברים ונשים	
2023–2007						
0.002	0.001	0.002	0.380***	0.349**	0.362***	בני 20–34 ⁽¹⁾
(0.031)	(0.033)	(0.023)	(0.135)	(0.143)	(0.099)	
-0.021	-0.056	-0.038	0.024	0.299	0.178	בני 35–49 ⁽¹⁾
(0.037)	(0.045)	(0.029)	(0.226)	(0.203)	(0.150)	
-0.009	-0.025	-0.017	0.284**	0.334***	0.310***	בני 20–49 ⁽²⁾
(0.024)	(0.027)	(0.018)	(0.117)	(0.117)	(0.083)	
18,628	18,623	37,251	2,158	2,238	4,396	N
2023–2011						
0.006	0.003	0.005	0.335	0.359	0.348**	בני 20–34 ⁽¹⁾
(0.053)	(0.056)	(0.038)	(0.220)	(0.246)	(0.164)	
-0.041	-0.076	-0.059	0.578	0.503	0.537**	בני 35–49 ⁽¹⁾
(0.064)	(0.080)	(0.051)	(0.370)	(0.339)	(0.247)	
-0.017	-0.035	-0.025	0.399**	0.401**	0.401***	בני 20–49 ⁽²⁾
(0.041)	(0.048)	(0.032)	(0.191)	(0.198)	(0.137)	
12,203	12,301	24,504	1,595	1,676	3,271	N
2023–2017						
-0.009	-0.142	-0.079	-0.010	0.300	0.152	בני 20–34 ⁽¹⁾
(0.130)	(0.141)	(0.096)	(0.544)	(0.561)	(0.391)	
-0.029	0.024	-0.001	1.535**	0.996	1.253***	בני 35–49 ⁽¹⁾
(0.138)	(0.172)	(0.110)	(0.707)	(0.651)	(0.470)	
-0.019	-0.060	-0.040	0.464	0.510	0.489	בני 20–49 ⁽²⁾
(0.095)	(0.111)	(0.073)	(0.441)	(0.437)	(0.307)	
9,180	9,378	18,558	1,297	1,388	2,685	N

1. $p < .05$ * $p < .001$ ** $p < .000$ ***. בסוגריים – שגיאות תקן רובסטיות.
 (1) מציג אומדן של מקדם שנת הסקר עם אינטראקציה לשתי קבוצות הגיל. (2) אמידה של שנה ללא אינטראקציה עם קבוצות הגיל משתני פיקוח: ילידי ישראל, משתני דמה הורים ילידי ישראל (שניהם כן, שניהם לא, אחד כן ואחד לא), מחוז מגורים (תל אביב, מרכז, ירושלים, צפון, חיפה, דרום ויו"ש). קבוצות גיל: משתנה דמה לכל חמש שנים (20–24, ..., 45–49).
 פיקוח למגדר באמידה לנשים וגברים יחד.

²³ קביעת התקופות נעשתה בשל אילוצי הנתונים. השאלות אינן זמינות בשנים 2013–2016, ואילו בשנת 2011 היה שינוי מתודי.

בשנים 2007–2023 שיעורי העזיבה מהחברה החרדית בקרב הצעירים (בני 20–34) עלו כל שנה בכ־0.36 נקודות אחוז בממוצע, עם דמיון בין המגדרים: 0.35 נקודות אחוז לגברים ו-0.38 לנשים. לעומת זאת, בקרב המבוגרים (בני 35–49) העלייה מתונה יותר ולא מובהקת.

בתקופה המאוחרת יותר (2017–2023) מתגלה תמונה שונה: בקרב המבוגרים הייתה עלייה גבוהה ומובהקת של 1.25 נקודות אחוז לשנה בשיעורי העזיבה, ואילו העלייה אצל הצעירים קטנה ולא מובהקת. ההבדל בין התקופות מחזק את העדויות על שינוי בדפוסי העזיבה החל מילדי שנות השמונים.

אשר לשיעורי ההצטרפות, ממצאי הניתוח לפי שנות סקר דומים לממצאים הקודמים המעידים על יציבות – בכל התקופות ובכל קבוצות הגיל לא נמצאו שינויים מובהקים בשיעורי ההצטרפות לאורך זמן.

לסיכום, האמידה הסטטיסטית מצביעה על שתי מגמות חשובות. ראשית, שיעורי העזיבה של החברה החרדית עולים בעקביות לאורך זמן, במיוחד בקרב הדור הצעיר. שנית, בניגוד לדינמיות בשיעורי העזיבה, שיעורי ההצטרפות נותרו יציבים יחסית לאורך כל התקופה הנחקרת.

ממצאים אלו מחזקים את התובנות מהפרק הקודם בנוגע להשפעה של גיל ההשבה על אומדני המגמות, וממחישים כיצד אִי־התחשבות בגיל עלולה להוביל למסקנות שגויות, בייחוד כאשר בוחנים קבוצות גיל צעירות. מסקנה זו רלוונטית במיוחד לקובעי מדיניות ולחוקרים המנסים להבין את הדינמיקה של שינויים דתיים בחברה הישראלית.

יש לציין, פיקוח על גיל הדגימה חשוב בכל מקרה שבו גיל ההצטרפות מתואם עם משתנה העניין. בנספח ה־אנו מדגימים זאת ביחס לאומדני המגמות של שיעורי המשרתים בצבא בקרב מצטרפים. לפי מחקר קודם (שדה וקרלינסקי, 2025) ניכרת ירידה לאורך זמן בשיעור החרדים ששירתו בצה"ל – הן בקרב מצטרפים חדשים הן בקרב חרדים מבית, אך כאשר מפקחים על הגיל בעת ההשבה הירידה בקרב מצטרפים קטנה ולא מובהקת. הסבר אפשרי לכך הוא שהסיכוי לשרת בצה"ל גבוה במיוחד אצל אלו שבחרו להצטרף לחברה החרדית לאחר גיל הגיוס, שכן בזמן שהיו בגיל הגיוס הם עדיין לא היו חרדים.

9. רגישות לחוסר איזון בין גברים ונשים

נתוני הסקר החברתי מראים כי בקבוצת הגיל הצעירות (20–29) מספר הגברים הצעירים בכלל האוכלוסייה היהודית גבוה ממספר הנשים הצעירות (יחס של 100:105). ככל שעולים בגיל חוסר האיזון מתהפך, עד שבגילי 45–64 יש יותר נשים מגברים, והיחס הוא 100:93 (כלומר 93 גברים לכל 100 נשים). נתונים אלו תואמים לדפוס דמוגרפי: מתוך כלל הלידות, שיעור הבנים גבוה משיעור הבנות, אך תוחלת החיים של נשים ארוכה יותר, כך שככל שעולים בגיל יש עלייה יחסית בשיעור הנשים.

לעומת זאת, בקרב חרדים כיום ובקרב בעלי רקע חרדי נראה דפוס שונה, ומספר הגברים גבוה ממספר הנשים בכל קבוצות הגיל. כך, בקרב בעלי הרקע החרדי יחס הגברים לנשים הוא 100:108 בקבוצת הגיל הצעירה, 100:105 בגיל הביניים ו-100:106 בקבוצת המבוגרים. בקרב כלל החרדים כיום היחס גדול אף יותר ועולה עם העלייה בגיל.

ההבדל בין בעלי רקע חרדי ובין חרדים כיום יכול לנבוע מקבוצות העוברים (מצטרפים ועוזבים). אילו היחס בין גברים לנשים שנצפה בקרב חרדים כיום היה קיים רק אצלם, היה אפשר לייחסו לשיעורי הצטרפות גבוהים יותר של גברים. אולם דפוס דומה נמצא גם אצל בעלי הרקע החרדי ושיוכם של אלה נקבע בילדות ואינו מושפע ממעברים בין קבוצות.

המצב של אייזון מגדרי בקרב המשיבים לסקר החברתי מוכר זה מכבר, וחוקרי הלמ"ס העלו הסברים אפשריים לכך, למשל מבנה הדגימה והאמידה בסקר החברתי וחוסר עקביות בדיווח ההגדרה העצמית. יתרה מכך, מצב זה אף אילץ את הלמ"ס לבצע בעבר תיקונים סטטיסטיים לצורך חישוב תחזיות אוכלוסייה (פלטיאל ואחרים, 2012; פראן וקלינגר, 2018).

אחד הגורמים בשיטת הדגימה שיכול לגרום לתמונת מצב זו של אייזון הוא דגימת תת-קבוצות של חרדים בהגדרה מנהלית. ככל שיש מתאם בין מגדר לבין טעויות בזיהוי, הוא יכול להוביל לייצוג חסר של נשים. עם זאת, הסבר זה אינו יכול להסביר את כל הפער מכיוון שרק בשנת 2010 הוסיפו לשכבות הדגימה חרדים בהגדרה מנהלית, וייצוג יתר של גברים חרדים דווח גם עבור נתוני הסקר החברתי לשנים 2002–2009 (פלטיאל ואחרים, 2012). אומנם ייתכן שגם במבנה הדגימה הישן היה שיעור השבחה נמוך יותר של נשים חרדיות או מרקע חרדי, אך ההטיה קיימת גם לאחר השינוי, שנועד לבצע דגימה מאוזנת של נשים וגברים שהם חרדים בהגדרה מנהלית.²⁴

כאן יש לסייג ולומר שבשל הגידול הדמוגרפי המהיר של החברה החרדית, ממוצע הגיל בכל קבוצת גיל נמוך בהשוואה לאוכלוסייה היהודית הכללית. לפיכך ניתן לצפות לשיעור גברים גבוה במקצת מאשר בקרב כלל האוכלוסייה היהודית. מכל מקום, גורם זה אינו יכול להסביר את הפער, שכן שיעור הגברים בקבוצה המבוגרת גבוה אף מהשיעור בקבוצת הביניים, אף שהיה מצופה שיהיה נמוך יותר.

אשר לגורם חוסר העקביות בדיווח, ייתכן שנשים נוטות פחות להגדיר עצמן כחרדיות כיום או ככאלו שגדלו בבית חרדי כתוצאה מרצייה חברתית שתוארה לעיל. במקרה זה, משיבים לשאלונים וסקרים נוטים להעריך בחסר התנהגויות ותפיסות שהם יודעים שנתפסים בחברה כלא רצויים, ולהעריך ביתר התנהגויות ותפיסות שנתפסים בחברה כרצויים, גם כאשר הערכות אלו אינן משקפות במדויק את ההתנהגויות והתפיסות שלהם.

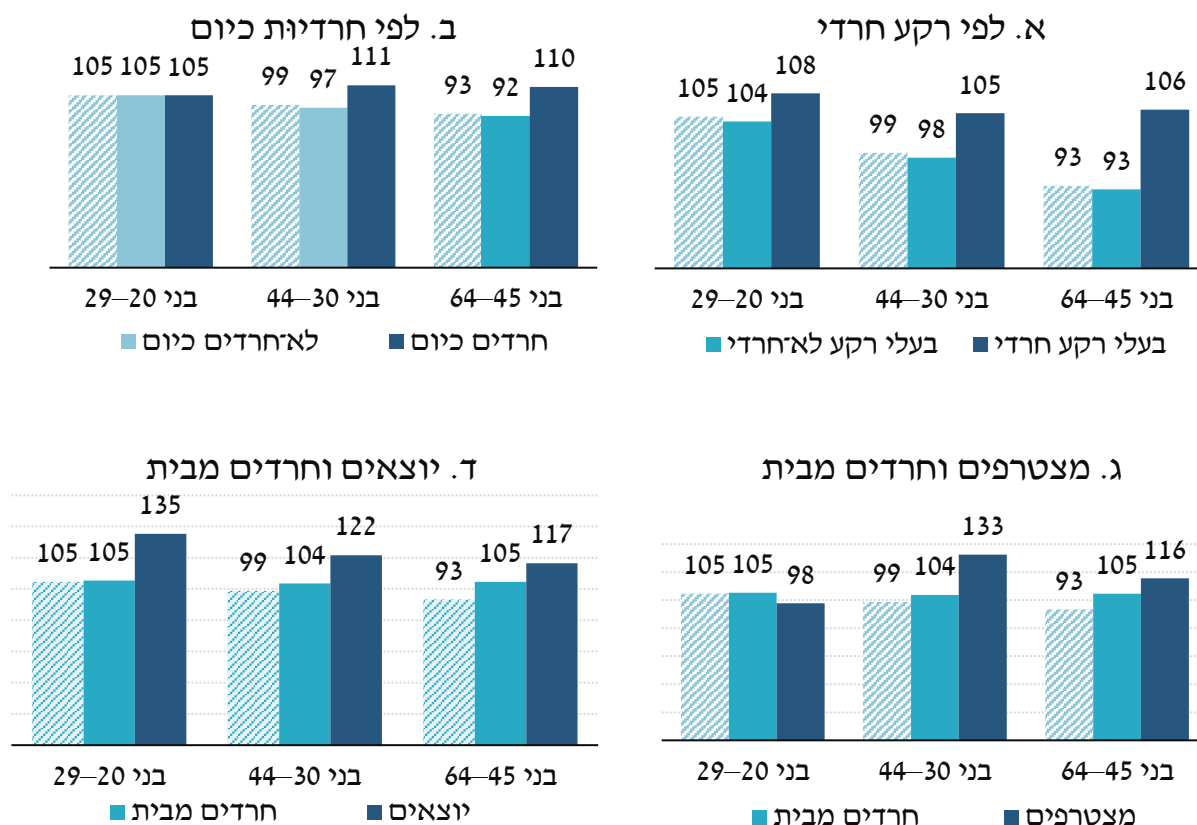
בספרות יש עדויות על מתאם בין רמת מהימנות דיווח על מידת דתיות לבין הסביבה הדתית של המשיב, כלומר דיווח בצורה המתאימה לרמת הדתיות בסביבת מגוריהם (Sedikides & Gebauer, 2010). על כן אין לשלול שהטיית הרצייה החברתית תהיה גבוהה יותר אצל העוברים, וכך בקרב היוצאים יהיה תתדיווח על כך שגדלו בבית חרדי ובקרב המצטרפים תתדיווח על כך שגדלו בבית לאחרדי.

ניקח כדוגמה שני אחים שגדלו במשפחה שעל הרצף בין הדתי לחרדי (למשל, גדלו במשפחה לאחרדית אך למדו במוסדות חינוך חרדיים). כיום אח אחד חרדי והאחר לא. במקרה זה הסיכוי שהאח החרדי ידווח שהוא גדל בבית חרדי גבוה מהסיכוי שהאח הלאחרדי ידווח כך. דוגמה אחרת – אנשים שגדלו בבית שנחשב לחרדי בעבר, אך כיום בשל שינויים בחברה החרדית אינו נחשב עוד לכזה. גם במקרה זה יש סיכוי שאלו שמשתייכים כיום לחברה החרדית ידווחו שגדלו בבית חרדי, ואילו אלו שכיום כבר לא חלק מהחברה החרדית ידווחו אחרת. גורם זה יכול להסביר דיווח חסר גבוה יותר בגילים המבוגרים.

נוסף על כך במחקר נמצא שרצייה חברתית נפוצה יותר אצל נשים מאשר אצל גברים (Dalton & Ortengren, 2011; Chung & Monroe, 2003). אשר על כן ייתכן שאי-האיוון המגדרי שנדון לעיל קשור לגורם של רצייה חברתית. בחינה של קבוצות המשנה (תרשים 17) העלתה שאי-האיוון בין המגדרים גבוה בקבוצות אלו בקרב המצטרפים והיוצאים ואף בהשוואה לכלל בעלי רקע חרדי וחרדי כיום, לעומת כלל היהודים.

²⁴ בתכנון המדגם, החרדים בהגדרה מנהלית מחולקים לכעשר קבוצות, בחלוקה לגיל ולמגדר. שיטה זו נועדה לשמר איזון בין גברים לבין נשים, כך שגם אם השיטה מזהה בחסר או ביתר נשים, האיוון בשכבות הדגימה היה אמור למתן זאת.

תרשים 17: יחס גברים לנשים (מספר גברים לכל 100 נשים) – לפי קבוצות ראשיות



מקור: נתוני סקר החברתי לשנים 2017–2023.

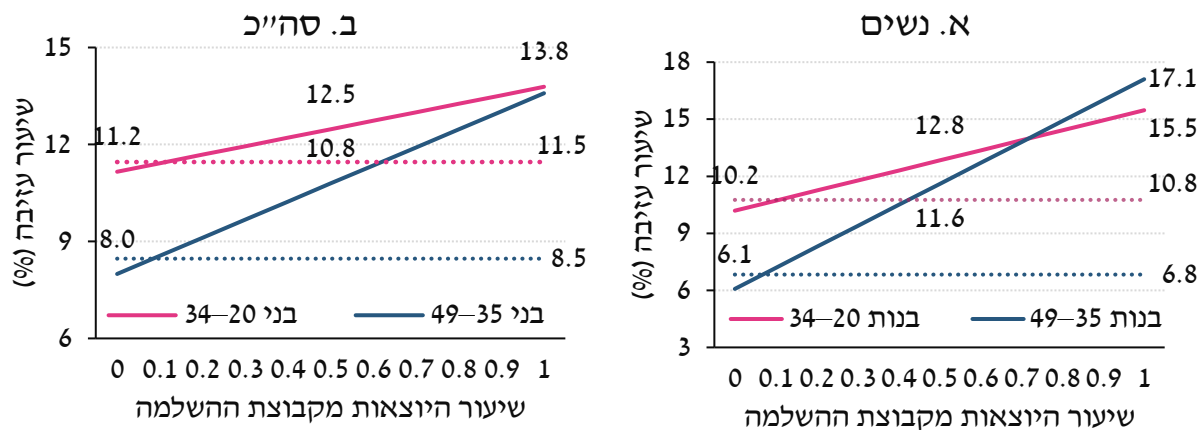
ככל ששיעורי העזיבה גבוהים יותר בקרב גברים, כך העזיבה צפויה לצמצם את שיעור הגברים בקרב קבוצת החרדים מבית. עם זאת, בגילים המבוגרים קיים יחס גבוה של גברים לנשים גם בקרב החרדים מבית (אך נמוך מזה בקרב היוצאים והמצטרפים), ושיעור הנשים בקבוצה נמוך מהמצופה אם גברים אכן עוזבים יותר מנשים. יתרה מכך, תוחלת החיים של נשים גבוהה יותר, וגם בשל סיבה זו הצפי הוא ששיעור הנשים יגדל עם העלייה בגיל.

אי אפשר לשלול שהטיית הרצייה החברתית מובילה לדיווח חסר גבוה יותר בקבוצות שביצעו מעברים, לאור ההטיה הקיימת בעקביות בקרב בעלי רקע חרדי. אם ההטיה המגדרית בדיווח על הרקע החרדי זהה או גבוהה יותר בקרב בעלות רקע חרדי שאינן חרדיות כיום, הרי ששיעור הנשים יהיה נמוך משמעותית משיעור הגברים בקבוצות המעברים.

כדי לבחון באיזו מידה אי-דיווח יכול להשפיע על האומדנים של שיעורי העזיבה נעשה ניתוח תרחישים של שיעור דיווח חסר בקרב היוצאות והחרדיות מבית. בבסיס הניתוח היו שתי הנחות: האחת, שיחס גברים–נשים בקרב בעלי רקע חרדי זהה ליחס בקרב כלל האוכלוסייה היהודית, והנוספת שחוסר האיוון כולו מקורו בדיווח חסר של נשים מרקע חרדי. בהינתן הנחות אלו הוספנו לקבוצת בעלות רקע חרדי מספר נשים כדי לאזן את השיעור בין גברים לנשים (להלן "קבוצת ההשלמה"). לאחר מכן בחנו את שיעורי עזיבת החברה החרדית במספר תרחישים שונים בנוגע לשיעור היוצאות ושיעור החרדיות מבית מתוך קבוצת ההשלמה. בתרחיש הקיצון הראשון ההנחה הייתה שכל אותן בעלות רקע חרדי שלא דיווחו שהן גדלו בבית חרדי הן חרדיות מבית, ובתרחיש הקיצוני השני ההנחה הייתה שכולן יוצאות.

תוצאות הניתוח מוצגות בחלוקה לשתי קבוצות גיל מקובצות – צעירות (20–34) ומבוגרות (35–49), שבהן שיעור העזיבה המשוער הוא 10.8% ו-6.8%, בהתאמה. הניתוח מלמד שדיווח חסר יכול להטות משמעותית את אומדן שיעורי העזיבה (תרשים 18א). בהנחה שכל הנשים החרדיות מבית שלא דיווחו על כך הן חרדיות כיום, שיעור העזיבה קטן במעט (10.2% צעירות ו-6.1% למבוגרות). מנגד, אם מניחים שרובן הן כאלו שעזבו את החברה החרדית, הרי ששיעור העזיבה גבוה באופן ניכר (15.5% אצל הצעירות ו-17.1% אצל המבוגרות). לתיקון זה בקרב הנשים השפעה גם על שיעור העזיבה הכולל של גברים ונשים, אף שאין שינוי בקרב הגברים (תרשים 18ב).

תרשים 18: סימולציה – שיעורי עזיבה כתלות בשיעור היוצאות מתוך קבוצת ההשלמה



קבוצת ההשלמה: סך בעלות רקע חרדי שלא דיווחו שגדלו בבית חרדי

נתונים אלו מלמדים שבמידה שיש קשר בין עזיבת החברה החרדית לבין הפער בין גברים ונשים בקרב בעלי רקע חרדי, הרי שקשר זה עלול להטות כלפי מטה את האומדן של שיעורי העזיבה בקרב נשים. הטיית דיווח גבוהות יותר בקרב נשים יכולות להסביר חלק מן ההבדלים בשיעורי העזיבה בקרב נשים וגברים. יש לציין כי רגב וגורדון (2021) מצאו פערים קטנים יותר בין אומדני שיעורי העזיבה של גברים ושל נשים, במיוחד בגילים המבוגרים, וייתכן כי הגורם לכך הוא השימוש בנתונים מנהליים לזיהוי הרקע החרדי.

בשלב זה אי אפשר להכריע בין שני הגורמים לפער העקבי בין גברים לנשים בקרב החרדים מבית: באיזו מידה הדבר נובע מדיווח חסר של חרדיות מבית ובאיזו מידה משיעורי הצטרפות גבוהים של גברים או שיעור עזיבה גבוהים של נשים שאינם מזוהים בשל דיווח חסר אצל נשים יוצאות.

לבסוף, יש לזכור כי ככל שקיימת תופעה של דיווח חסר בשל רצייה חברתית או בגילים המבוגרים בשל שינוי מבנה החברה החרדית, סביר שהיא קיימת אצל נשים וגברים כאחד.

10. סיכום

מחקר זה עסק בניתוח מגמות העזיבה של החברה החרדית בישראל והצטרפות אליה, בהתבסס בעיקר על נתוני הסקר החברתי של הלמ"ס. הממצאים מלמדים כי 12%–14% מכל שנתון חרדי עוזבים את החברה החרדית וכ-4% מכל שנתון לא־חרדי מצטרפים אליה. הממצאים מצביעים גם על הבדלים בין־מגדריים בדפוסי העזיבה וההצטרפות: בכל קבוצות הגיל שיעורי העזיבה של נשים נמוכים מאלה של גברים. בקרב הצעירים הפער הוא 2.3 נקודות אחוז ובקרב המבוגרים – 2.7 נקודות אחוז. באופן דומה, שיעורי הצטרפות של גברים (3.6%) גבוהים משל נשים (2.9%), במיוחד בקרב המבוגרים.

אחד הממצאים המרכזיים של המחקר הוא העלייה העקבית בשיעור העזיבה של החברה החרדית בקרב השנתונים הצעירים: שיעור עזיבה של כ-7% בקרב ילידי סוף שנות השישים ושנות השבעים לעומת 12.5% לערך בקרב ילידי שנות התשעים ואילך. מגמה זו מוצאת ביטוי אצל גברים ונשים כאחד והיא מובהקת סטטיסטית. הריבוי הטבעי הגבוה בחברה החרדית, לצד העלייה בשיעור העזיבה של החברה, מובילים לעלייה ניכרת בחלק היחסי של היוצאים בכלל היהודים הלאחרדים. גם במקרה של התייצבות או ירידה קלה בשיעורי העזיבה, סביר ששיעורם היחסי של היוצאים בחברה הלאחרדית ימשיך לעלות בשל הגידול הטבעי של החברה החרדית.

בעוד ששיעורי העזיבה נמצאים במגמת עלייה, שיעורי ההצטרפות לחברה החרדית נותרים יציבים יחסית לאורך הזמן (כאשר מפקחים על הגיל בעת הדגימה). ממצא זה שונה מהממצאים שהציגו רגב וגורדון (2021), שלפיהם חלה ירידה בשיעורי ההצטרפות לחברה החרדית בשנתונים המאוחרים. השערנו היא שההבדל נובע מכך שבמחקרם של רגב וגורדון לא בוצע פיקוח על גורם הגיל. כך או אחרת, שיעורם של המצטרפים בקרב כלל החרדים כיום הולך ויורד, וזאת בשל הריבוי הטבעי הגבוה בחברה החרדית.

אחת התרומות המתודולוגיות החשובות של המחקר היא הדגשת חשיבות הפיקוח על גיל בניתוח מגמות לאורך זמן. הממצאים מראים כי איהתחשבות בגיל המעבר עלולה להוביל למסקנות מוטות, במיוחד בניתוח ההצטרפות לחברה החרדית: ללא פיקוח על גיל בעת ההשבה נמצאה ירידה ניכרת בשיעורי ההצטרפות, וזו כמעט נעלמה כאשר גורם זה הובא בחשבון.

החשיבות שבפיקוח על גיל רלוונטית לכל מקרה שבו יש מתאם בין גיל המעבר לבין משתנה העניין. כך למשל, הסיכוי לשרת בצה"ל, שהוא נמוך יותר עבור מי שהצטרף לחברה החרדית לפני גיל גיוס בהשוואה לאלו שהצטרפו אליה לאחר גיל גיוס (להרחבה ראו נספח ה).

ההבדלים בממצאים כתוצאה מפיקוח על גיל מדגישים ממצא חשוב נוסף מתייחס לעיתוי המעברים: רוב העזיבה של החברה החרדית נעשית עד גיל 25, בעוד שההצטרפות יכולה להימשך עד גיל 35 ואף מאוחר יותר. הבדל זה בתזמון המעברים הדתיים הוא בעל משמעות מתודולוגית חשובה, ומצביע על הצורך להתחשב בגיל המשיב בעת ניתוח המגמות.

סקרים שונים מזהים באופן שונה משפחות בעלות זיקה חרדית כחרדיות או לאחרדיות, והבדל זה משפיע על אומדני המגמות של המעברים. כמו כן, דיווח על העבר יכול להיות מושפע מהטיית הרצייה החברתית, כלומר דיווח בהתאם לסביבת החיים בהווה. מסיבה זו אי אפשר לשלול שבקרב העוזבים והמצטרפים יש דיווח חסר בנוגע לעבר החרדי בקרב אלו שגדלו בבית חרדי ועזבו את החברה החרדית ודיווח יתר בקרב אלו שגדלו בבית לאחרדי והצטרפו לחברה החרדית. הממצאים והמסקנות מניתוח הנתונים מדגישים את הצורך בפיתוח מתודולוגיות מהימנות יותר לצורך חקר מגמות דתיות ודמוגרפיות.

תרומה נוספת של המחקר היא לנושא של חוסר איזון מגדרי בקבוצות בעלות זיקה חרדית בנתוני הסקר החברתי וההשפעה הפוטנציאלית של חוסר האיזון הזה על אומדני מעברים. בנתוני הסקר החברתי קיימת תופעה מוכרת של חוסר איזון בייצוג של גברים ונשים, הן בקרב חרדים כיום הן בקרב בעלי רקע חרדי. ייתכן שחוסר האיזון מושפע מהטיית הרצייה החברתית, שלפי הספרות קיימת יותר בקרב נשים. סימולציה שבוצעה במחקר מלמדת כי דיווח חסר של נשים יטה כלפי מטה את האומדנים של שיעורי העזיבה של נשים, ככל שהדיווח החסר בקרב היוצאות גבוה מזה שאצל חרדיות מבית.

המגמות שנמצאו במחקר מעלות מספר סוגיות חברתיות וכלכליות שיש לתת עליהן את הדעת. ראשית, הגידול באוכלוסייה החרדית והפריון הגבוה מהווים את הכוח המניע העיקרי לגידול היחסי של החברה החרדית בישראל. מאידך, העלייה בשיעורי העזיבה יכולה למתן את קצב הגידול החרדי. השפעה אפשרית של מגמות אלו נוגעת לשוק

העבודה והכלכלה הישראלית. העוזבים את החברה החרדית מתמודדים לרוב עם פערים בהשכלה ובכישורי תעסוקה, ולכן עשויים להתקשות להשתלב במקצועות הדורשים מיומנויות גבוהות. מנגד, המצטרפים לחברה החרדית משמשים כ"סוכני" תרבות בתוך החברה החרדית. עם זאת, קצב הגידול המהיר של החברה החרדית גורם לירידת משקלם באופן עקבי, דבר שיש לו השפעות על ההטרוגניות של החברה החרדית.

בהיבט הרחב יותר, למגמות שתוארו במחקר זה יש חשיבות בעת גיבוש מדיניות ציבורית בתחומים כגון חינוך, תעסוקה ותכנון עירוני. ככל ששיעורי העזיבה מהחברה החרדית ימשיכו לעלות, יידרש מענה ציבורי שיאפשר ליוצאים להשתלב בצורה מיטבית בחברה הכללית. במקביל יש לתת את הדעת לכך שככל ששיעור המצטרפים ילך ויפחת מתוך כלל החרדים כיום, וככל שלא יחולו שינויים מהותיים בחברה החרדית עצמה, כך החברה החרדית תהפוך להומוגנית יותר ופחות חשופה להשפעות חיצוניות.

לסיכום, המחקר מספק תמונת מצב מעמיקה על תהליכי המעבר אל החברה החרדית ומחוצה לה, אך נדרש מחקר נוסף שיבחן את הגורמים המניעים תהליכים אלו ואת השפעתם ארוכת הטווח על החברה הישראלית בכללותה. לצד התובנות החשובות של המחקר, יש לו גם כמה מגבלות. ראשית, הסקר החברתי, אף שנמצא כמתאים ביותר לניתוח מגמות לאורך זמן, מבוסס על מדגם קטן יחסית, מה שעלול להוביל לשונות גבוהה באומדנים בבחינת טווח זמן קצר יחסית. שנית, הזיהוי של בעלי רקע חרדי והשתייכות בהווה מבוסס על דיווח עצמי, וזה, כפי שהוסבר בהרחבה, עלול להיות מושפע מהטיות של רצייה חברתית, במיוחד בקרב קבוצות המעברים. במחקר המשך נשווה את נתוני הסקר החברתי לנתונים מנהליים ונבחן את הטיית הדיווח לפי קבוצות משנה, הן ביחס לשאלת ההווה הן ביחס לשאלת העבר.

מקורות

- אבגר, ע' (2018). [סיוע ממשלתי לאנשים מרקע חרדי בתחום ההשכלה הגבוהה](#). מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- אליהו, א' (2020). [השלמת השכלה בצה"ל לחיילים חרדים ולחיילים חרדים לשעבר](#). מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- אלמסי, א' (2018). [שירות צבאי של חרדים וחרדים לשעבר](#). מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- אניסמן, א' ודויטש, צ', (2025). [יוצאי החברה החרדית: אתגרים בתעסוקה וקידום תעסוקתי](#). יוצאים לשינוי.
- בארט, ע', שפיגל, א' ומלאך, ג' (2020). [אחד מתמישה תלמידים: החינוך החרדי בישראל](#). המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- ברזילאי, ש' (2004). [לפרוץ מאה שערים – מסע אל עולמם של היוצאים בשאלה](#). משכל.
- דורון, ש' (2013). עזיבת העולם החרדי כמפגש בין מודלים חברתיים-דתיים. [סוציולוגיה ישראלית](#), יד(2), 373–390.
- בנק ישראל (2016). סקר המיומנויות למבוגרים: רקע כללי. [בתוך: הסקירה הפיסקלית התקופתית ולקט ניתוחים מחקריים](#) (עמ' 16–20). בנק ישראל, חטיבת המחקר.
- בנק ישראל (2019). [דוח מיוחד של חטיבת המחקר: העלאת רמת החיים בישראל באמצעות הגדלת פריון העבודה](#). בנק ישראל.
- בנק ישראל (2023). פרק ז' – סוגיות ברווחה ובהתחלקות ההכנסות. [בתוך דוח בנק ישראל 2022](#). עמ' 155–173.
- גורוביץ, נ' וכהן-קסטרו, א' (2004). [החרדים – תפרוסת גיאוגרפית ומאפיינים דמוגרפיים חברתיים וכלכליים של האוכלוסייה החרדית בישראל, 1996–2001](#). נייר עבודה מס' 5. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- דויטש, צ' ואניסמן, א' (2024). מסלול השירות הצבאי בקרב גברים מרקע חרדי. [בתוך יוצאים עם נתונים 2024](#) (עמ' 43–46). יוצאים לשינוי.
- דויטש, צ' וקפלן, ש' (2023). [קרוב רחוק: הקשר של יוצאי החברה החרדית עם משפחותיהם](#). יוצאים לשינוי.
- דויטש, צ' ושנפלד, מ' (2023). שיטות לזיהוי יוצאים ושיעורי יציאה. [בתוך יוצאים עם נתונים 2023](#) (עמ' 12–21). יוצאים לשינוי.
- דויטש, צ', שנפלד, מ' ותירוש, א' (2024, 27 ביוני). [חרדים בעבר ובהווה: כלכלה ותעסוקה של בעלי רקע חרדי \[הרצאה בכנס\]](#). הכנס ה-40 של האגודה הישראלית לכלכלה, אוניברסיטת רייכמן, הרצליה.
- הורוביץ, נ' (2018). [יציאה בשאלה: סיכון, סיכוי ומדיניות חברתית](#). יוצאים לשינוי.
- וינרב, א' ובלס, נ' (2018). [מגמות שינוי ברמת הדתיות בחברה היהודית](#). נייר מדיניות 2018.02. מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.
- זוסמן, נ' וזופניק, א' (2024). [מאפייני התלמידים-בנים בחינוך הממלכתי-חרדי היסודי והמשך דרכם במערכת החינוך](#). בנק ישראל.
- חליחל, א' (2017). [פריון של נשים יהודיות בישראל לפי מידת הדתיות שלהן, 1979–2017](#). סדרת ניירות עבודה מס' 101. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

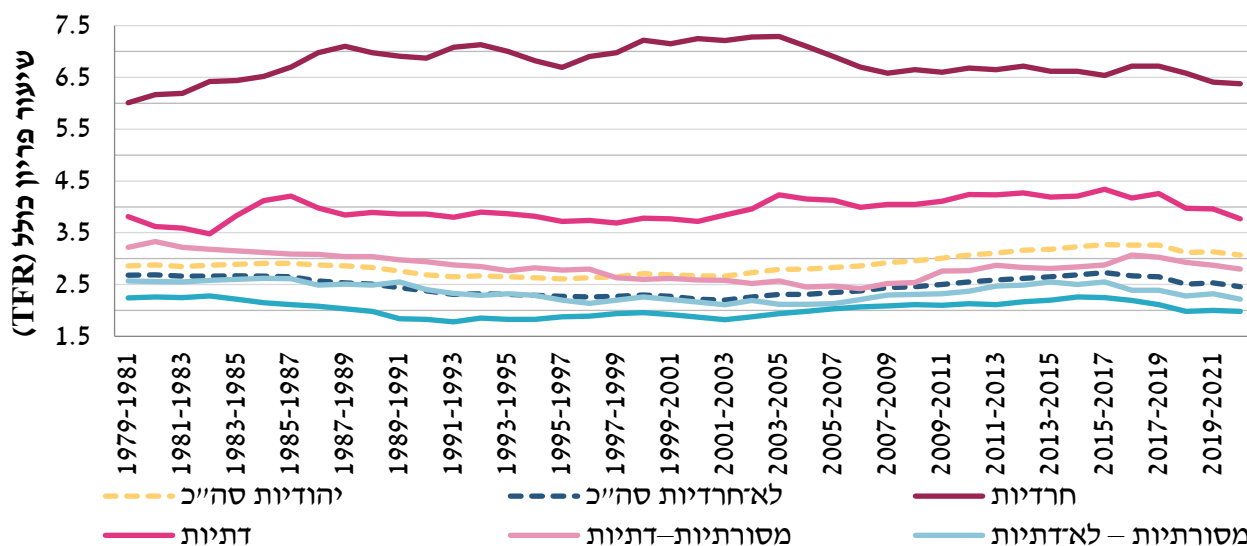
- חליחל, א' (2023). פריזן של נשים יהודיות ואחרות בישראל, לפי מידת הדתיות שלהן, 1979–2023. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- כהנר, ל', ומלאך, ג' (2024). שנתון החברה החרדית בישראל 2024. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- למ"ס (2018). מפקד אוכלוסיית דיור משותף ומוסדות 2018. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- למ"ס (2019). לקט נתונים לרגל יום הילד הבין-לאומי 2019. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- למ"ס (2023). סיום שלב עבודת האיסוף במפקד האוכלוסין 2022. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- מכון אסקריא (פברואר 2022). מחקר עמדות הצרכים של החברה החרדית בכניסתם לתעשיית ההייטק.
- פורטנוי, ח' (2007). אפיון רמת הדתיות באוכלוסייה היהודית על פי זיקה למוסדות חינוך. נייר טכני מס' 19. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- פליטאל, א', ספולקר, מ', קורנילנקו, א' ומלדונדו, מ' (2012). תחזיות אוכלוסייה לישראל לטווח ארוך: 2009–2059. נייר טכני 27. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- פראן, ס' וקלינגר, א' (2018). תחזית אוכלוסיית ישראל 2015–2065. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- פרידמן, י', שאול-מנע, נ', פוגל, נ', רומנוב, ד', עמדי, ד', פלדמן, מ', סחייק, ר', שיפריס, ג' פורטנוי, ח' (2011). שיטות מדידה ואמידת גודלה של האוכלוסייה החרדית בישראל. נייר טכני מס' 25. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- צ'רנוביצקי, מ', ופלדמן, ד' (2018). החצר האחורית של החינוך בישראל: מערכת החינוך החרדית. עיר ואם, קרן ברל כצנלסון ושותפות לעתיד ישראל.
- רגב, א' וגורדון, ג' (2021). מגמות ההצטרפות והעזיבה במגזר החרדי. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- שדה, ת' וקרלינסקי, א' (2025). על השירות. המכון למדיניות העם היהודי.
- שנפלד, מ' (2020). הזכות לחינוך: יוצאים בשאלה בישראל ומאבקים להזדמנות שווה.
- שראל, מ' וגלבוש, י' (2017). האם קיים מעבר נטו משמעותי של יהודים בישראל בין קבוצות החילונים-מסורתיים-דתיים-חרדים? פורום קהלת למדיניות.
- שפיגל, א' (2011). ותלמוד תורה כנגד כולם: חינוך חרדי לבנים בירושלים. מכון ירושלים לחקר ישראל.
- Chung, J., & Monroe, G. S. (2003). Exploring social desirability bias. *Journal of Business Ethics*, 44, 291–302. <https://doi.org/10.1023/A:1023648703356>
- Dalton, D., & Ortegren, M. (2011). Gender differences in ethics research: The importance of controlling for the social desirability response bias. *Journal of Business Ethics*, 103, 73–93. <https://doi.org/10.1007/s10551-011-0843-8>
- Dufner, M., Gebauer, J. E., Sedikides, C., & Denissen, J. J. (2019). Self-enhancement and psychological adjustment: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 23(1), 48–72.
- Hakak, Y. (2011). Psychology and democracy in the name of God? The invocation of modern and secular discourses on parenting in the service of conservative religious aims. *Mental Health, Religion & Culture*, 14(5), 433–458. <https://doi.org/10.1080/13674671003793698>
- Presser, S., & Stinson, L. (1998). Data collection mode and social desirability bias in self-reported religious attendance. *American Sociological Review*, 63(1) 137–145. <https://doi.org/10.2307/2657486>

Sedikides, C., & Gebauer, J. E. (2010). Religiosity as self-enhancement: A meta-analysis of the relation between socially desirable responding and religiosity. *Personality and Social Psychology Review*, 14(1), 17–36. <https://doi.org/10.1177/1088868309351002>

נספחים

נספח א: השלמת נחומים

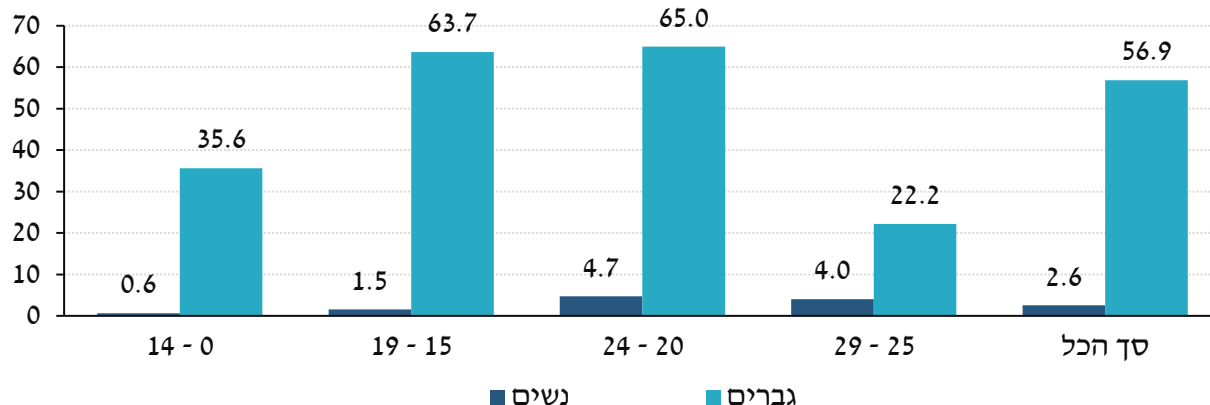
תרשים נ-1: מגמות בשיעורי פירון כולל (TRF) – בחלוקה לפי מידת הדתיות כיום



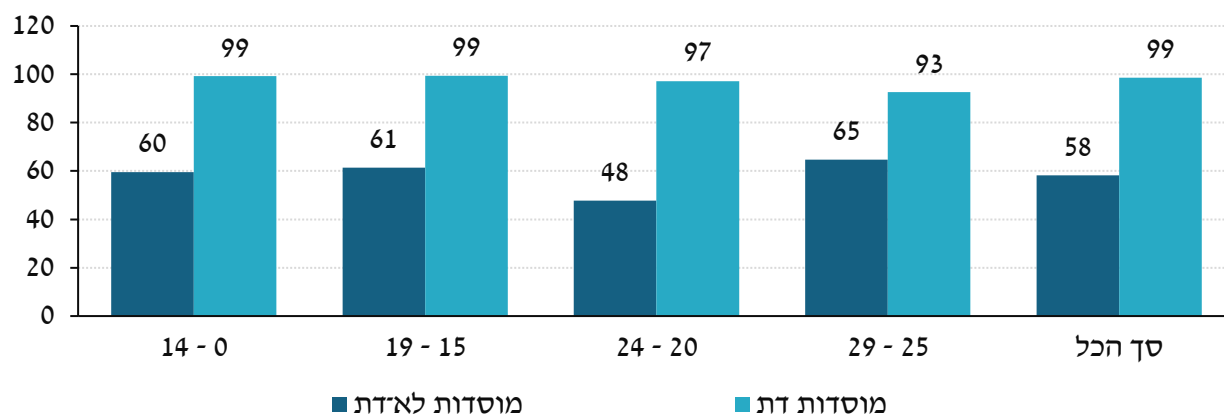
מקור: חליחל, 2023.

תרשים נ-2: זיירי פנימיות – בקרב בני 0–29

א. שיעור במוסדות דת לפי מגדר



ב. שיעור הגברים לפי סוג מוסד



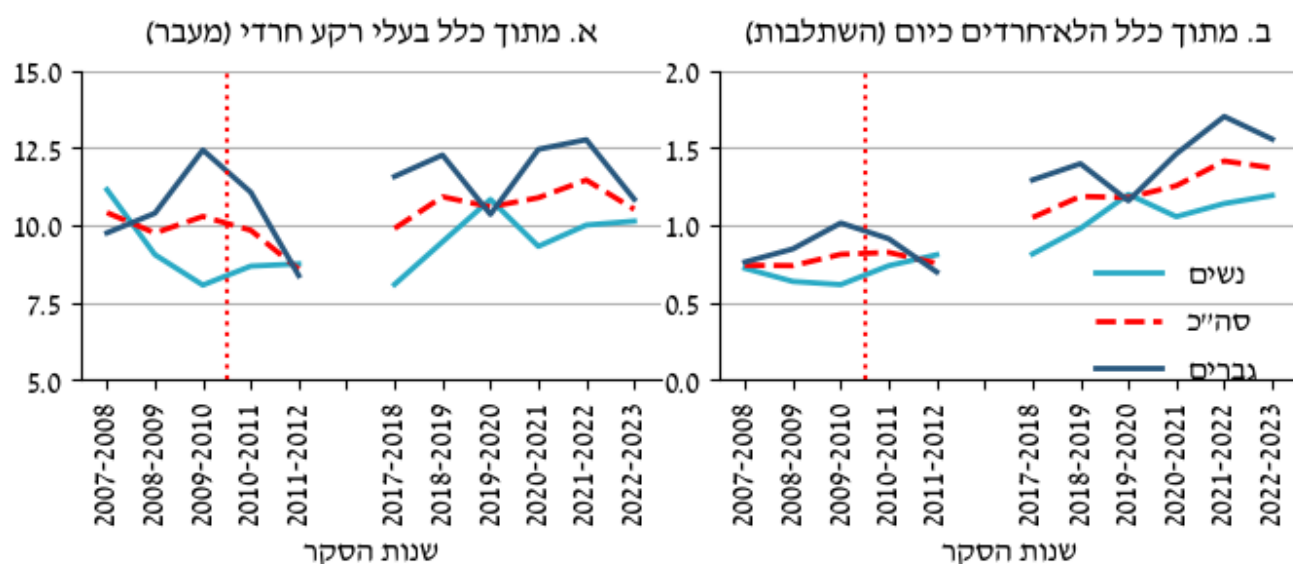
מקור: נתוני מפקד הפנימיות (למ"ס, 2018).

לוח נ-1: התפלגות מידת הדתיות כיום לפי הרקע הדתי (בגיל 15) בקרב בני 25–64

הרקע הדתי						סה"כ	מידת הדתיות כיום
חילוני	מסורתי לאדתי	מסורתי דתי	דתי	חרדי	חרדי		
1.9	3.1	4.2	7.0	89.5	12.6		חרדי
(0.17)	(0.34)	(0.41)	(0.53)	(0.74)	(0.27)		
±0.3	±0.6	±0.7	±0.9	±1.2	±0.4		
1.9	3.6	10.7	57.0	4.9	12.0		דתי
(0.17)	(0.36)	(0.63)	(1.04)	(0.52)	(0.26)		
±0.3	±0.6	±1.0	±1.7	±0.9	±0.4		
3.1	7.7	47.3	14.4	1.9	12.4		מסורתי דתי
(0.22)	(0.51)	(1.02)	(0.74)	(0.34)	(0.27)		
±0.4	±0.8	±1.7	±1.2	±0.6	±0.4		
8.1	58.1	23.1	12.4	1.9	19.4		מסורתי לאדתי
(0.34)	(0.95)	(0.86)	(0.69)	(0.33)	(0.32)		
±0.6	±1.6	±1.4	±1.1	±0.5	±0.5		
85.1	27.5	14.7	9.2	1.8	43.5		חילוני
(0.45)	(0.86)	(0.72)	(0.61)	(0.33)	(0.40)		
±0.7	±1.4	±1.2	±1.0	±0.5	±0.7		
6,333	2,706	2,420	2,283	1,700	15,442		מספר תצפיות

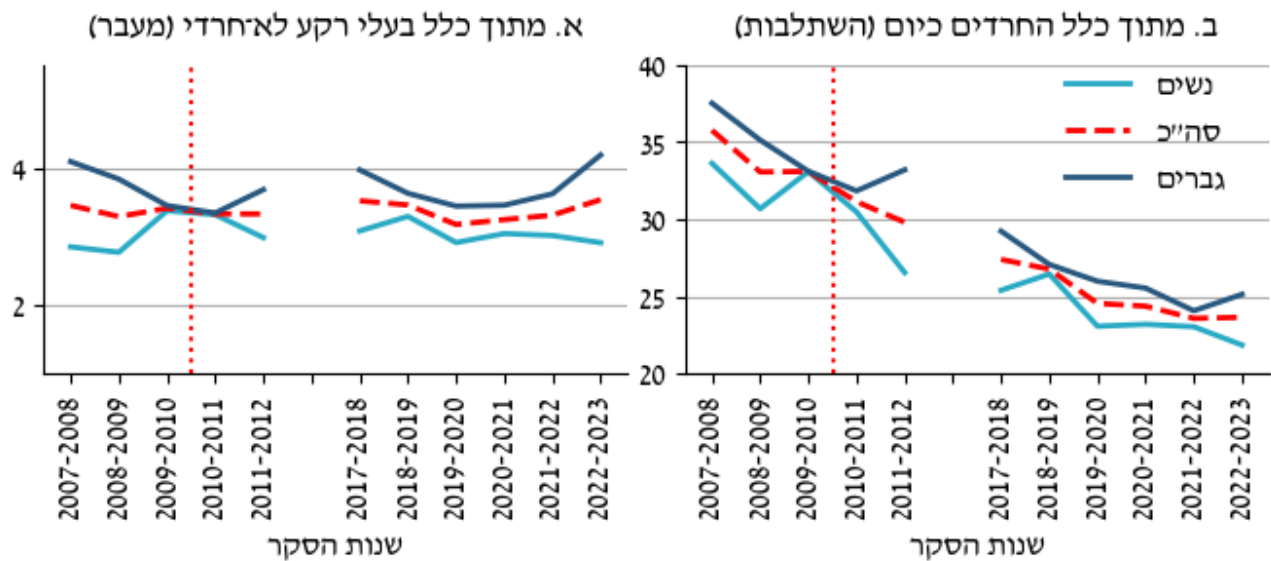
בסוגרים שגיאות תקן. מודגשים – ערכי האלכסון של כל קבוצה (למשל, חרדי כיום מרקע חרדי).

תרשים נ-3: שיעורי עזיבת החברה החרדית לפי מגדר – מגמות על פני שנות הסקר



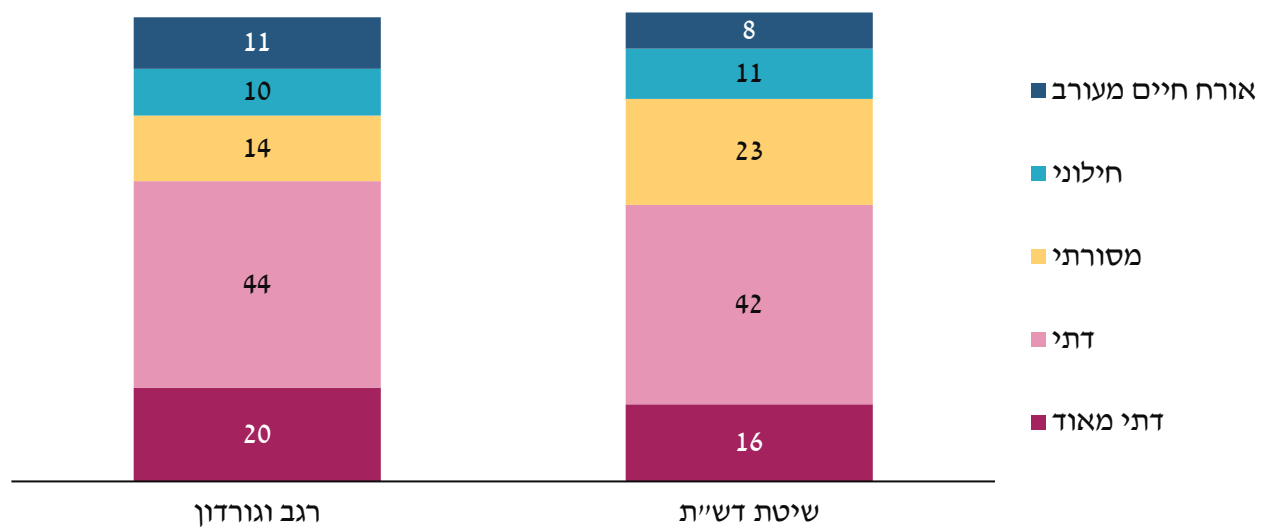
מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים המצוינות בתרשים. נתוני 2023 הם עד 7 באוקטובר. המשתנה "רמת דתיות הבית בגיל 15" אינו זמין בנתונים לפני שנת 2007 ובשנים 2013–2016. הקו האנכי (אדום) מסמן שינוי מתודי בסקר החברתי ביחס לדגימת חרדים.

תרשים נ-4: שיעורי ההצטרפות לחברה החרדית לפי מגדר – מגמות על פני שנות הסקר



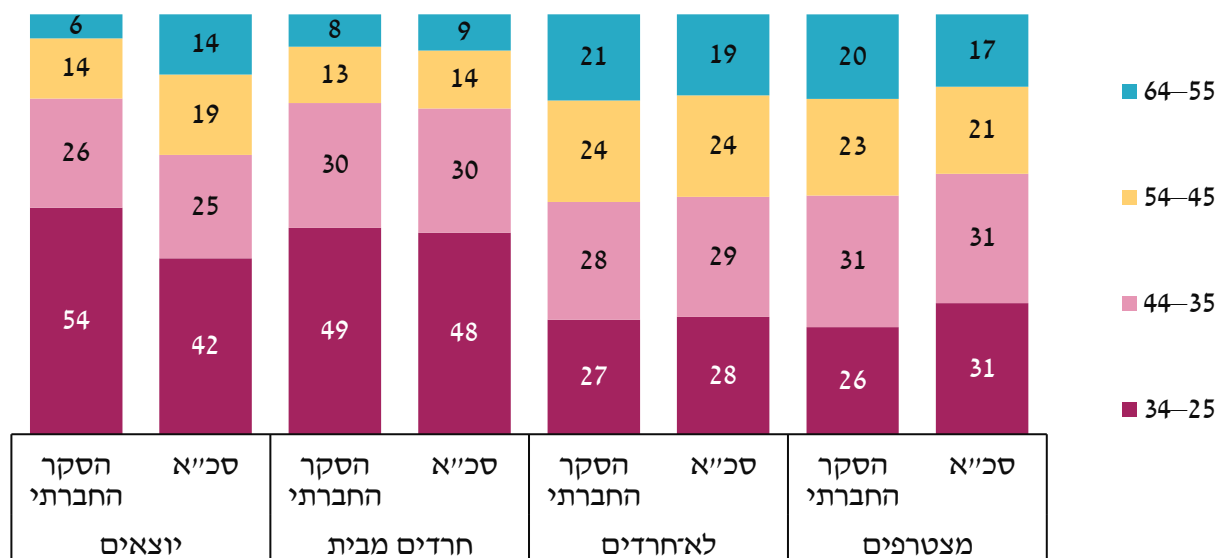
מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים המצוינות בתרשים. נתוני 2023 הם עד 7 באוקטובר. המשתנה "רמת דתיות הבית בגיל 15" אינו זמין בנתונים לפני שנת 2007 ובשנים 2013–2016. הקו האנכי (אדום) מסמן שינוי מתודי בסקר החברתי ביחס לדגימת חרדים.

תרשים נ-5: התפלגות מידת הדתיות כיום של היוצאים – לפי סיווג סכ"א בשתי שיטות (%)



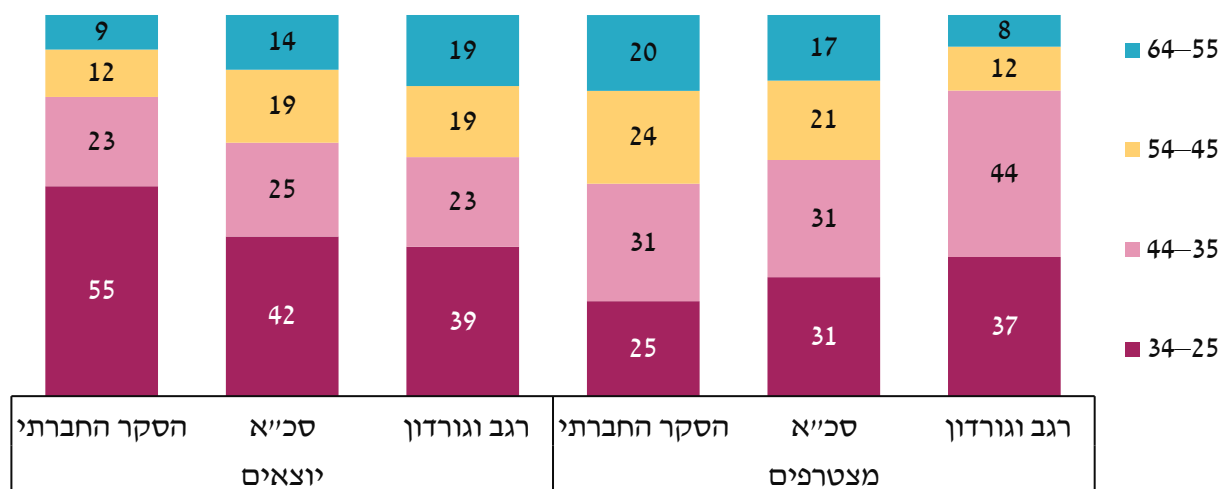
מקורות: רגב וגורדון – עיבודי רגב וגורדון (2021) לנתוני סכ"א לשנת 2017, נשים וגברים בני 20–64; שיטת דש"ת – נתוני סכ"א לשנים 2020–2023, גברים בני 25–64. מידת הדתיות – אורח החיים מבחינת דתיות של המתגוררים במשק הבית. אורח חיים מעורב – משק בית עם לפחות שני נפשות בעלי אורח דתי שונה.

תרשים נ-6: התפלגות הגיל לפי סכ"א והסקר החברתי – גברים בני 25–64 (%)



הסקר החברתי: נתוני הסקר החברתי המזהה בעלי רקע חרדי וחרדים כיום לפי הגדרה עצמית;
סכ"א: נתוני סכ"א בקרב ילידי ישראל, המזהה בעלי רקע חרדי כבוגרי ישיבות חרדיות לפי דיווח עצמי (דש"ת, 2024) וחרדים כיום לפי הגדרה עצמית.
 שני המקורות הם לגברים בני 25–64 ולשנים 2017–2023.

תרשים נ-7: התפלגות קבוצות הגיל של יוצאים ומצטרפים בני 25–64 – שלושה מקורות (%)



מקורות:
הסקר החברתי: נתוני הסקר החברתי לשנים 2017–2023, נשים וגברים, המזהה בעלי רקע חרדי וחרדים כיום לפי הגדרה עצמית.
סכ"א: נתוני סכ"א לשנים 2017–2023, גברים ילידי ישראל, המזהה בעלי רקע חרדי כבוגרי ישיבות חרדיות לפי דיווח עצמי (דש"ת, 2024) וחרדים כיום לפי הגדרת עצמית.
רגב וגורדון: עיבודי רגב וגורדון (2021) לנתוני סכ"א לשנת 2017, נשים וגברים.

נספח ב: השוואת אומדני שיעור העזיבה: סקר החברתי, סכ"א ורגב וגורדון (2021)

בנספח זה אנו משווים אומדנים של שיעורי העזיבה שהתקבלו מהסקר החברתי, מסכ"א בשיטת דש"ת (דויטש ואחרים 2024) ומהאומדנים של רגב וגורדון (2021). את ההבדלים בממצאים בין המקורות סביר לייחס לשיטות הדגימה השונות ולאופן הזיהוי של הקבוצות בשני הסקרים ופחות לטעויות דגימה, שכן אף שבסקר החברתי שולי השגיאה גבוהים יותר, ההבדלים בין הממצאים נותרים בעינם גם כשנתוני הסקר החברתי מחושבים בממוצע על פני שנים רבות יותר ושולי השגיאה מצטמצמים במידה ניכרת.²⁵

הסקר החברתי

מנתוני הסקר החברתי לשנים 2020–2023 עולה כי שיעור העזיבה הממוצע היה 10.7% בקרב בני 20–64, 11.6%–11.8% בקרב צעירים (בני 20–29 או 20–34) ו-9.2% בקרב מבוגרים (בני 35–64).

השוואה בין גברים לנשים מראה כי שיעורי העזיבה של נשים נמוכים מאלה של הגברים בקרב צעירים ומבוגרים כאחד. בקרב הצעירים הפער בין הגברים לנשים הוא 2.3–2.6 נקודות אחוז ובקרב המבוגרים – 1.6 נקודות אחוז.

לוח נ-2: שיעורי העזיבה – אומדנים לפי הסקר החברתי

גיל	גברים ונשים	גברים	נשים	הפרש בין גברים לנשים
20–64	10.7	11.6	9.7	1.9
20–29	11.8	13.1	10.5	2.6
20–34	11.6	12.8	10.5	2.3
35–64	9.2	10	8.4	1.6

מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2020–2023 עד 7 באוקטובר.
שיעור היוצאים מתוך כלל בעלי רקע חרדי (יוצאים וחרדים מביית).

שיעורי העזיבה – אומדני רגב וגורדון (2021)

רגב וגורדון (2021) הציגו בעבודתם כמה אומדנים שונים זה מזה. ההבדלים בין האומדנים נבעו בחלקם משנת הסקר ובחלקם מהשיטה (לוח נ-3). כאומדן ראשי הם הציגו את שיעורי העזיבה לבני 20–64 על בסיס נתוני סכ"א 2017: 13.3% בסה"כ, 13.8% לגברים ו-12.8% לנשים. אומדנים אלו מושפעים משיעורי עזיבה גבוהים יחסית בקרב מבוגרים לקראת גיל פרישה (ילידי שנות החמישים של המאה ה-20) ונמוכים יותר בקרב צעירים בני 20–34 (ילידי אמצע שנות השמונים ואילך). האומדנים שחושבו על בסיס נתוני סכ"א 2018 היו נמוכים יותר מן האומדנים לשנת 2017.²⁶

עבור הצעירים רגב וגורדון הציגו שני אומדנים לבני 19–25 (12.7%–13.7%), השונים זה מזה הן בשיטת הזיהוי והן בשנה שבה נאספו. נוסף על כך הם הציגו אומדן של 14.3% לשיעור בוגרי חינוך לא-חרדי (בני 15–25) מתוך כלל החורים בוגרי החינוך החרדי (הורים בני 35–49). בחירה זו נבעה מדרישתה של השיטה שלבני 35–49 יהיו ילדים בני 15 ומעלה, כלומר ההנחה היא שהורה ילד ילדים בגיל צעיר מאוד (עד גיל 34 כדי שבהיותם בני 49 יהיו להם ילדים

²⁵ בסכ"א סיווג מידת הדתיות כיום הוא ברמת משק הבית, בשונה מהסקר החברתי, שבו הסיווג הוא ברמת הפרט. בסכ"א זיהוי הרקע החרדי נעשה על בסיס לימודים בשיבות בדיווח עצמי (גברים בלבד), ואילו בסקר החברתי על בסיס הגדרה עצמית.

²⁶ לשנת 2017 הציגו רגב וגורדון את הערכים האלה: 12.8% בגילי 20–24, 12% בגילי 25–29 ו-10.3% בגילי 30–34 (עמ' 29). לשנת 2018 הוצגו הערכים האלה: 12.7% בגילי 21–25, 10.8% בגילי 26–30 ו-9.1% בגילי 31–35 (עמ' 35). בהנחה שקצב הגידול הוא 3.5%, מתקבל שבשנת 2017 היה שיעור היציאה 11.8% בקרב בני 20–34 ו-14.8% בקרב בני 35–64, ואילו ב-2018 שיעורים אלו היו 11.1% ו-11.8% בהתאמה.

בני 15). אלא שבקרב היוצאים הסיכוי לכך נמוך מאוד. ואכן, אם משקללים הולדת ילדים בגיל מאוחר, אומדן זה של שיעור העזיבה הוא גבוה יותר ועשוי להגיע לשיעור של 17%–25%.²⁷

לוח נ-3: שיעורי העזיבה – אומדני רגב וגורדון (2021)

שנת ייחוס	זיהוי חרדים כיום	זיהוי הרקע החרדי	נשים	גברים	סה"כ	
סכ"א 2017	הגדרה עצמית	בן למשפחה חרדית בהגדרה מנהלית	12.8	13.8	13.3	בני 20–64 ^א
סכ"א 2019	הגדרה עצמית	בן למשפחה חרדית בהגדרה מנהלית	10.9	14.5	12.7	בני 19–25 ^ב
סכ"א 2018	הגדרה עצמית	הורים (בני 40–49) בוגרי חינוך חרדי			13.7	בני 19–25 ^ג
מינהלי 2018	בוגר חינוך לא־חרדי	הורים (בני 35–49) בוגרי חינוך חרדי			14.3	בני 15–25 ^ד
סכ"א 2017–2018	הגדרה עצמית	בן למשפחה חרדית בהגדרה מנהלית			11.5	בני 20–34 ^ה
			10.9	14.5	11.5	מינימום צעירים
			10.9	14.5	14.3	מקסימום צעירים

מקור: רגב וגורדון, 2021.

א. תרשים 4 (עמ' 23).

ב. תרשים 5 (עמ' 25). במקור מוצגים שישה אומדנים לכל שנתון בקרב בני 19–25 בחלוקה לגברים ולנשים (סה"כ 12 אומדנים). נתונים אלו שוקללו בהנחה ששיעור הגידול השנתי הוא 3.5%. ערך הסה"כ הוא ממוצע לגברים ולנשים.

ג. תרשים נ-3 (עמ' 69).

ד. ממוצע אומדן על בסיס תרשימים 8 (עמ' 29) ו-12 (עמ' 35). נתונים אלו שוקללו בהנחה ששיעור הגידול השנתי הוא 3.5%.

שיעורי העזיבה – אומדני סכ"א

שיעורי העזיבה לנתוני סכ"א בשיטת דש"ת חושבו לשנים 2020–2023 עבור בני 25–54 ובחלוקה לשתי קבוצות גיל – צעירים (25–34) ומבוגרים (35–54). לפי אומדן זה, שיעור העזיבה הוא 15% בקרב גברים ו-15.5% בקרב מבוגרים. מכיוון שנתוני סכ"א בשיטת דש"ת מספקים נתונים לגברים בלבד, חושב אומדן לנשים ולגברים נשים יחד בהנחה שבגיל הצעיר הפער בין גברים לנשים עומד על 2 נקודות אחוז ובגיל המבוגר על נקודת אחוז אחת.²⁸

²⁷ לפי נתוני הסקר החברתי, שיעור ההורים בקרב בני 20–34 הוא 68% בקרב החרדים מבית ו-34% בקרב היוצאים. בגיל 30–39 שיעור זה עולה ל-94% ו-75% בהתאמה.

²⁸ רגב וגורדון הציגו הבדל של נקודת אחוז בקרב בני 20–64 ושל 3.9 נקודות אחוז בקרב צעירים מאוד בני 19–25 (מעבר לזה לא הציגו החוקרים אומדנים לפי גיל ומגדר). הבדלים גבוהים יותר מתקבלים בנתוני הסקר החברתי (לוח נ-3). מכיוון שסכ"א משמש לחישוב הטווח העליון נעשתה הנחה של ערך ביניים להפרש, וניתן לראות זאת כהערכה שמרנית לחישוב הטווח העליון.

לוח נ-4: שיעורי העזיבה – אומדני סכ"א בשיטת דש"ת

קבוצות גיל	גברים	נשים (הנחה)	סה"כ	ההפרש בין גברים לנשים הנחה
34-25	15.0	14.0	14.5	1
54-35	15.5	14.5	15.0	1
54-25	15.2	14.2	14.7	1
34-25	15.0	13.0	14.0	2
54-35	15.5	13.5	14.5	2
54-25	15.2	13.2	14.2	2
54-25	15.2	13.6	14.4	1.6- צעירים 2 ומבוגרים 1

מקור: נתוני סכ"א לשנים 2020–2023.

חישוב ערכים סופיים

בנתונים שהוצגו עד כה הערך המקסימלי המתקבל מאומדני סכ"א הוא 14.4% – כאשר השיעור לגברים הוא 15.2% והערך לנשים משוערך ל-13.6% (זאת בהנחה שקיים הפרש של 2 נקודות אחוז בין גברים לנשים בקרב הצעירים והפרש של נקודות אחוז בקרב המבוגרים). לעומת זה בקרב הצעירים הן הערך המקסימלי (14.3%) והן הערך המינימלי (11.5%) מתקבל מאומדני רגב וגורדון (לוח נ-5).

לוח נ-5: סיכום האומדנים לפי שלושת המקורות – סקר החברתי, סכ"א בשיטת דש"ת ורגב גורדון (2021)

סך הכול בני 20–64	גברים ונשים	גברים	נשים
הסקר החברתי	10.7	11.6	9.7
סכ"א בשיטת דש"ת	14.4	15.2	13.6
רגב וגורדון	13.3	13.8	12.8
טווח תחתון	10.7	11.6	9.7
טווח עליון	14.4	15.2	13.6
צעירים			
הסקר החברתי	11.8–11.6	13.1–12.8	10.5
סכ"א דש"ת	14.0	15.0	13.0
רגב וגורדון	14.3–11.5	14.5	10.9
טווח תחתון	11.5	12.8	10.5
טווח עליון	14.3	15.0	13.0

מקור: הסקר החברתי: לוח נ-2; סכ"א בשיטת דש"ת: לוח נ-4; רגב וגורדון: לוח נ-3.

נספח ג: הגדרות קבוצות הניתוח ומקורות הנתונים

קבוצות הניתוח

קבוצות הניתוח במסמך מסווגות על בסיס השתייכות בהווה (כן או לא־חרדים בהווה) לעומת השתייכות בעבר (האם הם מרקע חרדי/דתי או לא). נעשה שימוש בכוני "כיום" לסמן השתייכות בהווה (למשל חרדים/דתיים כיום או מידת הדתיות כיום).

מחיתוך בין ההשתייכות בעבר ובהווה מתקבלות ארבע קבוצות משנה (טבלה נ-1): יוצאים (חרדים לשעבר) הוא כינוי לבעלי רקע חרדי אך לא־חרדים כיום (קיצור ליוצאי החברה החרדית); בעלי רקע חרדי שהם חרדים כיום מכונים חרדים מבית (קיצור לחרדים מבית חרדי); בעלי רקע לא־חרדי שהם חרדים כיום (בעלי תשובה או מתחזקים) מכונים מצטרפים (קיצור למצטרפים לחברה החרדית); ובעלי רקע לא־חרדי שהם לא־חרדים כיום מכונים לא־חרדים (קיצור ליהודים לא־חרדים).

טבלה נ-1: קבוצות הניתוח כהצלבה בין השתייכות בהווה והשתייכות בעבר

קבוצות ההווה			
לא־חרדים כיום	חרדים כיום	כלל היהודים	
יוצאים ²	חרדים מבית ¹	מרקע חרדי	קבוצות העבר
לא־חרדים ⁴	מצטרפים ³	מרקע לא־חרדי	

1. חרדים מבית – קיצור לחרדים מבית חרדי
2. יוצאים – קיצור ליוצאי החברה החרדית (חרדים לשעבר)
3. מצטרפים – קיצור למצטרפים לחברה החרדית (כולל בעלי תשובה ודתיים שהפכו לחרדים)
4. לא־חרדים – קיצור ליהודים לא־חרדים

מקורות נתונים ושיטות זיהוי (*)

הסקר החברתי של הלמ"ס לשנים 2007–2012 וכן 2017–2023, יהודים (נשים וגברים) בני 20–64.

זיהוי רקע חרדי: גדל (בגיל 15) במשפחה חרדית לפי הגדרה עצמית (משתנה זה אינו זמין בנתונים לפני שנת 2007 ובשנים 2013–2016); זיהוי חרדי/ת כיום: לפי הגדרה עצמית.²⁹

סקר כוח אדם (סכ"א) של הלמ"ס לשנים 2020–2023, גברים יהודים ילידי ישראל בני 25–64.

זיהוי רקע חרדי: בוגר ישיבות חרדיות לפי דיווח עצמי (שיטת דש"ת; זיהוי חרדי כיום: לפי הגדרה עצמית (רמת משק הבית).³⁰

²⁹ נוסח שאלת ההווה: "האם אתה רואה את עצמך כ: חרדי, דתי, מסורתי-דתי, מסורתי לא כל כך דתי, לא דתי-חילוני". נוסח שאלת העבר: "כשהיית בן 15, האם הבית שבו גדלת היה: חרדי, דתי, מסורתי-דתי, מסורתי לא כל כך דתי, לא דתי-חילוני".

³⁰ "נציג של משק הבית מוסר מידע על אורח החיים מבחינה דתית של כל הגרים בדירה. אופנויות השאלה: חילוני, מסורתי, דתי, דתי מאוד, חרדי (למשקי בית יהודיים בלבד), אורח חיים מעורב (במשקי בית שבהם יותר מנפש אחת, ושיש יותר מאורח חיים אחד מבחינה דתית)". (למ"ס, 2023, עמ' 36).

זיהוי רקע חרדי בשיטת דש"ת

בעל רקע חרדי הוא "בוגר ישיבה חרדית", כלומר מי שדיווח שלמד בישיבה קטנה או גדולה, אך לא דיווח שלמד בישיבת הסדר. "ישיבה קטנה" היא כינוי חרדי לישיבה בגיל התיכון (כיתות ט-יא) שאינה משלבת לימודי חול, בניגוד ל"ישיבה תיכונית", המיועדת גם היא לגיל התיכון (ט-יב), אך היא משלבת לימודי חול ועל פי רוב משתייכת למגזר הדתי-לאומי (יש ישיבות תיכוניות ספורות שמיועדות לציבור החרדי). מוסדות הלימוד המכונים "ישיבה גדולה" ו"ישיבה גבוהה" מיועדים ללומדים לאחר גיל תיכון (לבוגרי ישיבה קטנה החל מכיתה י"ב), והם נבדלים בכינויים הרווח: "ישיבה גדולה" היא כינוי חרדי ו"ישיבה גבוהה" – דתי-לאומי.

נספח ד: השפעות פומציאליות – הסבר מתודולוגי**רקע – הגדרה של קבוצות השוואה**

ההבדלים בין האומדנים השונים עשויים לנבוע משני גורמים עיקריים: הגורם הראשון הוא הבדלים בין המציאות לשיטת הזיהוי והשני הוא הטיות דיווח. הבדלים במציאות מתייחסים למקרים שבהם רמת הדתיות של המשפחה שונה מזו של מוסד החינוך שבו למדו הפרטים. הטיות דיווח נובעות מהשפעת הרצייה החברתית על דיווח השייכות הדתית בסקרים, תופעה שסביר כי תהיה בולטת יותר במשפחות הנמצאות על הרצף שבין דתי לחרדי ובקרב אלו שאינם חרדים בהווה.

לצורך הניתוח הוגדרו ארבע קבוצות. בשתיים מהן ההבדל נובע מהבדלים בין המציאות לשיטת הזיהוי ובשתיים אחרות מהטיות בדיווח. הקבוצות שהוגדרו הן:

- א. בוגרי חינוך חרדי שגדלו במשפחה לא-חרדית
- ב. בוגרי חינוך לא-חרדי שגדלו במשפחה חרדית
- ג. מבוגרים שגדלו במשפחות שהיו חרדיות לפי מושגי העבר אך לא לפי מושגי ההווה
- ד. בנים למשפחות הנמצאות על הרצף החרדי.

חשוב להבהיר כי הטיות הדיווח (קבוצות ג' וד') נובעות בעיקר מהטיית ההווה. כך, מי שגדל במשפחה חרדית לפי מושגי העבר אך לא לפי מושגי ההווה, ייטה לסווג את משפחתו כלא-חרדית. באופן דומה, מי שגדל במשפחה על הרצף, ייטה לדווח על משפחתו בהתאם לדרך שבה הוא מגדיר את עצמו. יש לציין כי משפחות שנחשבו חרדיות בעבר אך לא נחשבות כך בהווה היו למעשה על הרצף גם בעת השתייכותן לחברה החרדית. ההפרדה בין קבוצה ג' לקבוצה ד' נעשתה לצורך ניתוח מתודולוגי בלבד, ובהמשך יאוחדו האפקטים הרלוונטיים.

ייתכן שקיימת גם קבוצה של אנשים שגדלו בבתי הנחשבים חרדיים במושגים נוכחיים אך לא לפי מושגי העבר, אולם ההנחה היא שקבוצה זו אינה מטה משמעותית את האומדנים. זאת מכיוון שלא ברור באיזו מידה התופעה נרחבת, וגם אם היא נרחבת, סביר כי המבוגרים לא ידווחו כיום שהם מבתי חרדיים מכיוון שהם ידווחו לפי המושגים הנוכחיים.

טבלה נ-2: גורמי ההבדל

גורם	תיאור הגורם (קבוצה)	סוג השוני	תיאור ההבדל
א	בוגרי חינוך חרדי שגדלו בבית לא־חרדי	הבדל במציאות	מזוהה בסכ"א כבעל רקע חרדי, אך לא כך בסקר החברתי
ב	בוגרי חינוך לא־חרדי שגדלו בבית חרדי	הבדל במציאות	מזוהה בסכ"א כבעל רקע לא־חרדי ובחברתי כבעל רקע חרדי
ג	גדלו בבתיים חרדים במושגי העבר אך לא במושגי ההווה	הטיית דיווח	משפיע על יוצאים ועל חרדים מבית
ד	גדלו בבתיים על הרצף החרדי	הטיית דיווח	הטיית ההווה: שני אחים ממשפחה על הרצף, אחד חרדי והאחר לא, החרדי יותר ידווח שהבית היה חרדי

השפעה פוטנציאלית על אומדני המעבר

מהשוואה בין סכ"א לסקר החברתי ניתן לראות כי הקבוצה הראשונה (גורם א בטבלה נ-2) מגדילה את מספר בעלי הרקע החרדי, ואילו השנייה (גורם ב) מקטינה אותו. השפעה זו דומה הן בקרב אלו שהם חרדים כיום (חרדים מבית) והן בקרב אלו שאינם חרדים כיום (יוצאים). הקבוצות השלישית והרביעית מקורן בהטיות דיווח בסקר החברתי, כך ששיעור אלו שמדווחים שגדלו בבית חרדי נמוך בהשוואה למצב תאורטי שבו המידע מגיע ממקור אובייקטיבי.

המיופי שהוצג לעיל מעלה את השאלה: האם אפשר להציע הנחה סבירה לגבי השפעת גורמים אלו על שיעורי העזיבה, אף שהם משפיעים גם על יוצאים וגם על חרדים מבית, ולגבי השפעתם על שיעורי ההצטרפות, למרות ההשפעה על מצטרפים וחרדים מבית כאחד? נראה כי התשובה לכך חיובית. סוגי המשפחות הנדונות, אם מתייחסים אליהן כחרדיות, הן בדרך כלל משפחות חרדיות הנמצאות על הרצף ושיעורי העזיבה של ילדיהם גבוהים יחסית לממוצע. מנגד, אם מתייחסים אליהן כלא־חרדיות, הרי שמדובר במשפחות בעלות זיקה גבוהה לחברה החרדית, ולכן ניתן לצפות ששיעור גבוה יחסית מילדיהם יהפכו לחרדים.

לפיכך ההנחה לגבי כל אחת מהקבוצות היא שסיווג הרקע המשפחתי כחרדי מגדיל את שיעורי העזיבה, ואילו סיווג הרקע המשפחתי כלא־חרדי מגדיל את שיעור ההצטרפות. על בסיס הנחה זו אפשר לנתח את ההשפעות הפוטנציאליות של הקבוצות השונות על האומדנים.

בסקר כוח אדם קבוצה א מגדילה את בעלי הרקע החרדי ולכן מגדילה את שיעורי העזיבה ומקטינה את שיעורי ההצטרפות. קבוצה ב מגדילה את בעלי הרקע הלא־חרדי, ולכן מקטינה את שיעורי העזיבה. באופן עקרוני, קבוצה זו עשויה להגדיל את שיעורי ההצטרפות, אך בפועל בהשוואה לשאר המצטרפים השפעתה מוגבלת בשל משקלם הנמוך של בוגרי ישיבות תיכוניות חרדיות שלא המשיכו ללימודים בישיבה גדולה (למעט בקרב צעירים).

בסקר החברתי קבוצה ג מדווחת בחסר שגדלו בבית חרדי, ולכן מקטינה את היקף היוצאים ואת היקף החרדים מבית, ובעקיפין מגדילה את מספר המצטרפים. בשקלול הכללי היא מקטינה את שיעורי העזיבה ומגדילה את שיעורי ההצטרפות. קבוצה ד מושפעת מהטיה למצב ההווה, כך ששיעור גבוה יותר של מצטרפים ידווחו שהם מבית חרדי ושיעור נמוך יותר של יוצאים ידווחו שהם מבית חרדי, וכך היא מקטינה גם את שיעורי העזיבה וגם את שיעורי ההצטרפות.

טבלה נ-3: השפעות פוטנציאליות בסיס

קבוצה	פרטים	שיעורי עזיבה	שיעורי הצטרפות
א	מקור: סכ"א מהות: מגדיל בעלי רקע חרדי	↑	↓
ב	מקור: סכ"א מהות: מקטין בעלי רקע חרדי	↓	↑
ג	מקור: חברתי מהות: מקטין למבוגרים בעלי רקע חרדי	↓	↑
ד	מקור: חברתי מהות: מקטין מעברים (מצטרפים ויוצאים)	↓	↓

השפעה פוטנציאלית על האומדנים לאורך זמן ולפי קבוצות גיל

קבוצה א (סכ"א) – ההנחה היא שישנה ירידה בהיקף בוגרי החינוך החרדי מבתיים לאחרדיים. ירידה זו תקטין את שיעורי העזיבה בקרב צעירים, ובאופן כללי תצייר מגמה שלילית על פני זמן. לשינוי זה אין השפעה פוטנציאלית על שיעורי ההצטרפות בסכ"א מכיוון שירידה זו לא משנה את היקף המסווגים כמצטרפים.

קבוצה ב (סכ"א) – מחוסר ידע, קשה להציע הנחה סבירה האם קבוצה זו גדלה או קטנה עם הזמן מתוך כלל אלו שגדלו בבית חרדי, ולכן הניתוח אינו מתייחס להשפעת שינויים בה. עם זאת, לגידול הדמוגרפי יש השפעה פוטנציאלית על המגמות של שיעורי ההצטרפות, שכן הגידול בשיעור החרדים באוכלוסייה גורם לכך שקבוצה זו גדלה ביחס למצטרפים, גם אם אין שינוי בהיקף הקבוצה מתוך החרדים, מה שיגרום לגידול בשיעור המצטרפים בקרב הצעירים.

קבוצה ג (חברתי) – השפעה פוטנציאלית על אומדני שיעורי העזיבה וההצטרפות של מבוגרים כך שהם מוטים כלפי מטה ומעלה בהתאמה, אך אין לה השפעה פוטנציאלית על מגמות לאורך זמן.

קבוצה ד (חברתי) – כשלעצמה, אין היא תלויה בזמן או בגיל (בהגדרה). עם זאת, השילוב של קבוצות ג וד מגדיל אצל המבוגרים את שיעור המשפחות שעל הרצף, כך שיש לו השפעה פוטנציאלית שלילית על האומדנים של שיעורי עזיבה בקרב מבוגרים.

טבלה נ-4: סיכום השפעות פוטנציאליות על שוני בין קבוצות גיל ועל מגמות לאורך זמן

קבוצה	פרטים	שיעורי עזיבה	שיעורי הצטרפות
א	מקור: סכ"א הנחה: ירידה בשכיחות	זמן: ↓ מבוגרים: ↑	זמן: ≈ מבוגרים: ≈
ב	מקור: סכ"א הנחה: גידול דמוגרפי	זמן: : מבוגרים: :	זמן: : מבוגרים: ↓
ג	מקור: חברתי הנחה: קבוע ע"פ זמן	זמן: ≈ מבוגרים: ↓	זמן: ≈ מבוגרים: ↑
ד	מקור: חברתי הנחה: קבוע ע"פ זמן	זמן: ≈ מבוגרים: ≈	זמן: ≈ מבוגרים: ≈
ג & ד	מקור: חברתי הנחה: קבוע ע"פ זמן	זמן: ≈ מבוגרים: ↓	זמן: ≈ מבוגרים: ≈

חשוב לציין כי הניתוח מראה שלהטיות אלו אין השפעה פוטנציאלית על אומדני המגמות המבוססים על נתוני הסקר החברתי. כלומר, בהינתן ההנחות שהוצגו, מגמות לאורך זמן אינן מושפעות מהטיות הדיווח, דבר המחזק את תוקף הממצאים.

הניתוח בסעיף 6.2 מצביע שההבדלים העיקריים בין האומדנים בסקרים השונים מוסברים בעיקר על ידי בוגרי חינוך חרדי שגדלו במשפחות שאינן חרדיות. נוסף על כך, ההבדל בין קבוצות גיל מוסבר ברובו על ידי הטיית דיווח המבוססת על מצב ההווה, תוך השפעה מוגברת של שינויים חברתיים לאורך זמן.

נספח ה: השפעת גיל הדגימה על אומדני מגמות שיעור המשרתים בצה"ל

פיקוח על גיל הדגימה חשוב לניתוח של מגמות בכל מקרה שבו יש קשר בין גיל ההצטרפות לבין משתנה העניין. בגוף העבודה הדגמנו את חשיבות הפיקוח למגמות עזיבה והצטרפות, ובנספח זה אנו מדגימים זאת ביחס לאומדנים של מגמות של שיעורי המשרתים בצה"ל בקרב מצטרפים ובקרב כלל החרדים כיום.

לפי הנתונים, לאורך זמן הייתה ירידה חדה בשיעור החרדים המתגייסים לצה"ל, הן בקרב מצטרפים חדשים הן בקרב חרדים מבית (שדה וקרלינסקי, 2025). אלא שסביר להניח שהסיכוי לשרת בצה"ל בקרב מצטרפים קשור לגיל המעברים – אם המעבר נעשה לפני גיל הגיוס עולה הסיכוי שלא ישרתו בצבא, ואילו אם המעבר נעשה לאחר גיל הגיוס סביר ששירתו בצבא לפני כן. בכל שנתון לידה, ככל שחולף הזמן, המצטרפים החדשים הם אלו שבגיל הגיוס עדיין לא היו חרדים. כלומר, בכל שנתון לידה, ככל שיש עלייה בגיל, הולך ופוחת שיעור אלו שהצטרפו לפני גיל הגיוס.

כדי לבחון הנחה זו אמדנו מודל הסתברותי לינארי שבחן את הסיכוי לשרת בצה"ל בקרב ארבע קבוצות: חרדים מבית, מצטרפים, כלל בעלי רקע חרדים וכלל החרדים כיום. עבור כל קבוצה נבחנו המגמות על פני שנות לידה, בהשוואה לקבוצת ילידי 1972–1981, פעם אחת ללא פיקוח על גיל ופעם נוספת עם פיקוח על גיל בעת ההשבה.³¹

במודל ללא פיקוח על גיל נמצא כי בקרב המצטרפים שיעור המשרתים ילידי 1992–2001 נמוך בכ-14 נקודות אחוז ביחס לילידי 1972–1981. לעומת זאת, במודל עם פיקוח על גיל השינוי בין השנתונים קטן ולא מובהק, וכך גם ביחס לשנתונים נוספים. גם עבור כלל החרדים כיום נמצא כי פיקוח על גיל מקטין באופן ניכר את השינוי הנאמד. בקרב החרדים מבית או בעלי רקע חרדי האומדנים של שני המודלים היו דומים.

לוח נ-6: סיכוי לשרת בצה"ל – אמידת מגמות של שיעור המשרתים בצה"ל ביחס לילידי 1972–1981

שנת לידה							
חרדים מבית		מצטרפים		כלל בעלי רקע חרדי		כלל החרדים כיום	
2001–1992	-6.26*** (1.53)	-4.50* (2.30)	-14.38* (8.54)	-0.84 (10.59)	-3.95** (1.92)	-3.33 (2.81)	-24.03*** (2.04)
1991–1982	-3.05* (1.59)	-3.57* (2.11)	-12.72*** (4.62)	-7.38 (5.52)	-1.96 (1.85)	-2.99 (2.36)	-13.79*** (2.15)
1972–1981 - בסיס							
1971–1962	7.00** (2.79)	7.28** (3.36)	-0.72 (4.14)	0.02 (5.01)	7.23** (2.95)	7.27** (3.62)	11.49*** (2.87)
1961–1945	19.13*** (3.97)	16.29*** (5.94)	7.14* (4.12)	7.47 (7.02)	26.08*** (3.90)	23.04*** (6.29)	25.15*** (3.25)
קבוצות גיל		V		V		V	
N		2,235		948		3,183	

מקור: נתוני הסקר החברתי של הלמ"ס לשנים 2007–2012 ו-2017–2023 בקרב בני 20–64.

חרדים מבית (חרדים מבית חרדי) – חרדים כיום מרקע חרדי. מצטרפים (מצטרפים לחברה החרדית) – חרדים כיום מרקע לא-חרדי. חרדים כיום ובעלי רקע חרדי (גדלו בבית חרדי) מזוהים לפי הגדרה עצמית.

³¹ ניתוח זה לא נעשה לקבוצת היוצאים מכיוון שמספר התצפיות שלהם בגילים המבוגרים קטן יחסית.